

1814

1

ధర్మవిప్లవం

(సాంఘిక నవల)

రమేశచంద్ర దత్తు



వెరైటి ఏజన్సీసెవారి

అరుణ ప్రచురణలు

గవర్నరుపేట, బెజవాడ.

ప్రథమ ముద్రణ '47

అనువాదకులు

శ్రీ పురాణం కుమారరాఘవశాస్త్రి, బి, ఏ.

ప్రతి వెల 1-4-0

శ్రీ అజంతా అర్బు ప్రెంటర్స్

Q H. K. 111 for Q. H. K. 58. 1000 copies

3

TPM101B254

ధర్మ విష్ణవం

రమేశచంద్రదత్తు

4

అ రుణ ప్ర చు రణ లు
సంపాదకుడు
కంభంమెట్టు సత్యనారాయణరావు

“ఎమో కొత్తగా ఉండే! ఎక్కడ చూచినా ఏదో సింగారమేనే!” అన్నదామె.

బేను; ఇటూబిడకూడా సింగారించుకుంటూనే ఉంది. ఒక అడవి ముందు కూచుని దువ్వెన పుచ్చుకుని తల దువ్వకుంటోంది. ఒకవైపున తమల పాకుల పళ్ళెం ఉంది. మరొకవంక శృంగారసామగ్రి అంతా ఉంది. విడి విడిగా ఆ పనులసామగ్రి వేళ్లన్నీ పడుచుడనవు గనున! మడవకులకే గాని మనకు తెలియవు.

తుమ్మెదరెక్కలకన్నా నలుపెక్కిఉన్న ఆ దీర కేశపాశంలో మాటి మాటికీ దువ్వెనగుచ్చి లాగుతోంటే తామరికూడులకన్నా కోమలమువైన ఆమె హస్తాల బంగారుగాజులు మంజులశబ్దం చేస్తున్నాయి. మెడలో బంగారు గొలుసు ఉన్నతవక్షోభాగంమీద మెగుగులు గ్రక్కుతోంది. ఎక్రని పెదవులమీద మందహాసం వెన్నెలలు చిలుకుతోంది. అచ్చలవాటి తనమధురమోహనస్థైర్యమూర్తి అడవిలో ప్రతిఘోషిస్తోంటే ఆమె చూచుకొని తనకు తానే ముగురాలయిపోతున్నది కామాలు! ఆశ్చర్యచకితములేతున్నవి ఆమె కళ్ళు. అనేక దేవతల పటాలు గోడలకు తగిలించిఉన్నాయి. వాటిలో శ్రీరామచంద్రమూర్తి పటం చాల శోభావంతంగా ఉంది. ఆయన నీతానమే తుడై ఒక సింహాసనంపై ఆసీనుడై ఉన్నాడు. ఆ పటానికి అటూ ఇటూ సానిట్రీసత్యపాతుల, సలదమయంతుల — ఇంకా అనేక చిరస్మృతీయులైన పూర్వకాలపు యువతీయువకుల చిత్రాలుకూడా ఉన్నాయి.

కుర్రవాడు ఆప్రక్కనే ఒక మంచంమీద కూచుని ఆడుకుంటున్నాడు. వాడికి తల్లి ఏవేవో మాటలు నేర్పుతూ ఉంది. మధ్యమధ్య హృదయం ఏదో ఆవేశభరితమై ఆమె మోగిస్తూ పొడుతున్నది కూడా. ఇదంతా చూచి ఆ వచ్చిన ప్రౌఢయువతి అడిగింది — “ఈ కుర్రవాడి తండ్రి వచ్చి ముందుగా ఏవర్ని ముద్దెక్కుకుంటామా?” అని.

ఆ కుర్రవాని తల్లి లజ్జావంతమై మందహాసవికసితపదలనై జవాబు చెప్పింది — “నువ్వు ఏమాట మాట్లాడినా పరాచకి మీ నక్కా పడినా!”

“ఉహూ నేనేమీ పరాచకాలాడిటలేదే మరదలా! నీ మనసులో ఏ ముందో దాచుకుండా చెప్ప. ఏ ఇవాళ ఇంతగా ముస్తా పోతున్నావు?”

“ముస్తాబెముందే? ఆమెవాళ్ళు తల మవ్వుకోసా అయితే?”

“ఎందుకు దువ్వకోరులే! అదిగాదు నే నడిగేది. నీ చీర సింగారం లోనూ, ఆభరణాల శోభలోనూ ఏవో కొత్త దనం కనిపిస్తోంది ఇవాళ. ఒక వసంతోత్సవం తొంగి చూస్తోంది. అందుకోసం అడిగాను.”

“అయితే స్త్రీలు సొమ్ములు పెట్టుకో రంటావా?”

“పెట్టు కుంటారులే! కాని ఇవారే ఇక్కడ అందమైన పువ్వులు పూలమాలలు కూడా కనిపిస్తున్నాయే!”

“స్త్రీలు పూలచెండ్లు పెట్టుకో కూడదా?”

“పెట్టుకో వచ్చులే! కాని నువ్వేవో కూరిరాగాలు కూడా తీస్తున్నావే! చిరునవ్వులో హృదయవేగం దాగటం లేదు”

“సరే, అందుకు కారణం చెబుతానుండు. నాటకంలో పాట ఒకటి నీ దగ్గర సగం నేర్చుకున్నానే—అదే ఇప్పుడు పాడుకుంటూ ఉన్నాను. అయితే ఇంతకూ నీ ఉద్దేశం ఏమిటి? ఆడవాళ్ళు నవ్వకూడదు; పాడకూడదు; ఎప్పుడూ ఏడుస్తూనే ఉండాలన్న మాట! అంతేనా?”

“నవ్వచ్చులే. విశేషానందం కలిగినప్పుడు పురుషులుగాని, స్త్రీలుగాని నవ్వవచ్చు. నవ్వటమే కాదు; ఆ నవ్వుతో పాటు వాటి హృదయం కూడా పొంగిపోతుంది. ఎజమగ్నానా, కాదంటావా?”

మనదలు మార్చానలేదు. సిగ్గుతో తలనగచుకుంది. కానీపు ఆగి నవ్వుతూ ఇంకా అచ్చరి—“నీ కాళ్ళ పట్టుకుంటూవు నన్ను పరిహాసం చెయ్య కమ్మా వదినా! జడవేసుకోటా మంచి వేస్తున్నా లే”

“భేయ! ఎందుకూ మంచి వెయ్యటం? ఈ యానలో జడ వేసుకోక పోతే ఇంకెప్పుడు వేసుకుంటావు? సొమ్ములు నువ్వు ధరించకపోతే ఇంకెవరు ధరిస్తారు? నీయుఖంలో చిరునవ్వు వెలుగుతోంటే నాకడుపులో నలగా ఉంటుంది. కోపం తెచ్చుకోకు మరదలా! ఎదీ, ఇలారా. నీకు జడ వేసు అలుతాను. చాల అందంగా అలుతాను”

వగు వద్దంటూ మనదలు సుఖ మారాం చేసినా వదినె అన్నపూర్ణ వదలి పెట్టలేదు. బలవంశాన కూచోబోలి జడ వేస్తోంది. ఆ జడ అలటానికి చాల సేపు పట్టింది. సాయం కాలమైంది. ఇంకా జడ పూర్తి కానేలేదు.

ఎనిమిదేళ్ళ తరువాత నేటికి ఆయింది సుధ పుణ్యవాహం. మన దేశంలో స్త్రీ పుణ్యవాహం జరగటమంటే సులభసాధ్యమైన విషయం కాదు. అట్టి వివాహం జరిగినదాడిగా మన సంఘంలో చాల కష్టాలు పడవలసి వుంటుంది.

శివచంద్రుని తల్లి బ్రాహ్మణులకు దొబ్బ, దస్కం ఇచ్చి తన పంక్తి భోజనాలు పెట్టింది. సుధ పినతండ్రి తాణీబాబు చుట్టాల కాశీగఢాలు గలుకులి పగరాకుండా చెసుకున్నాడు. శివచంద్రుడు కూడా మంచి దేశ స్థానా; ఉన్నా; ఆనెక హానికీ అనేక శుభకారాలు చేశాడు. సుధ చాల సుఖమైనది. కీలకాలకు రోగం వచ్చినా, రోగ్యవచ్చినా ఒక పక్షం గలుపుగా వచ్చి నేచుచేనేది; కష్టాలు అగతుంటూ ఉండేది. అంగవైత గ్రామ సేవలతో సుధాశీవచంద్రుల పోజునాన్ని, పరోపకారబుగిసి, దేశ స్థానీ ప్రకరిస్తూ ఉంటాడు. ధర్మభరంలోనూ, చుట్టుప్రక్కల గ్రామాల్లోనూ సనాతనధర్మాధిమానులు కొందరు మాత్రం వారింటే కోపంగా ఉంటున్నారు. “ఇలా విధవావివాహాలు జరుగుతూంటే హిందూధర్మం మంటగలసి పోవటం లేమా!” అంటారు వారు—సంఘంలో ప్రముఖులువారే.

“విధవావివాహాలు గర్హ్యములు. అవి శాస్త్రవిరుద్ధములు” — అంటున్నారు మరి కొందరు పండిత శ్రేష్ఠులు.

ఇట్టి సమాజపు పెద్దలతోగాని, విధవావినాహ విరోధులతోగాని వినిధమైన సంబంధం లేకుండానే హేమచంద్ర-శివచంద్రులు కాలక్షేపం చేస్తున్నారు. హేమచంద్రునికి ధర్మభరగ్రామంలోనే సుక్షేత్రమైన భూమి ఉంది; వ్యవసాయం చేసుకుంటూ సుఖంగా కాలక్షేపం చేస్తున్నాడు. శివచంద్రుడు కలకత్తాలో ఉంటూ కాలేజీలో ప్రత్యేక పరీక్షలందు ఉత్తీర్ణుడైనాడు. బుద్ధిమతమైన సుధను భార్యగా పదిసి ఆనందంగా ఉంటున్నాడు. నలుగురిలో తీరుగనేర్చి గౌరవం సంపాదించుకున్నాడు. తాణీ ప్రసాదబాబు మాత్రం ఇటు బంధువులతో విరోధం పెటుకోలేక, అటు సంఘంలో దొబ్బలాడలేక—చతురుడు, దేశ కాలముడు గనుక — అదొక్కకంగా కాలక్షేపం చేస్తున్నాడు. సుధ, సుమిత్ర—ఈ యిద్దరే తప్ప అరనికి మరెవరూలేరు. అందుచేత వాళ్ళను వొడలుకోలేడు. ఎవరికీ తెలియకుండా వాళ్ళింటికి

పన్నాటాడు, చూచిపోకుంటాడు. కాని ఆ సంగతి ఇంకా తేలికాకా జాగ్రత్తపడతాడు. తన యిట్లో కాకుండా వాళ్ళను వేరే మనోయిట్లో వుంచాడు.

సుధ పెళ్ళిఅయిన మూడు సంవత్సరాలకు తాణీబాబు మూడు నెలలు నెలవునెసుకుని ఇంటికివచ్చాడు. ఆయన గదికి మళ్ళీ శోభవచ్చింది. ఇంటి వ్యవహారాలన్నీ చక్కదిద్దుకోవటంలో పడాడు. ఉదయం మొదలు మధ్యాహ్నం వరకూ—ఏదో మాటాడిపోవటానికో, వడ్డీ చెంచటానికో, అప్పు అడిగి వుచ్చుకోటానికో—ఎవరో ఒకరు వస్తూనే ఉంటారు. సమాజపు పెదలనబడే వారుకూడా సావకాశంగా వచ్చి కూచుని అతని బంధువులు ఇలాచేశారు, అలాచేశారని ఆడిపోన్నాఉంటారు కూడాను. తనకు పండితప్రకాండల ముకునేవారుకూడా వచ్చి ఆయనతో గోష్ఠిసలుపుతూ ఉంటారు; సంఘ రియూమాల సత్రిక్మించిపోతూన్నవారి నేరాలను నిరూపించి, అందుకు దిక్షలక్కప్రతిపాదించి, తమ హిందూధర్మక్షణ బాధ్యతను ప్రకటించుకుంటూ ఉంటారు. తమ కూతుళ్ళు కన్నెచో విడిచించి కృతానుల మాదామన్న అత్యంతో వున్న ఆచారపరాయణులకూడా తాణీబాబు సలహాకోసం వచ్చిపోతూ వుంటారు. కోరు తగాదాల విషయమెకూడా కొంతమంది ఆయన సలహాల కోసం వస్తూంటారు. మొత్తంమీద తాణీబాబు ఒక జూనిగా, గౌరవనీయుడుగా చలామణి జోతూనే ఉన్నాడు. అందరూ అతన్ని గౌరవిస్తున్నారు; అతని ఆచారపరాయణత్వాన్ని ప్రశంసిస్తున్నారు.

సంఘ లో ఇంత గౌరవం సంపాదించుకోగలిగినప్పటికీ తాణీబాబుకు మనస్తాపి లేకుండా ఉంది. ఎప్పుడూ చింతామగ్నుడై వుంటున్నాడు. ఏకమాత్ర శత్రుకోమణికోకం అతన్ని ఎక్కువరోజులు బాధించలేదు. కాని తాను నా పోయాక ధర్మపురంలో తన పంశం రూపుమాసిపోతుందే అన్న చింతమాత్రం రాత్రింబవళ్లు హృదయాన్ని వేధిస్తోంది. ఆ విషయంలో ఆయన్ను చాలమంది పరామర్శించి పోతూనే ఉన్నారు.

“తాణీబాబుకు ఏమంత పెద్ద ముసు ఉన్నదనీ? వెంట్రుకలు నెరసినంత మాత్రాన, పళ్ళు నడవినంత మాత్రాన ముసిలివాడై పోయినట్టేనా? ఆయన పెళ్ళిచేసుకునే ఈడే ఇది. ధనం, గౌరవం, జ్ఞానం, కులం, శీలం — అన్నీ ఉన్నాయి. ఆయనకు సాటి యెవరు? ఇట్టి సుయోగ్యుడైన భర్త దొరకడం అడపిలలకు అదృష్టం కాదా!...వెంటనే పెళ్ళి చేసుకుని భార్యను ఇంటికి తెచ్చుకోండి. ధగవంతుని దయ వుంటే తొందరలానే మీకు ఖతదర్శన

భాగ్యం లభించవచ్చు. ఇక్కడే మన మిత్రునికి తొమ్మిదేళ్ళ కూతురొకరై ఉంది. చాల అదాగా ఉంటుంది పిల్ల. తక్షణం అతనికి కుడుచెయ్యండి. ఆపిల పూర్వజన్మలో ఎంతో పుణ్యం చేసుకునివుండాలి. అందుకనే మీలాంటి వరుడా మెకు దొరుకుతున్నాడు. మీసంబంధం వల ఆపిలతోడి, తన పితృకులం ఉద్దరింపబడినట్లుగా భావిస్తాడు” — అంటూను సంఘోర్జన దీక్షాబద్ధకంకణులు, హిందూ ధర్మరక్షణపరాయణులు.

తొమ్మిది సంవత్సరాల పసిపిల్ల అధరామృతం గ్రోలటంలోవున్న నైచ్చం తాణీబాబుకు స్ఫురించటంలేదు; అతడు సిగుపడటంలేదు. “అసలు తాణీబాబు నెలవుపెట్టి ఇంటికి వచ్చింది ఇంకకే” — అనుకున్నాడు గ్రామంలో అందరూను.

ఏమైనాగానీ తన వివాహవిషయమై ప్రస్తావన వచ్చినప్పుడూ తాణీ బాబేమీ బదులు పలకటం లేదు. ఆమానం స్వీకారలక్షణంగా పరిగణించి అతని పురోహితుడు మరీ బలవంతం చేయసాగినాడు — “మొదటిభాగ్యం నీ పోతే మగవాడు మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకోవలసిందే. శాస్త్రంకూడా అలాగే చెబుతోంది. పురుషునికి వయోవిక్రమం అక్కరేను. పడుచువాడుగానీ, ముసలివాడుగానీ, నివాహం చేసుకోడానికి పురుషుడు నదా యోగ్యుడే. అయినా మీకిప్పుడేమంత వయసు మళ్ళీదనీ? ఇంకా మంచి పక్షిగానే ఉన్నారు. ఆలస్యం చేయకండి. మీరు ధర్మం తెలిసినవారు; సుదృష్టి కలవారు. ఒక కొడుకును కలివంశం నిలువజేయుకునేందుకు మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోవచ్చు నన్న ధర్మసూత్రానికి మీరే మాంధర్మకులు కండి” — అంటూవేతను.

అందుకు తాణీబాబు జవాబేమీ చెప్పలేదు. కాని తొమ్మిదేళ్ళపిల్లతోడి ప్రేమక్రీడామాధుర్యం తలపునబారి అవ్యర్థం హృదయం హాస్యపులమైంది. అరోహణ అతడు సనాతన బ్రాహ్మణ సాడితులకూ, పురోహితులకూ విశేషంగా కానుకవచ్చి పంపించాడు. తాణీబాబు ఆంతరంగిక మిత్రులు కూడా అదే సలహా ఇస్తున్నారు. అందుకు లాలోపల సంతోషిస్తూ తాణీ బాబు పెకిమాత్రం అసమ్మతి తెలుపుతూ ఇలా అంటాడు — “నేను మానంగా ఉంటున్నందుకు మీరంతా నేను ఇచ్చపడుతున్నాననే భావిస్తున్నారు కామాలు! కాని మరి నేనేమి చెయ్యను? పెళ్ళిచేసుకోకపోలే జరిగేట్లు లేదు. మామూల వంశం ఇంతటితో అంతరించి పోతుండేమో నన్న రెండు కలిగినప్పుడూ అమిత దుఃఖం కలుగుతోంది”

“ఔను, నిజమే. మీ చిస్వాసం ధర్మపురంలా, అబాలగోపాలం ఎరుగుదు. వాళ్ళకు అవ్యక్తస్వరూపం! అట్టి ధర్మనిష్ఠులకోసం మీరు కాస్త కష్టపడవలసివచ్చింది. మీరు స్వాస్థ్యం కోరుకుంటే; ధర్మపాలనకోసం పెట్టచేసేవారున్నారు. తప్పేముందీ?” — అన్నాడు మిత్రులు.

ఆ సమయంలో పక్కంటి చిరిసిపోతూ వాడొకడు అక్కడే ఉండి ఆ సభాపతి యావత్తు విన్నాడు. వివాహం చేసుకోవడంలో ఉన్న ‘మహా కష్టాన్ని’ ధర్మపాలనయన్న మిత్రో తాణీబాయి స్వీకరించుకుంటుంది. ఆ కుర్చీవాడె అత్యంత హాస్యాస్పదంగా కనిపించింది కామాల, పొంగివస్తోన్న నవ్వు ఆపుకోలేకపోయాడు. గబగబా పరుగెత్తుకొని బైకిపోయి రోడ్గా నవ్వేశాడు.

తాణీబాయి మిత్రులకు జవాబు చెబుతూ — “మీరంటారూ ఎరిగిన సంగతి లేకదా! మా అమ్మగారి యిద్దరు కూతుళ్ళూ నా చేతులమీదుగా పెంచారు, పెద్దజేశారు. నాకు ఉన్నదికూడా వాళ్ళకే యిచ్చి చెప్పిపోదా మనిపిస్తుంటుంది నాకు. కానీ ఈ కాలపు పిల్లలు కేవలం స్వేచ్ఛాచారీలు; ధర్మమార్గాన నడవరు; ఎంత తోస్తే అంత చేస్తుంటారు” — అన్నాడు.

“ఔనాను. ఆ సంగతులన్నీ మీరు చెప్పనక్కర్లేదు; మేము ఎరుగుదుము. సుమిత్రకూ, సుధూ మీరు చేసినమేలు మేము కళ్ళారా చూచాం కామా! మీరే లేకపోతే ఆ యనాధబాలికల గతి ఏమియ్యేది? వాళ్ళు ఎవరు పోషించేవారు? మీ హృదయం నవనీతం వుండి. కనుకనే వాళ్ళ కంత ఉపకారం చేశారు. మీరు గనుక చేశారు. మరెవరు చేస్తాగండి! కానీ ఆ యిద్దరు పిల్లలూకూడా అవవాళ్ళో, రాక్షసులూ మరీ మీరు అంతగా సంరక్షణచేస్తే, మీ మాట వినకుండా ధర్మారికి తిలంజలులు విడిచి, అకార్యకరణం చేశారు. విధవావివాహం! ఛీ. ఛీ. ఇటువంటి ధర్మచ్యుతి తలుచుకుంటేనే వొళ్ళు కంపమొస్తాయి వుంటుంది. ఆ పాపిష్టి వాళ్ళి పేరే ఉండొంది. మీరు చాలా ఉదాగులు. కనుకనే వాళ్ళు ‘ఉళ్ళో’ ఉండిపోయారు. ఇంకెవరన్నా అయితే తలకాయలు పగలగొట్టి బైకి నడిపించేవాడే.”

“మీకి కా చాలా విషయాలు తెలియవు. ఇవాళ చెబుతున్నాను. మీకుగాకపోతే ఇంకెవరికి చెప్పకుంటారు? మా ఆవిడకు త్వరలోగంకమా! రోజురోజుకూ క్షీణించిపోయాయి, ఆమెను నేపచేసేందుకు ఒక ముగ్గు అవ

సరి. నేనేమో నాజర్ ఉద్యోగం చేస్తూ ఇంటిదగ్గరే ఎలా కనిపెట్టుకొని ఉండను? కానీ పక్షుచుట్టల ఒకతె ఆత్మీయురాలు ఇంట్లోఉంటే ఎంత ఉపయోగంగా ఉంటుంది చెప్పండి! నేవాశీశూషల లోపంలేకండా ఉంటుందికదా? అదంతా తలుచుకునే నేను యిప్పుడు వివాహంకి ఒప్పుకుంటున్నాను. లేకపోతే ఈ ముసలితనంలో నాకు పెళ్ళిందకు? కృష్ణ! రామా! అని భజనచేసుకునే శోబులు!”

“మీరు చెప్పాలా? మీ దయాశత. నిస్సృహ మేము ఎవరిమీ? మీ రిప్పుడు మీ భార్యకు ఎంతగా శ్రమపడి చికిత్సచేస్తున్నదీ, ఆమె ఆరోగ్యం కోసం మీకెంత తపిస్తున్నదీ మాకు తెలుసు. ఈ కాలంలో ఎవరండీ అంత శ్రద్ధగా భార్యకు ఉపచారం చేసే మగవాడు! పుత్రుని ప్రసవించని భార్యను త్యజించిపలెనని శాస్త్రం చెబుతున్నది. అయినా మీ రామను ఇంత కాలం ఇంట్లో ఉంచుకున్నారు, అన్నం పెట్టారు, బట్టయిచ్చారు. ఎంత బౌద్ధాగ్యం మీది! పైగా ఇప్పుడామె నేవా శీశూషల కోసం మరోత్రొత్త రేర్పాటు చేయబోతున్నారు కూడాను. ఎంత దయమీకు!” అన్నారు మిత్రులు.

ఇలా చేలానేవు మిత్రుల పరామర్శ జరిగింది. దాని పర్యవసానం ఇప్పుడు చెప్పవలసిన అవసరంలేదు. తాణీబాబు తనకుతానే ఒక నిరయం చేసుకునే స్వర్గామం వచ్చాడు. ఇక మిత్రుల పరామర్శవలని ఫలితం మాటం దుకూ?

ఇంట్లో తాణీబాబు భార్యకు నేవాశీశూషలు చేస్తూ కొండరు స్త్రీలు (బంధువులే) ఉన్నారు. వారు తాణీబాబుకూ, మిత్రులకూ జరిగిన సంభాషణ యావత్తు విన్నారు. విని తాణీబాబు భార్యకుకూడా చెప్పాడు.

అవెకు గుఱి పోవచ్చింది. “నేను ఒక్క ఆడశిల్లను కన్నాను. ఆ శిల్ల ఉను చరిపోయింది; ఉవాలోనే నా స్వస్థమూ పోయింది. ఈ జప తంత్రం నాకే సుఖంలేదు. ఆయనకు ఇష్టపాతే మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకుని సుఖంగా ఉండవలసింది. నావల ఆయన సుఖపడిందలేదు. మరో పెళ్ళిచేసుకుంటే ఆయనకు సుఖం లభించవచ్చు” — అన్న దా యిల్లాలు.

3

మిత్రబాబు పరిసితులు ఒకప్పుడు బాగానే ఉండేవి. ఇప్పుడు అంతా తారుమారైపోయింది. ఉన్న జమీందారీ కాస్తా అమ్ముడుపోయి చాలరోజులైంది. ఏవో కాస్త పొలంమాత్రం మిగిలింది. అదే సాగుచేసుకుని ఎలాగో జవిస్తున్నాడు. తాతగారి బాబు కూతురు ఉమ చనిపోయిన సంవత్సరమే మిత్ర బాబుకూడా తన భార్యనూ, ఇద్దరు బిడ్డలనూ విడిచిపెట్టి పరలోకానికి వెళ్ళిపోయాడు. ఆ ఇద్దరబిడ్డలలో ఒకడు కుమారుడు; అతనిపేరు గోపాల చంద్రుడు; మరొకతే కూతురు; ఆమెపేరు సుభద్ర.

మిత్రబాబు చనిపోయాక కుటుంబస్థితి మరీ అధ్వాన్నమైపోయింది. రోజు గడవటమే దుస్థరమైపోయింది. అప్పుడప్పుడు ఊళ్ళో దయామతులు జాలిపడి భోజన సామగ్రి పంపిస్తూవచ్చారు. సుమిత్ర కలకత్తావచ్చి తిరిగి వచ్చాక మిత్రబాబు కుటుంబానికి చాల సహాయంచేసింది. వాటికి మిగిలివున్న ఆ కాస్తపొలాన్ని ఎరువు గిరువు పెట్టించి, అవసరమైన ఏర్పాట్లన్నీ చేసి, ఎంతో బాగుచేయించింది. ఇప్పుడాపొలంలో కాస్తో కూస్తో బాగానే పండుతోంది. అప్పుడప్పుడు సుమిత్ర బియ్యం, పప్పు, కూరలు వగైరా స్వయంగా పంపిస్తూ ఉన్నది. లొలకరి పడగానే సుమిత్ర వాళ్ళింటిదొడ్లో వంకాయలు, ములంగి, ఇంకా అనేకరకాల ఆకుకూరలు మమ్మకటి పండించేది; శీతాకాలంలో వాళ్ళ సిల్లలకు చొక్కాలు, టోఫీలు కుట్టిపెట్టేది. ఆ సమానం వాళ్ళక్షేమం తెలుసుకుంటూనేఉండేది. ఎక్కువగా పడిచెయ్యమైన హేతువుచేత సుభద్ర ప్రతిరోజూ ఆమె యింటికి ఆడుకోటానికి వస్తూండేది.

ఆ వూరి బడిలోనే గోపాలచంద్రుడు చదువు కుంటున్నాడు. కాలి తల్లిడి చనిపోవటంతో చదువుకు ఆశ్వాసాంతమైంది. ఏదైనా బ్రదుకు తెలుపుకోసం వెదకటంలో పడ్డాడు. పదహారేళ్ళ అశిక్షిత బాలునికి ఏమి ఉద్యోగం దొరుకుతుంది? కుర్రవాడు బుదిమంతుడే, ఎనిమిది రూపాయల జీతానికి ఒక గుమాస్తాగిరీ సంపాదించి కాస్త డబ్బు నిలువజేశాడు. తరువాత రోడ్డు కంట్లాకు చేస్తూ చాల డబ్బు సంపాదించాడు. తల్లికి అప్పుడప్పుడు కాస్త డబ్బు పంపిస్తూనే ఉన్నాడు. మనిషి దూరదర్శి, మంచి చేతురుడు. డబ్బు ఎలా సంపాదించాలో బాగా నేర్చుకున్నాడు.

గోపాల చంద్రుని తల్లి, సోదరి ధర్మపురంలోనే ఉన్నారు. పొలం మీద వచ్చేపంట, సుమిత్రచేస్తూన్న సహాయం—అంతే వాటికి ఆధారం.

సుమిత్ర కూతురు సుశీలకు ఏదేస్తు. అప్పుడు సుశీలకు తొమ్మిదేళ్ళు, ఇదరూ కలిసి సుమిత్ర యింటో ఆకుకుంటూ ఉండేవాళ్ళు. సుశీల స్వభావం మంచిదే, కాని అంత పెద్ద అందగత్తె మాత్రం కాదు. సుశీల బంగారు చాయలో చూడానికి చాల అందంగా ఉంటుంది. మంచి లావణ్యవతి, బుర్ర ముతూరా లని పిచ్చెట్టుగా ఉంటుంది. అంత రూపవతి ఆ ధర్మపుత్రంలో మరీ కానిరాదు. ఆ పిల్ల తన స్నేహితురాళ్ళతో కలిసి ఏ తోటలోనైనా ఆకుకుంటూన్నప్పుడు చూస్తే సంకసవరవిహారంచేస్తున్న దేవతలవంటివి అనిపిస్తుంది. పెతులు పొలాలకు వెళ్తూ దారిలో ఆ అమ్మాయిని పలుకరించి, ఆమె నోటి పలుకులు విని, ఆనందించి మరీ వెళతారు. నీళ్ళకేళుచి బిందెల్లాకు స్త్రీలు ఇళ్ళకు పోతూ మధ్య దారిలో ఓందెలు దించుకుని, ఆ అమ్మాయిని లాదించి, ముద్దెట్టుకుని మరీ వెళతారు.

సుశీల అందగత్తె కాదు. బుర్రమతి కూడాను. అంత చిన్నయిండులో ఆ బుర్రనికాసం చూచి పెద్దవాళ్ళకూడా ఆశ్చర్యపోతూ ఉంటారు. ఇంటి పనులన్నీ సుశీల ఒక్కతే విమర్శగా చేస్తుంది.

సుశీల మాత్రం వట్టి అమాయకురాలు. సుశీల హృదయపులోతులు ఆమెకు తెలియవు. సుశీలకు సంతోషపెట్టే నిమిత్తం సుమిత్ర అటవస్తువుల నన్నింటినీ వెదకి తెచ్చి ఒకచోట అమర్చి పెడుతుంది; సుమిత్రను, సుశీలనూ కూడా అమ్మా అని పిలుస్తుంది. “సుశీల చాల శాంతురాలు, వినయవతి, బుర్రశాటి” అంటూ సుమిత్ర అందరితో చెబుతూవుంటుంది. ఆ పిల్లచూస్తే ఆమెకు కన్నులు చెమ్మగిలుతాయి.

తాణివాబు ఒక స్త్రీని పంపించాడు సుశీల తండ్రిగారికి. ఆ స్త్రీ వచ్చి తాణివాబు పంపిన కబురు వెళ్ళిపోయింది. సుశీల తండ్రికి చాల కోపం వచ్చింది. “నిన్నలేకూడా ఇలాంటి సాబు ధోరణి ఎలా తెచ్చావమ్మా, నా బిడ్డను చూసూచూసూ ఏటోవాళేమయినా? యాదైయ్యేళ్ళ మనవాడికి నా తొమ్మిదేళ్ళ పసిదాన్ని ఇచ్చేదీ? రూపాయల కాసవడి కూతురైతే పాడు చేసానా? బండెలు నామ్మాయి ఉంటే మాత్రం ఎందుకూ? వాళ్ళతోనే అన్ని మనోరథాలూ ఈదేరుతాయా? బీదవాళ్ళ మేలే బీదవాళ్ళలాగే ఉంటాయి. డబ్బురీసకుం బిడ్డను అమ్మనానా! నీ, నీ పుష్కరాలా! ఇంకా కబురు నావు తెచ్చింది? ఆమెన మా సుశీల తండ్రికిన్నా పెద్దవానా. ఆమెన కూతురు ఉమ బ్రతికివుంటే, ఆ ఉమకు ఒక కూతురు పుట్టివుంటే - నడిగా మా సుశీల అంత ఉంటుంది. సుమిత్రకు పితండ్రి! అంత మనవాడు మా

సుగ్రహు యెంతాదాలని కోరుతున్నాడా? యమధర్మరాజు ఇంకా ఆయనకు కియింపరాదు మంచిపోయాడు కామాలు! ఈ కాలంలో ముసలేవాళ్ళు కూడా రసికులైపోతున్నారే! తనకు మమమరాలులా ఉన్న ఈ పసిదాని అది చూచేసరికి ఆయనకుకూడా ప్రేమలు గిట్టినాయి కామాలు! ముసలాడి నోరు పడి! శీ, శీ ఇలాటి కియింప మరెప్పుడూ లేవకనుమి! తెలుసునా? అన్నపూర్ణకు ఒక ముసలాడిపచ్చి పెళ్ళిచేశాడు; దాని ఫలితం ఏమైందో నీవు ఎరిగినా? ఎరిగివుండకూడా నాకు మళ్ళీ అదే ఉపదేశం చేయవచ్చావా? నేనెప్పుడీకీ అలాచేయను. ఆయనతోవాటు నేనూ చచ్చిపోతే బాగుండి పోయేది. ప్రకృతున్నాను ఇలాటి మాటలన్నీ నిస్సంగికి!—అంటూ ఆమె తన సుగ్రహు తలచుకుని కిట్టినీరు పెట్టుకుంది. సుగ్రహు తెచ్చిన యువతి పచ్చినదానినే వెళ్ళిపోయింది. తన ప్రవాలునే ఉండి సుగ్రహ అన్నమాటలూ విన్నది. “నేను భగవానుల యిది కోడలనాలాను. మా అమ్మ అక్క చెబుతున్నదేమిట?”—అని ఆసిల్ల మరననూ అనుకుంది.

ఒకసారి సుగ్రహుచిన పరిచిడి మధ్యలో బాబాయినికోవటం తాగి బాబాయి స్వగౌరవం కాదు. మర్నాడు సుమిత్రకు పచ్చిదాయువతి. ఆ యువతి పచ్చి సుమిత్రకు ఒక చీర అందించింది. పినల్లి స్వహస్తంతో రాసి ఆ ఉత్తరం సుమిత్ర చదువుకుంది—

“అమ్మా! సుమిత్రా! మీ బాబాయికి భగవదానం లేదు. కనుక మళ్ళీ నివాహం చేసుకోగోరుతున్నారు. అందుకు నేనూ ఒప్పుకున్నాను. మిత్రవాని కూతురు సుగ్రహ ఆయనకు నచ్చింది. నీల్ల మంచి దినయశీల అని తెలుస్తుంది. ఆసిల్ల నీ ఆదేశాలు; నీ మాట తప్పకండా విటుంది. నువు ఎలాగైనా ఆమెను పెప్పించాలి. నా మాట మన్నిస్తావని ఆశిస్తున్నాను. నా ఉరు చురుకులననాటను నీ నుక్కే నా కూతురిలా భావిస్తున్నాను. అపరం పచ్చిస్తున్న నీ తల్లికి నీ యిట్లో ఆశ్రయ ఇవ్వాలనుమా!”

ఉత్తరం మొదటిభాగం చదివుతున్నతనేపూ సుమిత్రకు నవ్వు ఆగలేదు. కాంచినది రెండు వాక్యాలూ చదవేసరికి ఆమె కన్నులు చెమ్మ గిరినవి.

సుమిత్ర మళ్ళీ ఇలా జాబు రాసింది—

“పిన్నీ, బాబాయికి మతి పోయిందే అనుకుందాం. నీకుకూడా మతి పోయిందా యిమిట్? అన్నపూర్ణ అవసరం కల్పారా చూచికూడా మరొక పిల్లను మళ్ళీ ఆలాంటి అవసరకే వాలుచేద్దామా? నేను తెలివితక్కువదాన్ని;

నీకు సచ్చచెప్పలేను. ఈ వివాహం చేసుకొని బాబాయి సుఖపడగలడంటావా? నువు నీ స్వాస్థ్యంకూడా చూచుకోకుండా మాబాయికి సేవ చేస్తున్నావు. ఒక రోజు వయసుపిల్ల నీకుమలే ఆయనకు సేవ చేస్తుందా? ఆ పిల్ల దుఃఖిదాయునిగా పరిణమించేటట్లు చేచుకు ఈ వృద్ధాప్యంలో బాబాయి అవసరాలు నువు చూస్తూ దుఃఖిపడవలసిఉంటుంది సుమా! నువు అందుకోసం ఏమీ ప్రయత్నం చెయ్యకు. నే నీ విషయంలో ఏమీ సహాయం చెయ్యలేను.”

ఈ రాసిన వుత్తరాన్ని మరొకసారి చదువుకుని కవరులో పెట్టేసి ఆ యువతికిచ్చింది సుమిత్ర.

నీటి తీసుకుని ఆ యువతి వెళ్ళిపోయింది. ఆ వెనక తెరమరుగుననే సుధద్ర దాగివుంది. రెండు వుత్తరాలూ సుమిత్ర నెమ్మదిగా చదువుతోంటే ఆ పిల్ల విన్నది. “నేను ధనవంతుల యింటి కోడలినాతాను. అందుకు ఈ సుమిత్రాదేవికూడా అడుగులుతూనే ఉండే! ఇలా ఎందుకూ అడుగుతగలటం?—” అనుకుంది మనసులో.

సాయంత్రమప్పుడు సుధ వచ్చింది సుమిత్రను చూచిపోదామని. సుధను చూడగానే సుమిత్ర పకపకానవ్వి—“మన కొత్త సిన్నిని నువు చూచావుటే సుధా!”—అని అడిగింది.

“ఉహూ. కొత్తసిన్ని ఎవరూ?”

“అయితే నీకింకా తెలియదన్నమాట! వెళ్ళి చూడు! మన పెగటి తోటలో సుశీలతో ఆడుకుంటూ వుంటుంది”

“అంటే? నా కరం కాలేదు. సుశీలతో ఆడుకుంటున్నది సుధద్ర. సుధద్ర మనకు పిన్నిబోతుందా? ఎలాగ?”

“అలాగే; ఈ సంబంధం కాకతప్పదు.”

“ఏమిటే అక్కా! పరిహాసాలా? నీ మాటలేమీ నా కరంకానటం లేను. ఊరికే ఒకటే ఇదిగా నవ్వు ఆవుకుంటూ వున్నావు. ఏమిటి అసలు కథ ఇంతకూ?”

“కథ ఏమీలేదు. కాని నిజమే నేనుచెప్పింది. ఒక్క మానంలో అంతా అయిపోవచ్చు బహుశః”

“ఎమేపోతుందంటావు? సరిగ్గా చెప్పు”

“అయితే చెబుతావను. కొద్దిరోజుల్లోనే యీ సుధద్ర మనకు పిన్ని బోతుంది. బాబాయి దాన్ని పెళ్ళి చేసుకోవాలనుకుంటున్నాడు. సంబంధం మాట్లాడుతూ ఉన్నారు.”—అంటూ సుమిత్ర సుధద్రను కేకవేసి పిల్చింది.

“ఎందుకమ్మా పిల్చావ్రా?”—అనుకుంటూ సుశత్ర పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చింది.

“ఇలారా ; నావొళ్ళో కూచో, నిన్నొకమాట అడగాలి”—అంటూ సుమిత్ర సుశత్రుడు దగ్గరకు తీసుకొని, ముద్దుపెట్టుకుని, బుగ్గిసూ అడిగింది—
“సుశత్రదా! నువ్వు ఎప్పుడోనా మా బాబాయిని చూచావా?”

“ఔంమా! చూడకేం?”

“ఎప్పుడు?”

“నిన్ననే. చెరువుదగ్గర ఆడుకుంటున్నాను. తాటిబాబు అటువైపు పిక్కారు వచ్చాడు”

“అయితే పరమేశ్వరుని కృపవల్ల పగ్గాలగుల పాస్వరాలోకినం అయిందన్నమాట! అయితే సుశత్రదా! మా బాబాయి నిన్ను పలుకరించాడా?”

“పలుకరించారమ్మా! చుట్టూ ఒకసారి చూచారు. ఎవరూలేరు. నాదగ్గరకువచ్చి నన్ను ఎత్తుకుని, ముద్దుపెట్టుకున్నారు; చాల ప్రేమ చూపించారు.”

సుమిత్ర విరగబడి నవ్వింది. “చూచావా సుధా! నిన్నపగూపగులకు ప్రేమాలాపంకూడా జరిగిపోయింది. ఈ కాలపు ముసలివాళ్ళు ఏమైనా చేయగలరు. సుశత్ర ఆయనకు మనుమరాల్లా వుంటుంది. ఈపిల్లనా వివాహంచేసుకోటం? ఛీ ఛీ — అయితే సుశత్రదా! మరి, మాబాబాయిని నచ్చాడాచెప్ప!”

“ఆ”—అంటూ సుశత్ర పరిగెత్తి వెళ్ళిపోయింది.

“పాపం! పిల్ల అమాయకురాలు! పెళ్ళిఅంటే యేమిటో దానికేం తెలుసు! ప్రపంచాన్ని దానికేముందిగనుక! బాబాయివచ్చి యెత్తుకుని ముద్దుపెట్టుకున్నాడు. అందుకని ఆతడు దానికి నచ్చాడు. పిల్ల అజ్ఞానురాలు; పోనీ ఆయన జానికదా! దూరదృష్టిగలవాడాయెను! ఈఅమాయకురాల్ని దుఃఖి నముద్రించుట ముంచుతాడా! బాధి తెచ్చుకుని ఆయన లోలా చేయకుండుగాక!”
—అనుకుంది సుమిత్ర మనసులో.

కాని ఒక్క విషయంనూత్రం సుమిత్ర సరిగా గ్రహించలేదు. సుశత్ర మరీఅంత తెలియని పిల్లేమీ కాదు. పెళ్ళిఅంటేకొంచెం ఆమెకూ తెలుసు. ధనం మీద ఆమెకు లోభం ఉంది. మంచిమంచి బట్టలు, సొమ్ములూఅంటే పిల్లకు ఆశే, ఈదరిద్రంలోనుంచి బైటపడి ధనవంతుల ఇంటికోవలి నాదామన్న ఉబలాటం పిల్లకుఉంది.

4

తలమెరిసిన కార్యముంచి తాటిబాము ఒకసగ్గాన వెచ్చుకొనిపోయే వాడు కాదు ఇదివరకే చెప్పాడు. అతడు గోవాలచంద్రునియను ఒక విశ్వసనీయ తుదైన నాకన్న పండితాడు. వాడు వెళ్ళి “మయ్యో! నీమీద మానార్ గాటి చాలా కోపంవచ్చింది” అనిచెప్పాడు. అకోపం ఎందుకువచ్చిందోమాత్రం చెప్పలేదు.

అకాకాగా నార్ గాటికి ఎందుకు కోపం వచ్చిందో అని గోవాల చంద్రుడు చాల విచిత్రమైనాడు. తాటిబాము బర్బాద్ పేరు కోవాల నార్ బర్బాద్ గా చెబున్నాడు. బర్బాద్ లో అరక మి చి వేరు ఉంది. అక్కడ గాటికి ఇస్తుంది. గోవాలచంద్రునిమీద ఎవో నాలుగుమాటలు కప్పివి అక్కడకు చెప్పాడంటే అతని కంట్రాక్టుపని ఊడిపోయింది. అందుకే గోవాలచంద్రుడు ఆ మర్నాడే బర్బాద్ కు వెళ్ళుటకే వచ్చాడు. ఇంకొక నా వెళ్ళినా యెకాయెక తాటిబాము దగ్గరకుపోయి ప్రణామం చేసి అపరాధిలా చెబుట కంటుకుని నిలువబడ్డాడు.

తాటిబాము గోవాలచంద్రుడు రావటం చూచాడు. కోపంగా ముఖం ప్రక్కకు తిప్పుకున్నాడు. ఏమో మాటాడితేను. గోవాలచంద్రుడు చాలానేపు అలాగే నిల్చుని, చివకు వినయంగా అలా మనవిచెబుకున్నాడు— “మయ్యో! బాబూ! మీ కృపలనే నేను ప్రశంసించుచున్నాను. మీరు వెళ్ళిన ఢిల్లీ నా ప్రద్యోగం. మీ దయలనే నాకీ కంట్రాక్టుని లభించింది. మీ సహాయం నే నెన్నమా మరిచిపోలేను. మీ స్నేహంను. నాదల ఏదైనా అపరాధంవస్తే చెప్పండి. మీరు చెప్పినట్లు చేస్తాను. ఎన్నడైనా యీ నేడకును తమ అజ్ఞానంవస్తేగా?”

“ఎవ్వో, కాదులేవయ్యా! ఇప్పుడు నువ్వు ఎక్కడిదా లేవు. కంట్రాక్టు పని బాగావు ది; దుబ్బి పూరాగా వచ్చేస్తున్నది. నకే చూడవుగానిలే. దో గాటితో మాటాడి నీకీ పని యిప్పించిందెవరో తెలుపుతాను. ఇకముందు మళ్ళీ నీకీ కంట్రాక్టులు ఎవరిస్తారో చూస్తాను”—అన్నాడు తాటిబాము.

“మీ అపగ్రహంపలనేకదండీ నాకింత బ్రతుకుతెచ్చు వచ్చింది! అంత మాత్రం మంచిపోతానా? అటువంటప్పుడు మీకు నేనెన్నడైనా అపరాధం చేస్తానా? మీ చెప్పుచేతలలో మెలగటమే మహాభాగ్యంగా తలుస్తూన్నవాణ్ణి మీ మాట వినకపోతే ఇంకెవరిమాట వింటానండీ బాబూ!”

“నీకు మా మాటెంచకు రుచిస్తుదిలే, సరే, ఇంటికిపో. పోయి మీరిప్పు నన్నెలా అవమానించిందో తెలుసుకో. అవిడ నా మనిషిని చీల్చగలతో బాది ఇంటికి వెళ్ళగొట్టింది. అంతకన్నా నాకు మరేమి అవమానం కావాలి? మీ నాన్న మీత్ బాటు నన్నెంతో గౌరవించాడు మీరిప్పుకు నానగలేమి తెలుస్తూది? కష్టాల్లోవున్నప్పుడు చూడలేక అన్నపస్తాచేసి పోషించాను; నన్నే అలా అవమానిస్తుందా? సరేలే కానీ అప్పుడే ఏమైంది?”

“ఏమన్నారూ మాతప్పు దగ్గరున్నారు. మీ వంటి ధర్మవంతులకు ఎందుకు అవమానం చింపి? విషయమేమిటో చెప్పండి?”

“నీతోకూడా చెప్పి నీచరకూడా అవమానింతుకు నయ్యేదా? పోనీలే ఎందుకూ మళ్ళీచెప్పటం? చెప్పిచూత్రం ఏలాగి? నువ్వు గొప్పవాడినై పోయావు; బాగా ధనం ఆర్జించావు. నేను మామూలుమనిషిని నువ్వు నామగ్నిం ఎందుకుమాస్తావు? నాతో ఎందుకు సాబంధం చేస్తావు?”

“ఏమన్నారూ? మీతోటి సాబంధమా? అంతకన్నా నాకు సాభాగ్యం మరేంకావాలి? మీదేవిచ్చుంది బ్రతకటమే ప్రతిష్ఠగా ఎంచుకుంటూన్న దగ్గరునికి మీరుట్టు అంటే చుకోగల మహదవకాళం దొరుకుతుందా?”

తియ్యలి మాటలతో దేవతలకూడా ప్రసన్నులౌతారు. తాణిబాబుకు కోపం జారిపోయింది. నాకగుచు సిగ్గి ‘ఓరే, నోహాన్! కాస్త బాగాకు పలుకురా, అది ఆజ్ఞాపించాడు. గోవాలచంద్రునితో తిరిగి—“హాచో, నీల్పున్నావే? చాలా హాస్రయాణంచేసి వచ్చావు కామాలు! ఇంకా నువ్వు ఇంటికి వెళ్ళినట్లులేదే! యెకాయెకి ఇక్కడికి వచ్చేసిస్టాన్నావు. నీపట్టి నెమ్మదిగల యమకులనుచూస్తే నాకు సంతోషం”—అన్నాడు.

“వరులెండి; నేను నిల్చునేవున్నాను. ఇంతవరకూ మీ ఆజ్ఞాపనితో చెప్పారుకాదు మరి! మీ ఆజ్ఞా పాలించాకగాని నేను కూచోను, అన్నం తినను, నీళ్లు త్రాగను.”

తాణిబాబు ముఖంలో సుప్రసన్నత తొణికిసలాడింది. ఆయన హృదయం ఆనందంతో నిండిపోయింది. గోవాలచంద్రుని బలవ శాసనం కూడా జేలాడు. “నువ్వేమీ గాఢరాపడు. ఏమీ లేదులే. మీ నాన్నయెడ నాకెంత ప్రేమ వుండేదో నువ్వు ఎవగుచువుకదా!”—అన్నాడు.

“ఎరుక్కేయండి; బాగాయెరుగుచును”

“కషాలలో ఆయనకు సహాయం చేసినవాడీ పూర్వో ఎవరూలేరు. అవ సరం వచ్చినప్పుడల్లా నాదగ్గిరకే వస్తూండేవాడు. అసంగతికూడా నువ్వు ఎరుగుదువు.”

“చిత్తం”

“ఆయన చనిపోయినతరువాత మీఅమ్మకు అప్పుడప్పుడు ఏవోసహాయం చేస్తూనేవచ్చాడు. బర్దాన్ లో ఆఫీసరుకు సిఫార్సుచేసి నీకునాకిన్ చూపించాను. నీచెల్లెలికి చొక్కాలు, పకోటీలు కుట్టావచ్చాడు. అటువంటి నాసహాయ మంతా నువ్వు మరచిపోయివుండ వుకుంటాను. నన్నుగురించి నేను ప్రశంసించు కోవటం బాగుండదు. కాని మిత్రబాబు కుటుంబానికి నేను చేసినఉపకారం నీకు తెలుసు”

“చిత్తం, తెలియకేమండి”

“మీకు నేను ఎందుకు సహాయంచెయ్యను ? మీపంశం మంచిది; మీరు ఆచారవంతులు; మీగుణసంప తి మంచిది, ఏ సహాయమైనా అటువంటి మీకు చెయ్యకపోతే మా నాస్తిక స్తోదరుని అలుడికి చేసానా? ఔను, గోవాల్ ! ఈ ఘోరకలికాలంలో కూడా ధర్మం లేకపోలేదు. ఇంకా సూర్యుడు తూర్పునే ఉదయిస్తున్నాడు. మీవంటి సద్వంశ్యులకు ఉన్నతి రాకమానదు”

“మీదయ”

“నాకు పట్టుకున్న చింతయేమంటే - నేను సంపాదించిన ధనం, భూమి, ఇళ్ళు - ఈసంపదంతా ఎవరికిచ్చిపోదామా అని. ఉన్న ఒక్కకూతురూ ఉమ మమ్మల్ని దుఃఖంలో ముంచి వెళ్ళిపోయిందెకదా! ఆదుఃఖంతోనే నాభౌర్యమో మంచంపట్టి చావుకు సిద్ధంగాఉంది. నాకు ఎంతఆలోచించినా ఈధర్మపురంలో కానీ ఆచారం వ్యవహారం గుణసంప తీ కలది ఒక్క మీమిత్ర బాబు వంశమే కనిపిస్తోంది. ఎవోవిధంగా నాతో మీకుసంబంధం కలిసిం దంటే నా యీ ఆస్తి యావత్తూ మీకేదెందగలదు — నీకుగాని మీచెల్లె లికి గాని —”

గోపాలచంద్రుడు తెలివితక్కువవాడు కాదు. ఆ మాటల వీరునుబట్టి తాణీబాబు ఆంతర్యం పసిపట్టాడు. సరే, మనసులో ఒక నిశ్చయానికి వచ్చే శాడు. పిల్లకు ఇష్టమేనా, కాదా—అన్న విషయంతో పనేమట? ఆడది పురు షుని సుఖపెట్టేందుకూ, పంశగౌరవం కాపాడేందుకూ మాత్రమే జన్మిస్తుంది. ఆడదాని సుఖింగురించి ఆలోచించేవా డెవరూ లేడు. చెల్లెలిని తాణీబాబు

ఇంట్లో పడవేయటం ద్వారా మిత్రబాబు వంశానికి నీక, శంపక, గౌరవమర్వాదలు లభ్యమయ్యేట్లు అంతకన్నా పరమసౌభాగ్యం ఏంకావాలి?

“బాబూ! మీరలా నెలనివ్వటం మాపై దయారసం పనించటమే, నాకు అంతకన్నా కావలసిన గౌరవం ఏముంది? మేము చాల దీనసిద్ధిలోవున్నాం మీతో సంబంధం కలిసే మాకీప్రపంచం స్వర్గతుల్యమైందన్నమాటే” — అన్నాడు గోపాలచంద్రుడు.

“భేష్! నీలాంటి వినయవంతుడు, మధురభాషి ఈకాలంలో ఎవరున్నాడోయ్! నిన్ను నాహృదయపూర్వకంగా ప్రేమిస్తున్నాను. ఇక నాయావ దాస్తీ నీదన్నమాటే. నాకు ఉన్నదంతా నీకే ఇచ్చివెయ్యాలని సంకల్పించుకున్నాను. మీపంశం ఉన్నతి చెందగలదు. నీచెల్లెలు నాగృహలక్ష్మియై నాలుగు టికీ శోభలేగలదు. మీతో నెయ్యేళ్లు బ్రతకాలి. నువ్వుత్వంలో వివాహంచేసుకుని నీకూనిపోయిన యిల్లు మళ్ళీ బాగా కట్టించుకుందువుగాని”

“మేము మీ సేవకులం. మీ ఆజ్ఞ అయితే నాచెల్లెలు మీకు దాసి కాగలదు. కాని మీవంటి వాడితో సంబంధంచేయగల సిద్ధిగతులు మాకు లేవు. సగంపడిపోయిన యింట్లో ఉంటున్నాం. మరచుకుంటు చేయలేక పోయాం. పాడుబడిన కొంపలా ఉంది. మీదయలేకుండా అది ఎలా బాగుపడతూగి చెప్పగిడి. మీరు ఇంత దయతో మాసంబంధం చేసుకోవడానికి ఇష్టపడితే మేము మీవలనే అది బాగుపడాలి. మీదుట్టాన్ని అని నేను నలుగురికీ చెప్పుకుని గర్విస్తాను.”

గోపాలచంద్రుడు ఇన్నాళ్ళింటి బర్దాన్ లో ఉంటూ కగటాకుసు చేయటమేకాదు, మాటలచతురతకూడా నేర్చుకున్నాడన్న సంగతి తోటి బాబు గ్రహించకపోలేదు. తొకక వ్యవహారాల్లో కుర్చీవాడు మంచిపాండిత్యమే అనించాడు. చెల్లెలిని అమ్మివేసి డబ్బు చేతిలో వేసుకోవాలని చూస్తున్నాడు. తోటిబాబు సలహాచించాడు. కాని సుఖద్రస్థాందర్యం జాపకంపచ్చింది. ఆబాధిక అధరామృతపానం చేయాలని అతని రసనాగ్రం ఉన్విష్కృతుతోంది. అన్నాడు పరియాచకంగా — “సరే, చెప్పు. అయితే నీ అగ్నిప్రాయం ఏమిటి? అసలు నా సర్వస్వమూ నీకే యిస్తా నంటున్నాను. సరే నీయిష్టంపచ్చినట్టే తీసుకో. ఒక పదికోజుల తరునాత ఇస్తాను. అన్యతరం ఏముందీ?”

“నా అగ్నిప్రాయం మీకు తెలియకండా ఉందా? ఇల్లు నాలుగుచెవులా పడిపోయింది. మీచాడ భూమితో పవిత్రము కావలసిన ఆయిల్లు చూస్తున్నాను

చెయ్యాలి. మీరవచ్చి స్నానం చేయకపోతే పెట్టకోటలో దిగుడుబావికూడా బాగుచేయించాలి. మాయిలు శవాలయంలా ఉండివున్నాం. మీరువస్తే కూచోటానికి కుట్టెలు నా ఎక్కడినుంచి తెచ్చేది? మంచాలు, కుట్టెలు, పరువులు దిండు— అన్నీ కాపలసిందే. ఇంకోసంగతి కూడా ఉంది. మీవంటి అల్లునికి మాఅమ్మ రాగికంచంలో ఎలా అన్నం పడిస్తుంది? ఒక వెండికించం కాపలసిందే, పెళ్ళికివచ్చిన మా చుట్టాలనందరినీ సంతృప్తిపరిచి పంపించాలికదా! అన్నీ తెలిసినవారు మీసంగతులన్నీ ఎరుగరుకునుకనా? మీరే ఆలోచించండి. అయిదువేలరూపాయలన్నా లేకపోతే మేము ఈ పెళ్ళికి తూగలేమనిపిస్తోంది.”

ఘోషాల్లో ప్రసవదాగా లేనో ఉంటాయనీ, ఆవిరి హెచ్చినప్పుడు అన్నపూర్ణముఖుగా ఉండి భీష్మంగా వెళి పస్తాయనీ శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పారు. డబ్బుప్రపంగం పచ్చికి తాణీబాబు క్రోధం విజృంభించసాగింది. కాని అతడాకోవాన్ని పైకి ప్రకటించలేదు. అణచుకున్నాడు. వెయ్యి— పదిహేను వందలతో పరిష్కారం చేసుకోవచ్చులే అన్న భైర్యంతో ఉన్నా డిది వరకు. నీదనాడికి ఒక్కసారిగా వెయ్యిరూపాయలు వస్తాంటే చాలమా? అంతటితోనే నాడు తృప్తిపడి చెప్పిని అమ్మివేస్తాడు—అని తాణీబాబు భావించాడు. కాని ఇప్పుడు గోపాలచంద్రుడు అయిదువేలు అడిగేసరికి ఆయనకు వాడు మండిపోయింది. అన్నాడు కఠినంగా—“ఏమన్నావ్! అయిదువేలా? మాటాడితే అందరికీ సచ్చెలా మాటాడాలి? మీవంశగౌరవం నేనెగనిదా? యావజ్జీవమూ అదాక్కుతన్నాడు మీనాన్న. ఇప్పుడు నువుకూడా బిచ్చమే ఎత్తుతున్నావన్నమాట! అయిదువేల రూపాయలు నీకంత తేలిగా కనిపిస్తున్నాయెం? అయిదువేల రూపాయలు ఒక్కసారిగా మీవంశంలో ఎవరియినా కళ్ళతో చూచారా అసలు? నన్నే నువు అలా ఆడగటం నీకు సిగ్గుపించలేమా? నీపంటిస్వార్థపరునితో సంబంధం చేయటం సరకయాతనలను గ్రహించటమే. నీపంటి కలము చెడబుట్టిన వానిముఖం చూడరాదు. ఛీ”

నాజర్ గారి కోపంచూచి గోపాలచంద్రుడు శాంతంగా ఒక నమస్కారం మాత్రం చేసి మానంగా ఉండిపోయాడు.

నాజర్ గారు అలా కోపగించుకున్నందువల్ల లాభంఉండవని వేరుగా చెప్పుకొన్నారు. ఒక లేవనెలపొద మనసు పోయిన ముసలేవాని హృదయం లేతగా తిరిగింది. సుప్రసనం చేరువుగట్టు దగ్గర చాలసాగు పనిపెట్టుకు వెళ్ళిచూచాడు. ఆ విశాలనేత్రాలు, వంకర కనుబొమలు, ఎర్రనిపెదవులు, నల్లని సోగ

వెంట్రుకలు చూచాడూ, అతనిమనసు బాగపోయింది. ఆరిల్ల అంకిం పసిగట్టక
యంలా అంకిత నెపొయింది. తన రక్తం వెచ్చించి రూపాయలుసంపాదించాడు.
ఆ రక్తం ఇచ్చియెనా ఆ పిలను పొందవలెనని సంకల్పించుకున్నాడు. డబ్బు ముగ
దుగా వాడికి ఇస్తేమాత్రమే? పిలను తనయింటికే తెచ్చుకున్న పనువాత పక్షిలో
సహా పనులు చెయ్యవచ్చు. “ఉన్నాయిలు కాస్త వేలంవేయించుకపోతే నా
షేరు తాణీబాబుకాదు” — అనుకున్నాడు మనసులో.

చాలరోజులవరకు బేరంసాగింది. తాణీప్రసాద్ తిప్పవాని ఒకటి
రెండు, చివరకు మూడువేల రూపాయలవరకూ ఇచ్చిస్తామన్నాడు. “మేము చాల
బీదవాళ్ళం. మామీద తాణీప్రసాద్ గారు కాకపోతే ఇంకెవరు దయ చూపి
స్తారు?” అంటూ వచ్చాడు గోపాలచంద్రుడు. మనస్తత్వంలో పెక్కుమారుడు
కావాలని ఉబలాటపడుతూన్నమనిషి డబ్బుకు లెక్కచూడడం గోపాల
చంద్రునికి బాగా తెలుసు. బేరం అయిదువేల కన్నా తగ్గించటం అతని
కిష్కంలేదు.

చివరకు నాలుగు వేలిస్తానని తాణీబాబు ఒక మాతచేత కబురు పంపిం
చాడు. గోపాలచంద్రుడు అంతకుకూడా ఒప్పకోకపోతే సనాతనపురంలో వసు
బాబు కూతురొక తె, పదిపన్నెండేళ్లల్లా ఉన్నది; ఆ సంబంధం మాటాడి ఎం
గైనా కుదుర్చుకున్నామని మాతను ఆదేశించాడు. మొత్తంమీద ఈ సలహానే పినా
హమై పోవాలని సంకల్పించుకున్నాడు తాణీబాబు.

గోపాలచంద్రుడు మరీ ఇంకా జేబుచేనే బాగుడ పన్నెండు రోజుల
నాలుగువేలకు ఒప్పకున్నాడు. అఖిగ్గులకనీ శిఖిగ్గులకనీ ఎలాగో ఇంకా
అయిదు వందలు ఎక్కువగానే అడిగి వచ్చుకున్నాడు! పెళ్లియేర్పాట్లన్నీ
అయిదువందలతో ముగించేశాడు. నాలుగువేలరూపాయలు తన షేర
కంట్రాక్టు లెక్కలలో భిముకబుకున్నాడు.

5

నానిగారు రెండో పెళ్లి చేసుకోబోతున్నాడు! కన్యపుత్రుల శాగింపు
మచ్చది. గ్రామంలో కెలా అంద మైనదే తాణీబాబు ప్రాణేశ్వర కాబోతున్నది;
మిత్రబాబు కుటుంబానికి మంచిరొహితు వచ్చాడు; పెళ్లికి చేరాలని భూం

దారులంతా వస్తారు; బీదవాళ్ళకు సంతృప్తాలు, పస్త్ర, దానాలు జరుగుతాయి— ఇలా వీధి వీధినా, ఇంటింటా అదే ప్రసంగమైపోయింది.

రైతులు పొలాలనించి ఇంటికి వెడుతూ తాణీబాబు ఇంటివద్ద ఆగి రెండు మూడు మంచిమాటలు పలికి వెళ్ళిపోతున్నారు. స్త్రీలు నీళ్ళచేరునించి యింటికి వెడుతూ గోపాలచంద్రుని ఇంటిముందు ఆగి పెళ్ళికూతుర్ని చూచి పలు కరించి పోతున్నారు.

తాణీబాబు గది ఉదయం మొదలు మధ్యాహ్నం వరకూ, గొడుగుంటలు మేదలు రాత్రి ఝాము పొద్దుపోయేవరకూ వచ్చేపోయేవాణ్ణి కోలాహలం గానే ఉంటోంది. బంధువులు, మిత్రులు, సమాజపు పెదలు, పండితులు, సలహాదారులు — విరివిగా వచ్చిపోతున్నారు. వచ్చేవారందరికీ తాణీబాబును ప్రశంసించటమే పని.

“తాణీబాబు ఈపెళ్ళి ఎంతో ఆలోచించి చేసుకుంటున్నాడు. ఆయనలాంటి బుద్ధిమంతుడు, దూరదర్శి ప్రపంచంలో ఎవరూలేరు. లక్ష్మీ సరస్వతు లీదరూ ఆయనయెడ నిత్యప్రసన్నులు. చక్కవగులకుకూడా లేని గౌరవం ఉంది ఆయనకు అందరిలో. ఈ ధర్మపురంలో ఎవరికీ ఏ అపదవచ్చినా ఒక్క తాణీబాబు తప్ప ఎవరూదుకుంటున్నారా? ఆయన చిరంజీవియకాగాక! శీఘ్రమే పుత్రదన్యసలబ్ధికిగి సుఖించుగాక!”—అంటాడొక సమాజపు పెద్ద.

“తాణీబాబు పరమధాన్యుడు. ఆయన బుద్ధి ఎప్పుడూ ధర్మమార్గాన్నే అనుసరిస్తూ ఉంటుంది. కులశీలాదిసులక్షణసమన్వితమైన పిల్లనే పెళ్ళాడ బోతున్నాడు. శాస్త్రానుసారంగా నడచుకుంటూ ధర్మపాలన చేస్తున్నాడు. ఈ కాలంలో ధర్మబాహ్యులు ఎన్ని అకార్యాలైనా చేస్తున్నారు. కొందరు రిజిస్ట్రాలానంతరవివాహాలు చేసుకుంటున్నారు. మరి కొందరు విధవలను పెళ్ళాడుతున్నారు. మరికొందరు వర్ణాతర వివాహాలకుకూడా దిగుతున్నారు. ఛీ, ఛీ, ఇలాపతితమైపోయిన సమాజం తాణీబాబు ధర్మాచరణమును చూచి బుద్ధి తెచ్చుకోవాలి. ఆయన కేవలం పుత్రార్థమే తొమ్మిదేళ్ళ శీలవతిని పాణి గ్రహణం చేస్తూ మన సంఘగౌరవాన్ని ఇతోధికం చేస్తున్నాడు”—అంటాడు ఒక పండిత శిఖామణి.

“తొమ్మిదేళ్ల బాలికను మీరెందుకు చేపట్టకూడదా? మీ కుమంత పెద వయసు ఉందని? యాభైయేళ్ళకూడా చాటలేరు. అసలు వివాహం చేసుకో వలసిన వయసు ఇప్పుడే. మీ అందం, పటుత్వం—ఈనాటి యువకులకుకూడా

లేదని చెప్పవచ్చు. పెళ్ళి కూతురు ఎన్ని జన్మల తపస్సో పండి మిమ్మల్ని క్షమాగా పడయబోతున్నది.” — అట్లా రతని మిత్రులు.

ఈ మాటలన్నీ వింటూ తాణీబాబు ఆనందపలకెత్తుకొన్నాడు. చాటున మాటిమాటికీ తన ముఖం అద్దంలో చూచుకుంటాడు. రంగు వేయటం చేత తల వెంట్రుకలు, మీసాలు, నల్లగానే వున్నాయి. మంగలికి ఎక్కువ బీతం ఇచ్చి రోజూ తృప్తం చెయ్యమంటున్నాడు. ఇంకా గడ్డం, మీసాలు రాని బాలకుమారుడలా కనిపించాలని ఉబలాటం!

కసారి నాడోకడు రోజూ తాణీబాబు ఇలాగే నున్నాడు. పాత సొమ్ములన్నీ కరిగేసి కొత్తసొమ్ములు చెయ్యమని తాణీబాబు అని అయింది. కొత్తసొమ్ములతో కొత్తభార్యను అలంకరించాలని అతని కోరిక. ఆమె పాపటపై సీమంతం అలంకరిస్తాడు. బాహువులకు కేసూరాలు పెడతాడు. నూతన ఉరోజాలమీద చంద్రహారం వేస్తాడు. ఆమె చేతుల బంగారుగాయల చెప్పుడు విని తన జన్మ కృతార్థమేనటు భావిస్తాడు. ఇలాంటి అలోచనలతో ముసలివాని హృదయం ఆనందంతో స్పృశ్యం చెస్తోంది. శరీరమంతా పులకించితే మాతోంది. ప్రేమలో పిచ్చివాడైపోతున్నట్లున్నాడు.

ఒకనాడు తాణీబాబు యిల్లలో ఇసుక వేనే రాలకుండా 2 సం క్రక్కిరిసి వున్నాడు. దాసదాసీజనులుకూడా కొత్తబట్టలు కట్టుకొని బహు న్యగ్రులై ఉన్నారు. బజారునించి సరుకులు బుట్టనిండా ఇంటికే చేరుతున్నాయి. కలకత్తానించి పలుకకాల పళ్ళూ, బర్దూన్ నుంచి మిఠాయిలూ వచ్చాయి; అబుఖానా నిండిపోయింది. ఇంటి నివిధ వస్తువుల సంగ్రహం జరుగుతోంది; బైట బాజాలు మ్రోగుతున్నాయి. గ్రామమంతా ఆనందభరితమై ఉంది.

సుమిత్ర, సుధ - ఇద్దరూ ఒకరినొకరు కానిలించుకుని ఏడ్చారు. ఒకనాడు సుమిత్ర బాబాయిగారింటికే వెళ్ళింది. నీన్ని మృత్యువస్త్రపై పడి ఉంది. సుమిత్రకు ఆమెచదాచి కంఠం పట్టికట్టెచ్చింది. కని తన ఆనంద సమయం; అందరూ ఆనందనిమగ్నులై ఉన్నారు. సుమిత్రపేదపై ఎవరూ విసలేదు. మంగళివాయిద్యాలు మిన్నగా మోగినవి. ముసలి తాణీబాబు వివాహంకదా మరి!

ఇక్కడ పెళ్ళి కూతురు ఇలుకూడా కోలాహలం గానే ఉంది. ఒకప్పుడు మిత్రబాబు ధనపంతుడయిన్న రోజుల్లో వేగుప్రభావములు కలనాడే. చూపు పలు గామాల్లో ఆయనకు బంధువులు చాలామంది ఉన్నారు. కాని చీకటి

పడగానే పక్షులన్నీ తమతమ గూళ్ళకు వెళ్ళిపోతాయి; అలాగే ఆ బంధువులంతా తనకు దరిద్రదశరాగానే త్యజించి తమతమ యిళ్ళకు వెళ్ళిపోయారు. ఒక్కసాక్షి కూడా ఎవరూ వచ్చిచూచిపోలేదు. కాని సూర్యోదయం కాగానే పక్షులన్నీ కలరపం చేసుకుంటూ ఆకాశమంతా ఆక్రమిస్తాయి; అలాగే మిత్ర బాబు వంశసౌభాగ్య సూర్యోదయం చూచి చుట్టాలందరూ వచ్చి సుఖద్ర తల్లి గాడిలు చుటుముటారు!

సుఖద్రకు పెద్దమ్మవరుస అయిన ఒకావిడ ఉంది. ఆమె ఒక ధనవంతుని భార్య. ఆమె సూలంజీరనిండా బంగారపు సొమ్ములే. ఇన్నాళ్ళకా యిల్లా లికి చెల్లెలి యిలు జాపకం వచ్చింది. పల్లకి యెక్కి పెళ్ళికి హాజరయింది. ఇట్లోకి నవ్వుతూవచ్చి—“చెల్లెలా! ఎన్నాళ్ళినించో అనుకుంటాను: ఒకసారి వచ్చి సుఖద్రను చూచిపోదామని. కాని యింటదగ్గర అస్తమానం, ఎదో తీరని పని ఉంటూనేఉంటుంది, రోజూ బయలుదేరదా మనుకుంటాను. కాని నేను కదిలి రావటమంటే సామాన్యమా? ఇవాళ పనులన్నీ వదిలివేసి సుఖద్రను చూచి పోవటానికి వచ్చాను. భగవంతుడు దానికి దీర్ఘాయువు ప్రసాదించు గాక! భర్త గారి యింటకి గృహలక్ష్మి యాగాక! తొందరలో సుపుత్రావా ప్తి కలుగుగాక! నేను అప్పుడప్పుడు తాగినీబాబుగారి యింటకి వసూపోతూనే ఉంటాను. అమ్మాయి కబురు తెలుసుకోకుండా ఉంటానా? నేనుమాత్రం దానికి అమ్మనుకామా!”—అంటూ ప్రియపదనాలు నాలుగు పలికింది. •

సుఖద్రకు వేలువిడిచిన మేనత్త కూడా ఒకతె పెళ్ళికివచ్చింది. తమ్ముడు చనిపోయినతర్వాత మళ్ళీ ఒక్కసారైనా ఈమె ఇటుతిరిగి చూడలేదు. ఒక సామాన్య కుటుంబీకురాలు. సరసమైన మనిషి కాదు. మరీ దరిద్రావస్థలో ఉన్న ప్పడొకసారి సుఖద్ర తల్లికి ఆమె అయిదురూపాయలు అప్పు ఇచ్చింది. ఆసొమ్మును పడ్డి ఆనలు ఘాయదాలతో మళ్ళీ వసూలుచేసుకునేదాకా ఆమెకు నిద్రపట్టలేదు. ఆబుహటి మనిషి భర్తను పెళ్ళికివచ్చి ఎంతో ప్రేమపాంపిరి పోయినట్లు నూచాడి ది; పెండ్లి పనులన్నీ స్వయంగా చేస్తోంది.

సుఖద్ర కొక పినతల్లి ఉంది. ఆమె భర్తకూ, సుఖద్ర తండ్రికీ హారి వారి జమిందార్ల విషయమే చాలకాలం ఏదో తగాదా సాగింది. సుఖద్ర తండ్రి చనిపోయిన తరువాత ఆ పినతల్లి సుఖద్ర తల్లి సోదామిని దగ్గరించీ తన రావలసిన బాకీ అంతా వసూలుచేసింది; సోదామిని యిట్లో వస్తువులన్నీ వేలం వేయించివేసి. ఆవిడ తన పిల్లకు మిఠాయిపెట్టి—“సుఖద్రకు చూపించ

తిసంద్రరా” అని పంపించెడి. సోదామిని చాల సహనశీల. చెల్లెలి అత్యాచారముంతా కిమ్మనకుండా సహిస్తూవుండేది; తన అభాగ్యానికి తానే లోలోపల కృశించిపోతూ ఉండేది; ఈ ప్రపంచంలో రూపాయికి భలే శక్తివుంది. నేడు సోదామిని ఒక గొప్పయింటివాడితో సంబంధం చేస్తోందనేటప్పటికీ ఆ చెల్లెలు పూర్వపు శతృత్వమంతా మరచిపోయింది. ఆమెకు సోదామినియెడ ఎక్కడలేని ప్రేమ పొంగుకుంటూ వచ్చింది. చాలచాల ప్రియవచనాలు పలికింది. సుభద్రను ఎంతగానో ఆదరించి ఆశీర్వాదించింది.

ఇలా ఒకప్పుడు మారమైపోయిన బంధువులంతా వచ్చి పెళ్ళి పనులలో నిమగ్నమైయుండటం సోదామినికి సంతోషదాయకంగానేవుంది. పిలవక పోయినా అనేకమంది దయదలచి వచ్చారు. ఈ బంధువర్గమంతా ఇప్పుడు చూపుతున్న ప్రేమలో కనీసం నాలుగోవంతునైనా ఇదివరకు చూపించియున్నదియితే సోదామిని సుధా సుమిత్రలపై ఆధారపడియుండవలసిన గతి పట్టేది కాదు. సుభద్ర కాస్త తల్లికన్నా చతురురాలు. తండ్రినిబోలిన తెలివితేటలా పిలవి. పౌంధ్యమువతులవద్ద సుభద్ర ఏమీ మాటాడేదికాదు. వాళ్ళు చూపే ప్రేమకూ, పలికే నెయ్యపుమాటల కామె నేత్రాలు చెమ్మగిట్టేవి. ఒకనాడామె ఇంట్లో బావికగర స్నేహితురాళ్ళతో కలసి ఆడుకుంటోంది. ఒక సందర్భంలో సుభద్ర పకపకానవ్వింది. “ఔ నేమి! గొప్పయింట్లో పోయి పడుతున్నావు. ఆనందం అపకలోలేక పోతున్నావే మనీసు?”—అన్నదొక స్నేహితురాలు.

“అబ్బే! అందుకుకాదే నేను నవ్వింది!”—అన్నది సుభద్ర.

“మనియెందుకూ నవ్వుతున్నావు? దాచకుండాచెప్ప”

“ఎందుకంటే—మా పెద్దమ్మ, మేనత్త, పిల్లి, అందరూ నామీద చూపిస్తూన్న ఆత్మంతాప్రేక్షాభావాన్ని తలుచుకొని నవ్వుకున్నాను”

“అలాచించుకొని చెప్పావులే ఒక కారణం ఎలాగెత్తేనేం? పెళ్ళిజొతు తున్నప్పుడు బంధువులు రారా? వాళ్లందరూ నీమీదప్రేమ ప్రకటించటంలో తప్పేముందీ? అంతమాత్రానికి నవ్వెందుకు వస్తుందీ?”

“అదికాదు; వాళ్లందర్నీ చూస్తోంటే నాకొక కథ జ్ఞాపకంవచ్చి నవ్వాను. ఆకథ మీకు చెప్పనా? : ఒకపూళ్లో ఇద్ద రన్నదమ్ములున్నారు. అన్నగారు చాల ధనవంతుడు. తమ్ముడేమో మరీ బీదవాడు. అన్నగారి భార్యకు గీర్వాణం బలిసిపోయింది. పండుగ వచ్చినా, పరం వచ్చినా తోడికో

దేవుని పితౄ కాను; అసలు ఆమెకెప్పుడూ పలుకడంచేదే కాదు. ఎప్పుడైనా ఎదురుపడినా కన్నెత్తి చూడదే కాదు. పాపం ఆ తమ్ముడు కట్టికీ దీక్షకంటా అవసలు పడుతూనే ఉన్నాడు. చివరకు తన భార్యబిడ్డల ద్వేషచూడిలేక ఉద్యోగం వెనక్కుంటూ వెళ్ళాడు.

“ఎవో పట్నంచేరి ఒక వ్యాపారంచేసి అతడు చాల ధనం ఆర్జించాడు. ఏడు సంవత్సరాల తర్వాత ఇంటికీ తిరిగివచ్చాడు. ఇల్లు బాగా కట్టించు కున్నాడు. పెట్రోటలో అందమైన దిగుడుబావి త్రవ్వించుకున్నాడు. కొంచెం భూమి, పుట్టి కొనుక్కున్నాడు. పెద పెద ధనవంతులలో తీగుగ నేర్చాడు. భార్యబిడ్డలతో సుఖంగా కాలక్షేపం చేస్తున్నాడు.

“ఈ పద్వింశతౌస్సర్వం చూసి పెద తోడికోడలు చెనాని తన యింటికి ఆహ్వానించి పల్లకీ పంపింది. అదియి యింటికి రాగానే ఎక్కిపిలేసి క్షేమా ఒకేకంచి గాఢంగా కావించుకుంది; కూడోటానికి అసనం ఇచ్చింది; ఒక దానీదానిచేత ఆమెకు సేవలు చేయించింది; స్వయంగా ఒక వెండి పళ్ళెంలో షడ్రసాన్నాలు వడ్డించి తెచ్చి ముందు పెట్టింది; సుగంధి శీతలములు తాగటానికి ఇచ్చింది.

“చెలెలు ఆభోజన సామగ్రి నాలుగు భాగాలు చేసి, పీటవీధి నించి లేచి ఇవతాకి వచ్చేసింది.

“అదేమిటి? నువ్వేమీ తిన్నావుకాదే, అని అడిగి పెద తోడికోడలు.

“అక్కా! నువు ఎవరికోసమని ఉడేరించి యీ భోజనసామగ్రి తెచ్చావో, ఆ నలుగురికీ నాలుగు భాగాలు ప్రత్యేకించేశాను. నాకోసం నువ్వేమీ తీసుకురాలేదు - అన్నది చెబెలు.

“నీకోసం కాకపోతే ఎవరికోసం తెచ్చావా?”

“ఒక భాగం మా కొత్త భవనానికి; మరొక భాగం మా దిగుడు బావికి; మరొక భాగం మేము కొన్న జాగీరుకు; నాలుగో భాగం మా యితర వస్తు సామగ్రికి. అవన్నీ చూచే నువు ఇవాళి ఈ పంటకాలన్నీ తయారుచేసి తెచ్చావు. అంతేగాని నాకేమైనా పెట్టాలన్న ఉదేశమే నీకు ఉన్నట్లయితే - నేను దీక్షకంటా ఉచ్చపూకు, నా బిడ్డలు అకలితో విల విల లాడినప్పుడు - నువ్వు ఒక్కనాడైనా నన్నుగాని, నా బిడ్డగాని పిచ్చి ఏమైనా పెట్టావా?” అంది.

“పెదతోడికోడలు మాటాడలేకపోయింది. కథ చెప్పి సుఖద్ర మళ్ళి కిలకిలానవ్వింది. సూర్యస్తమయమైంది; మంగళవాద్యాలు మోగుతున్నాయి. ప్రాధ స్త్రీలంతా ఒకచోట కూచుని పరియాచకా లాడుకుంటున్నారు. దాస దాసీజనంతో సోదామిని గృహం కళకళలాడుతోంది.

బైట గోపాలచంద్రుడు సభావేదిక నిర్మిస్తున్నాడు. పందిరి కడుతున్నారు. దీపాలు వెలిగిస్తున్నారు. లోపల వినాహ మండపందగ్గర కావలసిన వస్తుసామగ్రిఅంతా అమరుస్తున్నారు. కొందరు ముత్యమపులు సుఖద్రను అలంకరిస్తున్నారు. సుఖద్ర సతవదనయై గంభీరంగా కూచునిఉంది. ఆమె హృదయం ఆనందంతో గంతులు వేస్తోంది.

6

సూలశరీరుడు, దీర కాయుడు తాణీబాబు లలాటమున భాషికం ధరించి హిమాలయ పర్వతంలా సిరంగా వివాహవేదికపై ఆసీనుడై ఉన్నాడు. అతని నల్లటి దేహంమీద ఎరుపురంగుమసులు శోభావంతంగా ఉన్నాయి. కాళిదాసేఉంటే అప్పటి యతని అమృతరూపాన్ని ఎంతగానో వర్ణించి ఉండేవాడు.

“పెళ్ళి ఇల్లు జనంతో నిండిపోయింది. పిల్చినవారు, పిలుచునవారు చాలా మంది హాజరై నారు. చచ్చిన ముత్యమపుల గానాలాపములతో, పరిహాస వాక్యాలతో ఇల్లు ఆనందవికసితమై ఉంది.

“ఒసే, ఇలారా! చూడు, అంతదేనా పెళ్ళికొడుకు? నలరాతి బండలా ఉన్నాడే!”—అంటోంది ఒక నవయువతి ప్రక్కనవున్న చెలికత్తెతో.

“ఎబ్బే, అలా అనకూడదు. పెళ్ళి జరుగుతోంటే పెళ్ళికొడుకును అలా అనవచ్చా?”—అని మందలిస్తోంది ఆ చెలికత్తె.

“మరీ అంత నల్లగా ఉన్నాడే! చెక్కిళ్లు పండిపోయిన వంకాయ లాగ ఎండుబారి ఉన్నాయే!”—అన్నది మొదటియామె.

“మారనించి నీకు సరిగా కనిపించటంలేదులే. ఇంకా నాలుగు రోజులు ఆ చెక్కిళ్ళు మామిడిపళ్ళులాగ చేపలేలగలవులే.”

“పెళ్ళికొడుకు ఓళ్ళు దీపపు కప్పులా మోటగా వుండేమిటి?”

“నీకు నచ్చకపోతేయేం? ఆ ఓష్ఠమే చుంబించి సుభద్ర ఇక క్రింద నిలువదు. ఆ తగ్గరింటికి వెళ్ళాక చూడాలి ఆమె సౌభాగ్యం”

“చూడవే; కళ్లు మరీఅంత లోతుగా ఉన్నాయేం!”

“ఛీ, ఊరుకో. ఎందుకూ అలా వాగుతావు?”

“ఓయిబాబో! పెళ్ళికొడుకు బొజ్జ ఎంత లావుగా ఉందో! బాగా నీళ్ళు నింపిన పెద్ద తోలుతి తిలాఉందే!”

“నువు పెళ్ళికొడుకును అలా నిందించటం బాగులేదు. సుభద్ర విన్నదంటే కోపగించుకుంటుంది. నీకు తెలీదు. అంత లావుపాటి భర్తను పొంది సుభద్ర ప్రపంచమే మరచిపోతుంది.”

“నువు ఊరకే అలా అంటావుగాని అతగాడి అధికాళ్లు చూడు ఎలా పగిలిపోయాయో! వృద్ధాప్యంవల్ల శరీరం ముడుతలుపడి పోయింది. ఈ వయసులో పెళ్ళిచేసుకోవాలన్న బుద్ధి ఎందుకు వుట్టిందో ఈయనకు! సిగ్గుయినా లేకపోయే!”

“శేపటినించీ చూడు—సుభద్ర ఆ పాదాలనే శర్మతో పూజించుకుంటుంది”

“ఎవరీ పూజించదు. తన యెర్రనిపాదాలు తీసి అతని తలపై పెడుతుంది; అంతే. సుభద్ర సంగతి నాకు తెలియదా? పైకి అమాయకురాలిలా ఉంటుంది. కాని నిజంగా కత్తిలాంటి మనిషి”

ఇంతలో పెళ్ళికుమారుడు లేచి నిల్చున్నాడు. ఒక లోహపు పర్వతం నిల్చిసట్టుగా ఉంది. వివాహమప్పుడు మామూలుగా జరగవలసిన ఆచారం ప్రకారం స్త్రీలంతా అతన్ని చుట్టుముటి పరిహాసాలకు దిగారు. పెళ్ళికొడుకు తమ మాటలకు సరిగా జవాబు చెప్పలేక పోయినప్పుడల్లా స్త్రీలంతా కలకల నవ్వారు. ఒక తమాలవృక్షం చుట్టూ కలరవాలు చేసుకుంటూ పిటలు ఎగురు తున్నట్టు ఉన్నదాదృశ్యం. ఒక స్త్రీ గంతువేసివచ్చి తాణీబాబు రెండుచెవులూ పట్టుకుని పిండివేసింది గట్టిగా. మరొక తె పకపకా నవ్వుతూవచ్చి అతని పొట్ట మీద పెరుగు కుమ్మరించి పోలిపోయింది. మరొక పిలాసవతి ఇంత పసుపు తెచ్చి అతని పీచుకు కొట్టింది; అది నల్లని మేఘంలో విమృశ్తులా శోభించింది.

తాణీబాబు హృదయం ఆనందంతో నృత్యం చేసింది. వధూవరులలో ఎవరు బాగుంటారు?—అన్న ప్రశ్నవచ్చినప్పుడు వధువు పక్షంవారు కూడా ‘పెళ్ళికొడుకే బాగుంటాడు’ అని ఏకగ్రీవంగా అన్నారు.

తరువాత వధూవరులు సరసన కూచున్నారు. తాణీబాబు మోటు పిడికిలిలో సుభద్ర కోమలహాసం ఇమిడిపోయింది. గోత్రోచ్ఛారణపూర్వకంగా కన్యాదాసవిధి జరిగిపోయింది. తాణీబాబు శరీరం పులకాంచితమైంది. ఆ సమయంలో పెళ్ళికూతురు మనోహరముఖమండలమూ, ముత్యాలబాసికంతో సుశోభితమైయున్న ఆమె లలాటకాంతులూ, తాంబూలారుణరంజితములైన ఆమె పెదవులు చూస్తోంటే ఆ ముసలాడికి గుండె జారిపోతూఉంది.

వివాహమైపోగానే ధర్మపుకంలోని యువరీసమూహమంతా చూడగలందులకై తాణీబాబును సభామండపంలోనికి తెచ్చారు. ఒక ప్రౌఢ ఆశ్రమి చేయిపట్టుకుని కూచోబెట్టి—“ఆహా! మీ వియోగబాధ సహించలేక సుభద్ర పాపం పాలిపోయింది”—అన్నది పరిహాసంగా.

రసికుడు తాణీబాబు ఒకసారి నాలుగువైపులా ఆలోకించాడు. వేలమంది యువతులు అతనికేసి కుతూహలదృక్కులు బరపుతున్నాడు.

7

ఒక సుఖస్వప్నంలా తాణీబాబు సెలవుదినాలు గడచిపోయాయి. బయలుదేరి బర్మాన్ వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడప్పుడు స్వగ్రామం వచ్చి నవవధువును చూచి పోతుండేవాడు. తదీయదర్శనభాగ్యంవల్ల తన జీవితం సాకకమైనట్లు భావిస్తూ ఉండేవాడు.

మూడు నాలుగు సంవత్సరాలు గడచిపోయాయి. ఇప్పుడు తాణీబాబు తన ఆఫీసుపని సరిగా నిర్వహించుకోలేకపోతున్నాడు. వృద్ధాప్యంవల్ల శరీరంలో బలమూలేదు; మనస్సుకు ఉత్సాహమూలేదు. ఆఫీసుపనులలో ఏదో ఒకటి మరచిపోతూనేఉన్నాడు.

“నాజర్ గారికి యాభైయేళ్లు దాటినవి. ఇక పెన్షన్ వుచ్చుకోవచ్చు” అన్నారు డాక్టరు.

“నాజర్ గారి మనస్సు ఏ లలన మీదనో లగ్నమై ఉంది; ఆఫీసుపనులు ఎలా నిర్వహించగలరు?” — అన్నారు కొందరు పరియాచకంగా.

ఎవరికైనా చప్పున చెప్తూ చెప్తూన్న నౌకరీ వాడులుకు రివాళినిపించదు. పై యాకారుల మందలింపులు సహిస్తూ ఎలాగో మరొక సంవత్సరం

ఉద్యోగంలోనే ఉన్నాడు తాణీబాబు. చివరకు పాపం, పెన్షన్ వుచ్చుకుని ఇంటికి వచ్చేశాడు. సుభద్రకిప్పుడు పద్నాలుగు సంవత్సరాలు. నవయావనం కదా! ఆమె శరీరశోభ పూర్వంకన్నా శతాధికంగా ఉంది. పడుచునసపు మదం ప్రతి అంగంలోనూ తోణికిసలాడుతోంది. స్వర్ణకాంతులు చిలుకుతున్న దామె శరీరం. లేత ఆకుపచ్చరంగునీర ధరించి ఆరూపగర్విత ఇంట్లో తిరుగుతోంటే ఇల్లంతా దేదీప్యమానమై పోతున్నది. “ఇంటి పనులన్నీ నాకగలో చేయించుకుంటాను; ఇక ఈ పడుచుపిల్ల సాంగత్యంలో కృతార్థుడౌ నాతాను” — అనుకున్నాడు తాణీబాబు. “ముసలాయన ఇంటికి చేరాడు నా యిష్టం వచ్చినట్టు ఆడిస్తాను. గానుగ యెదునులా ముక్కుకు తాడుపోసి లాగుతాను. నా చేతలో చిక్కి ఎలా తప్పించుకుంటాడు?” — అనుకుంది సుభద్ర.

తాణీబాబు సద్గమ భార్య రోగగ్రస్తమై వుంటున్నందున, ఇంటి వ్యవహారాల్లో ఏమీ బోక్యం కలుగజేసుకోటంలేదు. రెండు పూటలా సమయానికి భోజనం మాత్రం చేసి తన గదిలోకివెళ్ళి పడుకుంటుంది. ఆమెను చూచిపోవటానికి సుమిత్ర కనీసం రోజుకు ఒకసారైనా వచ్చిపోతున్నది. ఆమె రావటం సుభద్రకు మాత్రం అసహ్యంగా ఉంటోంది. సుమిత్ర కనిపిస్తే ఆమె ముఖం తిరివ్వుకుని వెళ్ళిపోతుంది. “జాతి భ్రష్టురాలు! ఆచారంలేదు, పాదూలేదు, మాటిమాటికీ ఆమె మాయింటికి వస్తోంటే లోకులు మమ్మల్ని నిందించరూ!” — అంటూంది చుట్టుపక్కల వాడతో.

కొన్ని సంవత్సరాలక్రితం కటుకోటానికి సరైన బట్టలేక, నామ్మలు అసలే లేక సుమిత్రయింటికి ఆడుకోటానికి వస్తూవుండే సుభద్ర — కడుపు నిండా కూటికికూడా లేని సుభద్ర ఈనాడు గొప్పవారింటి కోడలైంది. సుమిత్రను మించిన ఆధిక్యత వచ్చేసింది దామెకు. సుభద్ర మాటలు విని సుమిత్ర లోలోన నవ్వుకుంది; పినతలిగారింటికి తరచురావటం మానేసింది; ఆమె ఎప్పుడన్నా కబురు చేస్తేమాత్రం చూచిపోయేది.

తాణీబాబు పెద్ద భార్యవద్ద చాలకాలం నించీ ఒకదాసి ఉంటున్నది. అదే అస్తమానం ఆమెను కనిపెటుకొని ఉండి ఉపచారాలు చేస్తున్నది. సవిత్ర పట్ల అది అంత శ్రద్ధాభక్తులతో వుండటం చూచి సుభద్ర కోపగించుకోసాగింది. ఒకనాడది ఎదునూ తాణీబాబు దగరకు పోయి — “నేనిక ఈ ఇంట్లో నని పాటలు చేయలేనండి బాబయ్యా! విధాత నాముఖాన దుఃఖమే రాసిపెట్టాడు; మీరేమి చేస్తాగులండి” — అన్నది.

ఆ మర్నాటినించే అది పనిలోనికి రాలేను. పెద్దభార్యకు మంచినిశ్చయం అందించేవాళ్ళుకూడా కరువైనారు.

చుట్టుపట్టుల స్త్రీలు అప్పుడప్పుడు వచ్చి ఆ రోగగ్రస్తురాన్ని చూచి పోతూ వుండేవాళ్ళు. కాని తమ రాక సుఖద్రుకు ఇష్టంలేకపోవటం కనిపెట్టి వాళ్ళు తరచు రావటం మంచివేశారు. తాణిబాబు తన పెద్దభార్య పథ్యపానా దులకోసం ప్రతినెలా కొంతదబ్బు ఇస్తూఉండేవాడు. ఇప్పుడు తన చిన్నభార్య కన్నీటిగొట్టు జూచి అదికూడా మంచివేశాడు. కాని అంతమాత్రానికికూడా కొత్తభార్య చిత్తాన్ని హస్తగతం చేసుకోలేకపోయాడు. సుఖద్ర ఎప్పుడూ ముఖం చిటిస్తూనేవుండేది. ఒక్క నిమిషమైనా ప్రసన్నవదనమై మాటాడేది కాదు.

బర్బాన్ లో దొరగార సేవచేయటంకన్నా సుఖద్ర సేవచేయటం కష్ట తరమైన దని తెలుసుకున్నాడు. రాత్రింబవళ్ళు తా నామె సేవలోనే తత్పరుడై యుంటున్నాడు; కాని ఆమె తనయెడ ప్రసన్నురాలు కావటమేలేదు. ఆమె మనస్సంతోషంకోసం కొత్తకొత్త చీరలు, కొత్తకొత్త సాములు కొనితెచ్చి యిస్తున్నాడు; వాటితో ఆమె చరణాలను పూజిస్తున్నాడు. కాని ఆ చరణ కమలాల రజకణముకూడా పొందలేకున్నాడు. జమీ ఉన్నదాయెను; కావలసి నంత దబ్బుతెచ్చి ఆమె చేతుల్లో పోస్తున్నాడు. ఆ ధనమంతా యకాపనమద గర్విత సుఖద్ర పెట్టెలోపెట్టి భద్రంచేసుకుంటున్నదేగాని భర్తకేసి మెగమెత్తి చూడటంలేదు. పలకరిస్తే పలకదు. ఒకవేళ పలికినా వ్యంగ్యవాక్యాలే విసురు తుంది. “నామీద ఎంతో ప్రేమవున్నట్టు మీరు పైకె అలా మాటాడతారు; నిజానికి మీకు ఆమెగాఁమీదే మక్కువ జాస్తి. ఎందుకూ నామీద ఇలాంటి లేనిప్రేమ నటించటం? నేను బీదవాళ్ళ పిల్లను. అందుకనే ఇలా నన్ను మీరు చిన్నచూపు చూస్తున్నారు. మీ తప్పేముందిలేండి!”—అంటుంది; కలబొలి కన్నీరు కారుస్తుంది.

ఆ ముసలివాడు ఆమె కన్నీరు తుడిచి — “అదేమిమాట ! ప్రాణ ప్రియా ! నిన్ను నిజంగా నా నెత్తిమీద పెట్టుకుంటాను. నువ్వు చెప్పినట్టు చేస్తాను. నీ సుఖమే నాకు కావాలి. నిన్ను మనహా నే నిం కెవర్ని ప్రేమించటంలేదు, నాతోడు” — అంటాడు.

సుఖద్ర ఎదుపు మానదు. “నేను స్త్రీని; అబలను. ఏమిచేస్తే నేను సుఖ పడగలనో నాకే తెలుసుమా? ఆ పెళ్ళిలో భూధరమల్లుగారి సంగతి మీ రెరు గుగురుకదా! ఆయన ముసలితనంలో రెండోపెళ్ళి చేసుకున్నాడు. కొన్ని

కాలంలోనే మరణించాడు. చిన్న భార్యను పెద్ద భార్య పోషణలో విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోయాడు. పెద్ద భార్య ఆమెను అ సమానం తీటిపోనూనేవుంది; దాని దాన్నిలా ఉపయోగించుకుంటోంది; ఇంటిపనులన్నీ ఆమె చేతనే చేయిస్తున్నది; కడుపునిండా అన్నంకూడా పెట్టలేదు. పాపం ఆమె లోలోన కళ్ళికులి ఏడుస్తున్నది. నా గతికూడా అంతేగా! కావంటారా? బీదవాళ్ళింటో పుట్టాను. పుట్టినప్పుడినుంచీ దుఃఖాలే అనుభవించాను. బిచ్చమెత్తుకోవలసిన గొతి నాకుగాకపోతే ఇంకెవరికి పడుతుందీ? ఇంతకూ నా కర్మ! మిమ్మల్ని అని ఏంప్రయోజనం?”

“నువ్వు అనవసరంగా భయపడుతున్నావు. నీ సనితి నిన్నేమంటానికి గుండెలున్నాయా?”

“మీరు అమాయకులు గనుక అలా అంటారు. కాని మీ కామె సంగతి ఏమి తెలుసు? నే నామెను ఒక్కనాటికీ నమ్మలేదు. ఇంతవరకూ ఒక్క సాకికూడా ఆమె కళ్ళువిప్పి నాకేసి చూడలేదు. ముచ్చందు ఆమె నన్నేమి చేస్తుందో ఎవరు చెప్పగలరూ?”

ఇలాగ సుశద్ర కన్నీరు కారుస్తూ ఏమేమో వలబోస్తుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు మూతిముడుచుకుని మానసంగా కూచుంటుంది. ఎంత పలుకరించినా ఉలకదు, పలకదు. తాణీబాబు ఆమెను సంతోషపెట్టాలని వ్యర్థప్రయత్నాలు చేశాడు. ఆమె హృదయకాతన్యం ఎంతకూ తగ్గటంలేదు; సైగా నానాటికీ అధిక మాతోంది.

బహుశః ఈ కొత్త భార్య తన భవిష్యత్తుకోసం కొంత అనవసరం చేసుకోవాలని వాంఛిస్తున్నది కామాలు! అనుకున్నాడు తాణీబాబు. అంత చిన్నవయసులోనే ఆ పిల్ల కంత భవిష్యత్తుకుకూర్చి ఆందోళన పడవలసినంత జానం ఎక్కడినుంచి వచ్చిందో అతని కగంకాలేదు. అప్పుడప్పుడు బర్వాన్ నుంచి వచ్చి చెల్లెల్ని చూచిపోతూన్న గోవాలచంద్రుడే ఆమె కీ దూరపు చూపు ప్రసాదించి వెళ్ళాడేమోనన్న అనుమానంకూడా తాణీబాబుకు కలుగ లేదు.

పడుచుభార్య నేత్రాశ్రువులు చూచి విచలించుకొని పురుషుడు ప్రపంచంలోన భూతోన భవిష్యతి. తాణీబాబు హృదయం నీరుగాడిపోయేది. తాను బ్రతికివున్నా, చచ్చినా కొంత సంపద సుశద్ర చేతుల్లో పెట్టటం మంచిదనుకున్నాడు. తానుగాకపోతే ఆ పిల్లకు ధనం ఎవరిస్తాను పాపం? తన

తరువాత తన ఆస్తింతా ఆ అల్లుళ్ళు కాజేయటం ఎందుకూ? తన ప్రాణ
ప్రియకే ఇచ్చిపోవాలి. దైవకృపవల్ల దానికే ఒక కొడుకు కలిగాడంటే ఆ సి
అంతా అతనికే చెందుతుంది. కుర్రవాడికి నేయేం? కుర్రవాడి తల్లికి నేయేం?
రెండూ ఒకటేకదా?

ఇలా ఏమేమో ఆలోచించుకుని ముసలివాడు బర్దాన్ వెళ్ళాడు. అక్కడ వకీళ్ళతో ఆలోచించి ఒక విల్లునామారాసి, రిజిష్టరు చేయించుకుని ఇంటికి వచ్చాడు. హర పుతగద్దదస్వరాన సుభద్రను పిల్చి ఆ విల్లునామా ఆమె చేతిలో పట్టాడు. ఇంకేం, ఏగిరిపోతూన్న పిట్టను పంజరంలో పట్టేశానను కున్నాడు.

విల్లునామా చేతిలో తీసుకుంటూడా సుభద్ర ఒక్క కటాక్షంకూడా పరుపలేదాతనిమీద.

“ప్రియా! మాటాడవేం?”—అనిపలుకరించాడు తాణీబాబు.

“పనికి ఎంలాభం?”—అన్నది సుభద్ర నేలచూస్తూ.

“నీకు నేనిచ్చినది ఏమిటో తెలుసా?” “ఉహూ!”

“నా విల్లునామా!”

“అలాగా!”

“అదస్తావేజు చాల విలువైనది సుమా!”

“అయితే మీ పెళ్లలో దాచుకోండి!”

“నా తదనంతరం నావిజయపురం తాలూకా అంతా నీకే చెందుతుంది”

“నాకక్కలేను”—అంటూ సుభద్ర అదస్తావేజును అతని ముందుకు విసరివేసింది.

“అదేమిటి? అనితకోపందేసికీ?”

“నాకెందుకులెండి కోపం? ఇలా అబద్ధపుప్రేమ చూసిస్తూ నన్నెందుకూ ఉడికిస్తారు మీరు? ఇలా నన్ను బ్రతుకనీయండి. మీ విల్లునామాకోసం నేను తహతహలాడుతుంటేను.”

తాణీబాబు నిర్భాతపోయాడు. సుభద్ర కన్నీళ్ళు తుడుచుకుంది. ముసలివాడు దస్తావేజుతోనే బలవంతాన ఆమె చేతుల్లో పెట్టాడు. ఆమె దాన్ని నేలకుకొట్టి, కాళ్ళక్రింద నలిపి, ఏమేమో గొణుక్కుంటూ అక్కడి నించి వెళ్ళిపోయింది.

ఆ రాత్రి సుశద్ర భోజనం చేయలేదు. గదిలో పరువువేసుకుని పడుకుంది. తాణీబాబు కది అశనిపాతంలా ఉంది. గదిబెట వటిసేలమీద కూచుని అనునయవాక్యాలు పలుకుతున్నాడు. ఒకగంట ఆయాక సుశద్ర తలుపురీసి—
“మళ్ళీ ఎందుకు వచ్చారు నన్నేడిపించటానికి?”—అని అడిగింది.

“ప్రియా! నా అపరాధం ఎమిటో చెప్పు”—అని ఆమె పాదాలు పట్టుకున్నాడు.

“అపరాధం ఏముంది?”

“అయితే దస్తావేజు నరీసి పాశావేందుకూ?”

“ఏం దస్తావేజు?”

“విజయపురం తాలూకా నీ పేర వ్రాసిన దస్తావేజు”

“అయితే ఇటీవల మీరుకొన్న జమిందారీఅంతా ఆమెగాడికి ఇచ్చేస్తారన్నమాట! అంతేనా? ఔనుమరి! ఆమె మీహృదయరాణి! అంతాకూడా ఆమెకే ఇచ్చుకోండి. నేను బీదవాళిపిలను. మీజీవనమారంలో ఒక కంటకంగా వచ్చిపడ్డాను. నాకు ఒక భిక్షాపాత్ర ఇచ్చి బెటికి వెళ్ళగొట్టేసేయ్యండి. దరిదురి రాలెనమాఅమ్మ దగ్గరకే వెళ్ళిపోతాను. ఇరుగు పొరుగువాళ్ళ యిళ్ళలో పనిపాటలు చేసుకుని కాలక్షేపం చేస్తాను. ఇక నే నీ ఇంట్లో ఉండలేను. ఈ అవమానాలు సహించలేను. మీ అబద్ధపుష్కరిణి నాకక్కలేదు”—అంటూ ఎడుపు ఆరంభించింది.

తాణీబాబు అత్యంత ఆశ్చర్యాల్వితుడైనాడు. ఇటీవల తానొక జాగీరును వేలంలో కొన్నసంగతి ఇంట్లో ఎవరికీ చెప్పాడుకాదు? మరి ఆసంగతి సుశద్ర, కెవరుచెప్పారబ్బా! ఆమె ఈకొత్త గాకొన్న జాగీరుకూడా తనపేర రాయించేసుకోవాలని చూస్తున్నదన్నమాట! అయితే సూళ (ప్రథమభార్య) గతి యేమికాను? తాణీబాబుకు ఏమీ పాలుపోక శతమతమైపోయాడు.

తెలివితేటల కేమీ తక్కువకాదుగా! సుశద్ర భార ఆలోచన నిమిషంలో పట్టేసింది. వెక్కివెక్కియేడుస్తూ ఇలా అన్నది— “నన్ను వెళ్ళగొట్టేయండి; బిచ్చమెత్తుకు తింటాను. మీకే నామీద విశ్వాసం లేకపోయినప్పుడు నే నిక్కడ వుండటం ఎందుకూ? ఏ చెట్టుక్రిందనో పోయి పడివుంటాను. ఎవరిమీద మీకు ఎక్కువ విశ్వాసమో—ఎవరికోసం మీరు రాత్రింబవళ్ళు తపిస్తూవున్నారో—ఆ ప్రాణేశ్వరి దగ్గరకే వెళ్ళండి. నన్ను వదిలిపెట్టండి.

ఏ తప్పు ఎరగని స్నేహితు కిలా యాతన పెడతారు? నన్ను చావనీయండి”- అంటూ ఆమె మొదలు నడికిన కదలికను అలా నేలపడిపోయి కాళ్ళూ, చేతులూ విలవిల కొట్టుకోవటం సాగించింది. చూస్తోంటే హిస్టీరియా రోగం వచ్చినట్లుంది. అవసరంపడితే రోగం నటించగల చాకచక్యం సుభద్రకు లేక పోలేదు.

విషయంలోలుడు తాణీబాబు ఒకసంక విషయపూర్వకంగా ప్రార్థించాడు. మరొకసంక ఆ పడుచుపల అతికితనంగా, భయంకరంగా ప్రవర్తించింది. సాధారణ భిక్షుకునికూడా జాగ్రత్తపడే పరిస్థితిలో ఉన్నాడు తాణీబాబు. సుభద్ర ఏకమైన అశ్రుబాణం, విషయబాణం, క్రందనబాణం, హిస్టీరియాబాణం, శ్రేమబాణం - అన్నీ పుంఖానుపుంఖములుగా ప్రయోగిస్తూ ముసలివారి శరీరాన్ని మరత జరగతం చేస్తోంది. ఒకసారి కోపం; మరొకసారి తీయని పలుకులు, మరొకసారి దండాలు - అనేక వగలుపోతూ ఆమె తన కోరిక నెరవేర్చుకో చూస్తోంది. కలకత్తాలో తమ భార్యలకు స్వస్థమూ ఇచ్చివేసిన మగివాళ్ళు క్షేణిని ఏకరువు పెట్టింది. వారి తననంతం వారి భార్యలు ఎంత యోగ్యతగా కాలక్షేపం చేశారో ప్రశంసించింది. “అందరు స్త్రీలూ విశ్వాసపూరుతులుగానే ఉంటారా? భర్త ధనాన్ని దుర్వ్యయంచేసి, ఆయనకు అప్రతిష్ఠ తెచ్చే అధమురాలు ఉంటుందా అసలు? భర్తగృహం తప్ప మర్యాద తెలిసిన ఆడదానికి వేరే శరణ్యం ఉంటుందా? భర్త స్త్రీకి ప్రాణం, స్వస్థమునూ”- అంటూ ఇలా పలికి ముసలి తాణీబాబుకు మాయావాగులో పట్టేసింది.

రాత్రిఅంతా అలాగే ఆమెతన స్వాగ్రం సాధించుకోటానికి యుద్ధం చేస్తూనే ఉంది. అరుణోదయం అయేసరికి తాణీబాబు ఓటమి అంగీకరించాడు. “స్రీయరేణా! నువ్వు నాహృదయేశ్వరివి. నాసంపత్తి అంతా నువ్వే. ఈ తుచ్చ ధనంతోనూ నీకుగాక పోతే ఎవరికిచ్చిపోతాను? నా ఆస్తి యావత్తునీకీ రాసి యిస్తాను. నీకన్నా నాకీ ఎమిందోరీ ఎక్కువా?”- అన్నాడు.

అప్పుడు సమరవిజయిని సుభద్ర కన్నీళ్ళు తుడుచుకుని లేచిలిచ్చింది. ముసలి మొగుణ్ణి చెయిపట్టుకుని తీసుకుపోయి తనప్రక్క వ కూర్చోబెట్టుకుంది. అతనికంతం కావించుకుంది. “మీరే నాప్రాణం, నా జీవనస్వస్థ్యం, ఆస్తి పాస్తులు నాకెందుకు? మీ ప్రేమఉంటే నాకు స్వం ఉన్నట్టే”- అన్నది.

సుభద్ర కన్నుల్లో అశ్రువులు, మనసులోనవ్వు జాలువారుతున్నాయి. “మిత్రబాబు కూతురంటే ఎలాంటిదో ముసలివాడికి యివాళ్ళ తెలిసింది. లేక

పోతే ఈయనగారి రూప-జూచి నన్నిచ్చి పెడిచేశాడా మా అన్న? ఎందుకు పెళ్ళిచేసుకున్నానో ఆ పని ఇవాళిలో పూర్తి అయింది? — అనుకున్నదామె మనసులో.

ఒకవారంరోజులో అంతా అయింది. తాణీబాబు యావజ్జీవం ఉద్యోగంచేసి, న్యాయంగానో, అన్యాయంగానో ఆదించిన ధనంతా — పంశపారపర్యంగా సంక్రమించిన ఆసి అంతా — సుధాసుమిత్రుల తల్లిదండ్రులను మోసగించి కాజేసిన సాత్తులంతా — గామప్రజలను కోరుల కెక్కించి సంపాదించిన దంతా — అప్పుడప్పుడు వేలములో చౌకధరలకు తన పేర కొట్టి వేయించుకున్న భూములన్నీ — ఇవాళ ముగ్ధులభార్య పేర వారియించి, రిజిష్టరు చేయించాడు. చిరపతివ్రత, శోకగ్రస్త, వ్యాధిపీడితలయిన ప్రధమభార్య సరళిను సుఖద్ర, దయాదాక్షిణ్యాలకు విడిచిపెట్టేశాడు, సుధాసుమిత్రుల విషయమై రవంతయినా ఆలోచించాడు కాదు.

ఈసమాచారం సరళికు తెలిసింది. మఱినాలుగు రోజులకు తాను సవిత్రకి దానీగా వుంటూ, పొటగడుపుకోవలసి వుంటుందని ఆమె గుర్తించుకుంది. ఆమె చాలబాధపడది. ఆ బాధతోనే ఆమె చివరకు ఈలోకం విడిచివెళ్లి పోయింది. చివరరోజులో సుధాసుమిత్రలే ఆమెకు ఎక్కువగా ఉపచారాలు చేశారు. ఆమెచనిపోతే ఎక్కువగా విడ్డినది వాణ్ణిద్రశే.

సవిత్ర చనిపోయిన తర్వాత సుఖద్ర మనస్సుకు నిశ్చింతగా ఉన్నది. భర్త బ్రతికి ఉండగానే ఆయన ఆసి అంతటిమీద తానే అధికారం చలాయించుకుంటోంది. తాణీబాబు ఏమీ అడ్డుచెప్పలేక పోతున్నాడు. ఆమె ఏమిచేసినా, కాదనటానికి గుండెలేదు.

తాణీబాబు బైట ఊళ్ళో-వార్షికో వీక్షతో పొటాడుతూఉంటాడు; ఇతరను మాపిస్తూఉంటాడు; ఇరుగు పొరుగువాళ్ళచేత పనిపాటలు చేయించుకుంటూ ఉంటాడు. కాని ఇట్లోకి రాగానే పోలా ఒకమూల పడివుంటాడు. తన ఆస్తిగూవస్తూ ఇచ్చిగూడా సుఖద్ర హృదయాన్ని పొందలేక పోయాడు. ఆమె సర్వార్థి అయిన లేకపోయాడు.

ఇంటివ్యవహారాలూ, బయటి వ్యవహారాలూ కూడా సుఖద్రే నిర్వహిస్తోంది. తాణీబాబు రెండుపూటలూ కడుపునిండా భోజనంచేసి వసారాలో ఒక్కడే కాలం వెళ్ళబుచ్చుతాడు. ఆయనతో మాటాడేందుకుకూడా ఎవరూ రావటంలేదు. వసారాలో ఒక్కడే కూచుని కూచుని విసిగెత్తికప్పుడు లోనికి పోతాడు; సరళి ఉపయోగించుకుంటూఉండిన గదిలోకి వెళ్ళి కన్నీళ్ళుంచి

ఏమేమో ఆలోచించుకుంటూ ఉంటాడు. అతని కన్నీళ్ళు తుడిచి, తియ్యగా. మూగూడి, ఓదార్చేందుకు సగలే లేచు. ఇప్పటికికదా సరళ చనిపోయిందని ముసలివాడు ఏడుస్తున్నాడు! అని కొందరు అనుకున్నారు. సుమిత్రకు ఏమీ ఇవ్వకండా స్వయానా తాతభార్యకు రాసేసినందుకు ముసలివాడు పశ్చాత్తాప పడుతున్నాడు కామాలు! అనుకున్నారు కొంతమంది. తాణీబాబు ముసలి వాడైనాడు; నైరాగ్యం కలిగింది; అందుచేత అన్ని తాపత్రయాలూ వాడుకున్నాడు - అని మరికొంతమంది చెప్పుకున్నారు.

కాని తాణీబాబుకు రవంతకూడా నైరాగ్యం కలుగలేదు. జరిగిన దానికి విచారీస్తూవున్నాడు. ఎదో మనసులో ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడుకూడా.

8

సుమిత్ర పుట్టినప్పటినుంచీ దుఃఖమే అనుభవిస్తోంది; ఎంత దారిద్ర్యంలో వున్నా నవ్వుతూనే కాలక్షేపం చేస్తోంది. ప్రేమగా తన యిద్దరుపిల్లలనూ సాకుకుంటూ రోజులు గడిపేస్తోంది. సుశీలకు పదకొండేళ్ళు వచ్చాయి. చామనచాయలో ఉన్నా మంచి లావణ్యవతి. పెదపెద కళ్ళు. అందంగా ఉంటుంది. చాల నెమ్మదస్తురాలు. కుర్రవాడు సుబోధ్ కు లొమ్మిదేళ్ళు. చేరువనే సనాతనపురంలో ఇంగీషు పాఠశాల ఒకటి ఉంది. సుబోధ్ రోజూ అక్కడికి చదువుకోటానికి వెళ్ళేవస్తూవుంటాడు. కుర్రవాడు తెలినిగలవాడే. తండ్రికిమలేనే శాంతస్వభావుడు. ఈ యిద్దరే సుమిత్ర సంతానం.

సుమిత్ర ఇంక హేమచంద్రుడు పొలంపని చూచుకుంటూ వుంటాడు. తీర్తిగావున్నప్పుడు ఇంట్లో కూచుని ఎవేవో పుస్తకాలు చదువుకుంటూ ఉంటాడు. బాల్యంనుంచీకూడా అతనికి ధర్మవిప్లవు వున్నది. మనం ఇష్టం చదువుకునే స్కూళ్ళలో మన శాస్త్రాలు చెప్పరు. అందుచేత మన శాస్త్రాలంటేనే మనకు ద్వేషం వుట్టిపోయింది. హేమచంద్రునికి సంస్కృతంలో శాస్త్రాలు చదువుకోవాలని కోరిక వుంది.

ఈ వయసులో సంస్కృతకళాశాలలకు వెళ్ళి శాస్త్రపఠనం చేయటం గుష్కరం. సనాతనపురంలో రమానాథ్ అని ఒక అధ్యాపకుడు ఉన్నాడు. ఆయన మంచిపండితుడు. ఆయనపద అనేకమంది విద్యార్థులు అధ్యయనం చేస్తూఉన్నారు. ముప్పయ్యైదుదేళ్ళ వయసులో హేమచంద్రుడుకూడా

ఆయనదగ్గర సంస్కృతం చదువుకోటం ఆలోచించాడు. ఆ భాషలో త్వరలోనే ఆతనికి మంచి అభిరుచి కలిగింది.

కర్మమేజా హేమనగమనికి రమానాథ్ కూడా గాఢ మిత్రత్వం ఏర్పడింది. రమానాథ్ కు ముప్పులు తియిచేసేటట్లుగా ఉండగాలు. ఆయన కాలంలో ఉంటూ చాలకాలం అధ్యయనం చేశాడు. అనేక రీత్యాత్మలు నేర్పించాడు. బోధనలైన ధీరం, తేజస్సుగల ముఖం, జటాసంధాని, పెదగడం ఉంది. కాషాయవస్త్రాలు ధరిస్తాడు. విద్యార్థులకు శాస్త్రపాఠాలు బోధిస్తాడు. ఆయనకు దయానాథ్ అని పనిచేసేట్లుగా ఉన్నాడు. వాడు కూడా తండ్రితోపాటు చాల దేశాలు అరిగాడు; తండ్రివలె తానుకూడా మంచి తేజస్వి. వాడు తండ్రిదగ్గర సంస్కృతం చదువుకుంటున్నాడు; ఉభయో పాఠశాలలో ఇంగ్లీషుకూడా నేర్చుకుంటున్నాడు. దయానాథ్ కు సుబోధ్ తో మంచి స్నేహం కుదిరింది. అప్పుడప్పుడతన్ని తన యింటికి లేసుకువస్తాడు; అప్పుడు తానే ధర్మపురంవెళ్ళి సుబోధ్ తోనూ, సుశీలతోనూ ఆడుకుని వస్తూంటాడు.

వివాహానంతరం సుధ శివచంద్రునితో కలకత్తాలోనే ఉండిపోయింది. ఎప్పుడన్నా అవకాశం చిక్కినప్పుడు స్వగృహం వస్తూఉంటుంది. శివచంద్రుడు విశ్వవిద్యాలయ పరీక్షలన్నిటిలో ఉత్తీర్ణుడైనాడు. చివరకు ఒక మంచి నాకరీ కోసం ప్రయత్నించా లుకున్నాడు. ఇంగ్లండువెళ్ళి చదివినసే పెద్దనాకరీ దొరుకుందని ఆతని ఆశ; కాని విదేశాలు వెళ్ళటానికి తగినంత ధనం లేదు. అందుచేత దేశంలోనే మరొక పెద్దపరీక్షకు చదివితే పెద్దపువ్వుగమే దొరుకుతుందని స్నేహితులు చెప్పారు. శివచంద్రుడు బుద్ధిమంతుడు. ఎలాగో శ్రమించి 'స్టాట్యూటరీ సివిల్ సర్వీస్' పరీక్షలోకూడా ఉత్తీర్ణుడైనాడు.

ఆ పరీక్షలో అతడు ఉత్తీర్ణుడైన సూచిత్యమే సుధ ధర్మపురంలో ఒక కొడుకును ప్రసవించింది. పుత్రుడు పుట్టినందుకు ఘన చాల సంతోషించింది. పెత్తనం వాడిని ఎంతో గౌరవంగా పెంచింది. పుత్రజన్మతో తన జన్మ సారక మైనదిగా భావించి శివచంద్రుడు నౌకలో ప్రవేశించటానికి పశ్చిమోత్తర ప్రాంతానికి వెళ్ళాడు.

తెండు సంవత్సరాలైంది శివచంద్రుడు అక్కడే ఉవ్వొగ్గిం చేస్తూ ఉండిపోయాడు. ఒక్కసారికూడా ఇంటికెరావటాని కతనికి అవకాశం దొరకలేదు. ఇన్నాళ్ళ భర్తవియోగం సుధకు దుర్భర మురిపించింది. మాటి మాటికీ భర్తకు ఉత్తరాలు రాస్తూది; అక్కడగల కూమరి కన్నీరు కాకుంతుంది; చివరకు కొడుకును చూచి ధైర్యవహించి వుంటుంది. ఈసారి శివ

చంద్రుడు సుధను కూడా లీసుకుపోతాడు, నెండునెలల నెలవు లీసుకుని ఇంటికి వస్తున్నాడు. ఇవాళే అతను వచ్చేరోజు. సుధ అసందానికే మేరలేదు. అందుచేతనే బహుఆత్మతగా ఉన్నదామె; ఎంతో అందంగా సింగారించు కుంటోంది.

9

“నీకటి పడిపోయింది. ఇంకా చివ్ ఫూడికాలేదే! ఇంతనేవు జడ అల్లుకోటం నేనెక్కడా చూడలేను” — అన్నది సుమిత్ర వచ్చి.

“చూడు అక్కా మరీ! చచ్చిన ముగించమని ఎంతసేపటినుంచో చెబు తున్నాను. ఇంతసేపటినుంచీ ఏమిచెస్తున్నదో మరీ నాకర్థం కావటంలేదు” — అన్నది సుధ.

“ఆలాగా? ఇంకా నేను వచ్చానుగనుక నడిపోయింది; లేకపోతే ఇవాళ అకరాత్రీదాకా జడ అల్లుకుంటూ ఉండేదానివే నువ్వు. ఊర ఇరిగో అయింది జడ. ఏవీ బంగారుపూలు! జడలో గుచ్చుతాను.” — అన్నది జడ వెయ్యటం ముగించి అన్నపూర్ణ.

“ఇక పూలు వద్దు, ఏమీవద్దు వదినా? నన్నిక విడిచిపెట్టు నీపాదాలు పట్టుకుంటాను” — అన్నది సుధ.

“అంత మరీ వగలుపోనక్కరలేదులే! అక్కడ పెట్టుకున్నావుగా ఫూలు! ఇలా లే, రిమిషన్లో జడలో అమరుస్తాను. అక్కా! సుమిత్రా, తువ్వలు ఇస్తావు; ఈమె ముఖం తుడుస్తాను” — అన్నది అన్నపూర్ణ.

అన్నపూర్ణ ఒకపటాన వదిలేపెట్టి పోయే మనిషి కాదు. సుధ ముఖాన్ని శుభ్రంగా తుడిచింది; మెడలో చంద్రహాసం అలంకరించింది! అందమైన అందులుగల చీర కట్టించింది. ఒక పెద్ద అదం తెచ్చి ఎగుడుగాపెట్టి అన్నగి — “ఇక తివబాయి ఇంటికేవచ్చి తన భార్య అదం ఎలాంటికో చూస్తాడు. ఔను కానూ సుమిత్రా! ఇచ్చని అప్పున ఇతకన్నా అందంగా ఉంటుందంటావా?”

సుధ సిగ్గుపూలేక అక్కడనుంచి పారిపోయింది. అన్నపూర్ణ, సుమిత్రా ఇద్దరు పకపక నవ్వాడు.

పాడిపోయిందేగాని సుధ ఇంకా చాల పనులు చేయవలసిఉంది. ఆమె పడకగదిలోకి వెళ్ళి దీపం వెలిగించింది; నేల శుభ్రంగా తుడిచింది; చక్కగా పక్క పరచింది; దిండుక్రింద రెండుమూడు పూలచెంకు దాచింది; తలగడ దొర తమలపాకులు, వక్కలు, యాలక్కాయలు పెట్టింది; మంచంక్రింద అత్తరుబుడు కూడా దాచింది; ఇలా స్వయంగా సిగ్గుచేసి ఆయనగారి పద ధ్యులకోసం ఒకలంతా చెవులై వేచియున్నది. అన్నపూర్ణ వున్నదిగా! వంటింటి పనులు మరెవ్వరూ చూడనక్కర్లేదు. స్వం ఆమె నిర్వహిస్తుంది. అయినా ఆనాడు శివచంద్రునికి ఇట్టవైన భోజనపదార్థాలన్నీ సుధే వండి సిగ్గుచేసి ఉంచింది.

సుధ వంటశాలలో ఉన్నప్పుడు సుమిత్ర వచ్చింది. ఆమెతో కూడా పెద్దమ్మ వచ్చి —“ఎమే పిలా! ఇవాళ చాల పని తొందరలో ఉన్నట్టు న్నావే” —అన్నది. సుధ సిగ్గుపడుతూ తల వంచుకుంది.

ఊళ్ళో అందరూ ఆమెను పెద్దమ్మ అనే పిలుస్తారు. ఊళ్ళో ఎవరూ ఆమెను ఎరగని వారు లేరు. పిన్నలు, పెద్దలు, యావస్సందీ ఆమెను పెద్దమ్మ అనే సంబోధిస్తూఉంటారు. ఆమె చిన్నతనంలోనే భగ్తను కోల్పోయింది. ఆమె యీ జీవితంలో అత్తగారింటికి వెళ్ళి యెరుగదు. ఆమెని స్వచ్ఛమైన మనస్సు. హృదయం అందరి యెడల వాత్సల్య ప్రపూర్ణము.

పసివాడుగాని, పసిపిల్లగాని కలిపిస్తే—ఎవరి బిడ్డ అయినా గానీ ఎత్తుకుని ముద్దాడుతుంది. ఆమె అందరి యిట్టకూ నిస్సంగకోచంగా వెళుతుంది. అందరికీ ఆమె అంటే మక్కువ. ఊరి స్త్రీలంతా ఆమెను గౌరవిస్తారు.

పెద్దమ్మ ముసలిదే అయినా హాస్యప్రియ. మాటలు మధురంగా ఉన్నా కాస్త మిరియపుకారంకూడా చిలుకుతూ ఉంటాయి. కేవలం కలకండ ముక్కుల్లా మాటలు పలకటం ఆమెకు చేతకాదు.

చాల రోజులకు శివచంద్రుడు రాచున్నాడు. శివచంద్రుని యెడ చిన్న స్పృహనించీ ఆమెకు వాత్సల్యం. ఇవాళ అతడు వస్తాడని తెలిసి చూచిపోవడానికి వచ్చింది.

ఊళ్ళోనాళ్ళంతా శివచంద్రుని సంఘంలోనించి వెలిజెట్టారు. కాని పెద్దమ్మమాత్రం అతనిమీద తన అక్షేపము నొచులుకోలేకపోయింది.

“ఒయమ్మా! ఊణం తీకలేకండా ఉన్నావే! నీ భర్త ఒక్కడే పరదేశాల్లో ఉద్యోగం చేస్తున్నాడా! నెలపుపెట్టి ఇంటికి వచ్చివనాళ్ళు

ఎవరాలేరా? ఇదేమంత కొత్త విషయమనీ! ఇంత ఆడంబంగం చేస్తున్నావు? నేను మీయింటికి వచ్చాను; ఇంతవరకూ తలెత్తి నాకెసి చూచావేకాదు” — అన్నది పెద్దమ్మ నవ్వుతూ.

“కాదు పెద్దమ్మా! నువ్వు వచ్చినసంగతి నాకు తెలియదు. పనితొందర ఏముంది? ఫలహారానికి ఏదో కాస్త వండుతున్నాను; అంతే” — అన్నది సుధ.

“అలాగా? ఏమేమి వండావు, చూపించు. అరె, చాలారకాలు ఉన్నాయే!” — అన్నది పెద్దమ్మ.

“అవన్నీ శివబాబు ఆవ్యాయంగా తింటాడు” — అన్నది సుమిత్ర.

“భేష్! బాగానేవుంది. కాని అమ్మాయి! ఇవన్నీ తినిపించి శివచంద్రులతో ఆ తరువాత దెబ్బలాడావంటేమాత్రం నేను ఒప్పుకోను” — అన్నది పెద్దమ్మ.

“అదేమిటి పెద్దమ్మా! చాలరోజులకు పస్తున్నాడాయెను, శివబాబుతో సుధ ఎందుకు ఎందుకు దెబ్బలాడుతుంది? ఆదరిస్తుందిగాని” — అన్నది సుమిత్ర.

“ఔనాను. ఆదరిస్తుంది, నిజమే. సుధ చాల మంచిపిల్. శివచంద్రుని సేవలో ఏమరుపాటు చూపదు. కాని ఈ కాలంలో భార్య మరీ అణగిమణిగి సేవలు చేసుంటే వురుషుడు నెత్తికెక్కి కూచుంటాడు. మీకా సంగతి తెలియదేమిటి?”

“మాకు తెలియదు పెద్దమ్మా; నిజంగానే మాకు తెలియదు. ఏదో నువ్వు కాస్త తెలియజెప్పు” — సుమిత్ర అడిగింది.

“ఇప్పుడు నేనెంత చెబితే యెంతలాభం, నా అంత వయసు వచ్చాక మీకు అన్ని విషయాలూ తెలుస్తాయి. నేను అందరి యిల్లకూ వెళుతూంటానుగా! అనేక సంగతులు చూస్తూ ఉంటాను గనుక కొంత తెలుసుకున్నాను”

“నువ్వు తెలుసు కున్నదే మాకూ చెప్పు పెద్దమ్మా” — అని సుమిత్ర మళ్ళీ అడిగింది.

“అయితే చెబుతాను వినండి: మీరంతా పెళ్ళిళ్ళు అంటే పరమోత్సాహం ప్రకటిస్తారు. బట్ట కట్టుకోటకూడా చేతగాని పసిపిల్లలకు పెళ్ళిళ్ళు చేస్తూన్నారు. చిన్నపిల్లకు పెళ్ళి అంటే ఏమిటో కూడా తెలియదు; భర్తను క్రేమపాశంతో బంధించటం ఏమి తెలుస్తుంది? మగవాడు కాస్త జాణ అయితే అలాటి పిల్లను పెంపుడు పోనిలా ఆడిస్తాడు — అదిగో, నా మాటలన్నీ మీకు నవ్వులాటగా ఉంటాయి; అయితే నేను వెళ్ళిపోతున్నా లే”

“వద్దు, ఉండు పెద్దమ్మా! ఇక నవ్వములే. ఒట్టు, చెప్ప, చెప్ప” — అన్నది సుమిత్ర.

“అయితే నే నేమి చెబుతున్నానూ? పెళ్ళిళ్ళ విషయం కమా! ఆడ పిల్లకు బాగా బుద్ధి తెలిసిన తరువాతనే పెళ్ళి చేయాలి. వున్న తరువాత పెళ్ళి కాకండా ఉంటుందా? మీరంతా అలా తొందరపడతారుగాని! ఈ కాలపు పరిస్థితులు వేరు, బాగా గడుసుతనం చూపించకపోతే, పోట్లాడగల శక్తి లేకపోతే ఆడది నెగ్గటం కష్టం, ఎంత అమాయకురాలైతే అంతగా భయపడతే అవమారిత జొతుంది, సాక్షి కానికెవి రోజులు కావు. మా వీధిలో చౌధరిగా రున్నా శే—అయన కొడుకు కిద్దరు బిడ్డలు, అయన కోడలు పాపం ఎప్పుడూ సుస్తీగానే ఉంటుంది, అయినా అయిదగు బిడ్డల్ని చంకన వేసుకుని ఇల్లు ఊడ్చుకోటం, అంటుతోమటం, నీళ్ళు తోడటం, వంట చెయ్యటం—ఇంటి చాకిరీ అంతా ఆమె చేయాలి. పాపం ఆమెకు కాస్త ఊపిరి పీల్చు కోటానికి కూడా వ్యవధి లేదు. పైగా చేసే పనుల్లో రవంత పోకపోటు వచ్చిందంటే చీవాటు తప్పవు. మామగారకి పాలుకొచ్చి తెచ్చియివ్వటం కాస్త అలస్య న్నెందంటే చీవాటు; ఆ చీవాటుకూడా ఎలాంటి పనుకున్నాను! మనం విన లేము; చెవులు మూసుకుంటాము. ఆ స్త్రీ, చాల సుశీల, రాత్రొబనస్సు భర్తకు ఎవో సేవ చేస్తూనే ఉంటుంది; అయినా చివాటు తింటూనే ఉంటుంది. కనుక నేను చెప్పేదేమంటే—అమాయకంగా ఉన్నందువల్ల అదేగతి. వురు ఘడు అట్టి భార్య పొరొచ్చాల్సి కొరికవేయటానికి సిద్ధంగా వుంటాడు. కాబట్టి నామాట విని మీరు అమాయకంగా ఉండకండి. అందువల్ల లాభంలేదు. గండ్రగొండితనం నేర్చుకోవలసిందే, పసితనంబోనే ఆడపిల్లలకు పెళ్ళిళ్ళుచేయ కండి. అలా చేశావంటే నీకూతురు ఒక పెంపుడు పిల్లలా తయారై కూచుంటుంది.”

ఆమాటలకు మళ్ళీ అందరూ నవ్వారు. “అయితే పెద్దమ్మా! అందరు మగవాళ్ళూ అంతేచంటావా?” — సుమిత్ర ప్రశ్నించింది.

“ఎబ్బే! నేనందరుమగవాళ్ళూ అలాంటివాళ్ళేనటంలేదు. ఆడవాళ్ళలో కూడా అందరూ అమాయకలేకాదు. లాలాజీభార్య చూడండి! ఎంతజూర! భర్తను గొర్రెపిల్లనుచేసి కూచోబెట్టింది. లాలాజీ ఆమె ఎంతచెపితే అంత. కూచోమంటే కూచుంటాడు; నిల్చోమంటే నిల్చుంటాడు. ఆమె గుడ్డరమి చూచిందంటే పాపం అతడు గజగజ వణికి పోతాడు. అదేంటే అలా వుండాలి.”

“అలాగ భర్తమీదెక్కి సవాళిచేయటం ఏమాత్రమూచిది? అందువల్ల మీ సుఖం? భార్యభర్తల మనస్సు ఒకటి కాకపోతే సుఖంలేదుకదా! చూస్తూ వున్నావుకదా! మాపిసతోడి గొంట్లో కథ!” — అన్నది సుమిత్ర.

“పెదమ్మా! నువ్వుచెప్పింది నిజమే. ఒకప్పుడు తాణీబాబు కాపురం మాడ ముచ్చటగా ఉండేది. చేతులారా అతడు బంగారుమేడను పూలుగా మార్చుకున్నాడు. సరళ ఒక్కమాటకూడా పెళ్ళాగా పనికి యెరుగదగిందా! అటువంటి భార్యను తాణీబాబు కాళ్ళతో తన్నువారేశాడు. ఏడిపించి, ఏడిపించి తానే ఆమెను చంపివేశాడు. వాపం ఆమె దుఃఖంతోనే చనిపోయింది. భర్తపక్షత్యక్తుల ఏ ఉత్తమ స్త్రీ బ్రతికివుండగలదు? అందరిమీద ఒకప్పుడు అధికారం చలాయించుకున్న తాణీబాబు ఈనాడు ఇంట్లో సిల్లలా పడి వుంటున్నాడు. ఈభార్యకుకూడా సంతానం కలగలేదు. అయితే ఇంకో పెళ్ళి సూడా చేసుకుంటాడా? ఉహూ. సుశద్ర దగ్గర ఆ పప్పు లుడకవు. బాగా గుప్పెటలో పెట్టేసింది ముసలివాడిని. అలాడి గొంతు నులిమి ఆ సీతంతా తన పేర రాయించేసుకుంది. ఇలా బాగాచేసిందిలే. అదది అలా కష్టాల వుండక పోతే పురుషుడు దారికె వస్తాడా?”

“పెదమ్మా! సుశద్ర చేసిందంతా మంచిదేనంటావా? అందువల్ల మీ సుఖం ఉండీ?” — అని సుమిత్ర నవ్వుతూ అడిగింది.

“సుశద్ర చేసింది తప్పో ఒప్పో నేనేంచెప్పేది? మూడు కాళ్ళ ముసలివాడు రెండో పెళ్ళి చేసుకోవటం ఒప్పో? సుఖంసంగతి ఎన్నావుకదా! భర్త కు లొంగి వుండటంలానూ సుఖంలేదు; భర్తను లొంగదీసుకోవటంలానూ సుఖంలేదు. ఈప్రపంచములో గండాగొండిగా ఎవరుంటారో వాటికే గౌరవమర్యాదలు దక్కుతున్నాయి. ఇన్నాళ్ళి పరిపంచానుభవంతో నేను గ్రహించినది అదే. మీరంతా చాలా చదువుకున్నారు; మీ ఉద్దేశం ఏమిటో నాకు తెలియదు మరి!”

“పెదమ్మా! మా అక్కయ్య హేమబాబును అత్యంతం సేవిస్తూ ఉంటుంది. అయినకూడా ఆమెను ప్రాణాధికంగా చూచుకుంటారు. పగలు, రాత్రులు మా అక్కయ్య ఎరగదు” — అన్నది సుధ మందహాస పూర్వకంగా.

“హేమబాబు చాల పెదమరిషి. సుమిత్ర కష్టం కపటం లేని పిల్ల. వాళ్ళిద్దరి సంగతి వదిలివెయ్యి. నువ్వే చెప్పు. ఇలాంటి దంపతులు లోకంలో ఎంతమంది ఉన్నారంటావు? నాకు తెలిసినంతవరకు ఈ ప్రపంచంలో దుర్జ

నులే బాసి. మంచివాళ్ళకే ఆపతులన్నీను. వురుషుడు భనాగనచేస్తాడు; తండ్రి, తాత సంపాదించి యిచ్చిపోయిన ఆసి అంతకూ తానే అధిపతి; భార్యను దానీదాన్నిలా చూస్తాడు; ఇంటి చాకీర్ అంతా చేయిస్తాడు. అందుచేత ఆడది కాస గడుసుతనం నేర్చుకోకపోతే, సుభద్రలా గయ్యాళి కాకపోతే, బండచాకీర్చేస్తూ పడివుండవలసినదే; చీవాటుతింటూ ఉండవలసినదే. అందుకే నే చెబుతున్నాను—గయ్యాళితనం నేర్చుకుని వుండండి అని. అప్పుడే మాన మర్యాదలు మీరు కాపాడుకోగలుగుతారు; డబ్బు, సొమ్ములు, బట్టలు—మీరు కోరినవి మీచేతిలో వచ్చిపడతాయి. భర్తను అదుపు ఆజ్ఞలో ఉంచుకో గలిగినప్పుడే మీరు నిజమైన ఆడవాళ్ళని నేను అనుకుంటాను, లేకపోతే మీరు స్త్రీలే కాదు”

“అలా గడుసుతనం చూపించటంవల్ల వ్యవహారం డెడిస్తే? అప్పు డెలా?”— అన్నది సుమిత్ర.

“బాగా వంటనేర్చిన స్త్రీ చేసినపాకం రుచి చెడుతుందా?”

“పెద్దమ్మా! నేను చిన్నదాన్నే అయినా ఏదో కాస్త ప్రపంచంచూచాను. స్వార్థపరత్వంవల్ల అనేకసంసారాలు కూలిపోయాయి. భార్యా భర్తలమధ్య సహనంఉంటే సంసారం బాగుపడుతుంది; లేదా మంటగలసిపోతుంది. స్త్రీ మాయావి అయితే ఆదాంపత్యం సుఖావహంకాదు. స్వయంకృతాపరాధం కట్టి కుడుపుతుంది. స్వార్థచింత దుఃఖిహేతువు”— అన్నది సుమిత్ర.

“అది వంటచేసేదాని దోషం. పప్పులో ఎంత ఉప్పుపడుతుందో అంతే వెయ్యాలి. ఎక్కువవేస్తే పాడైపోతుంది. అందుకని పప్పువండుకోటం మాని వేస్తామా? నీకు బాగానే వంట చాతనానుగా! ఉజాయింపుగా ఉప్పుకనిపెట్టి వేసి పప్పు వండు. ఎంతమజాగా ఉంటుందో అప్పుడు చూడు!”

10

రాత్రి సుమారు ఎనిమిది గంటలకు శివచంద్రుడు ఇంటికి వచ్చాడు. రెండు సంవత్సరాల తరువాత మళ్ళీ వచ్చాడాయెను, అతన్ని చూడడానికి చాలమంది వచ్చి ఇంట్లో గుమికూడారు. ఇన్నాళ్ళకు వచ్చిన షడ్కునిచూచి హేమచంద్రుడు చాల సంతోషించాడు. చాలమంది మిత్రులు వచ్చి శివ చంద్రుని అభినందించారు.

ఒకప్పుడు శివచంద్రుని వెలివేసిన అగ్రశ్రేణులుకూడా ఇప్పుడతడు గొప్పపదవి సంపాదించినందువల్ల వచ్చి వాత్సల్యం చిలికారు. శివచంద్రుడు వారందరినీ యథాతీతి గౌరవించాడు. చివరకు తనతల్లిగారింటికివెళ్ళి ఆమెకు సాష్టాంగప్రణామం చేశాడు. ఆమె అతన్ని ప్రేమాశ్రునయనయై ఆశీర్వాదించింది. శివచంద్రుడు ఆమెదగ్గరే చాలాసేపుకూచుని యోగక్షేమాలు అడిగి తెలుసుకున్నాడు.

శివచంద్రునితల్లి చాలవృద్ధురాలు. ఇంటిపనులేమీ పట్టించుకోకండా ఉదయాన్నే స్నానంచేసి పూజాపునస్కారాలలో నిమగ్నమై ఉంటుంది. గ్రామప్రజలు శివచంద్రుని వెలిబెట్టినప్పుడామె చాలావిచారించింది. అప్పుడామె గురువుగారు ఓదార్చారు. ఈబ్రాహ్మణ పురోహితులు నీయింటికి వస్తేయేం, రాకపోతేయేం? అందువల్ల నీకు వచ్చే నష్టంలేదు, లాభంలేదు. నీ పూజాపునస్కారాలుమాత్రం నువ్వు శ్రద్ధాభక్తులతో నిర్వహించుకుంటూ ఉండు. ఈ పురోహితులతో నీకేమీ సంబంధం అక్కలేదు. ఏకాగ్రచిత్తులై భగవంతుని గుణగానంచేసుకుంటూ ఉండటమే నిజమైన పూజ. మనస్సు ఎక్కడో వుంచుకుని అక్షతలు విసురుతూ కూచోటంవల్ల లాభంలేదు” — అని ఆయన బోధించాడు.

శివచంద్రుని తల్లిపేరు జాహ్నవి. ఆమె గురువుగారి వచనాలు నమ్మి అలాగే ఈశ్వరుని ఆరాధించుకుంటూ కాలక్షేపం చేస్తున్నది. ఆమె చేసు కున్న పుణ్యంవల్ల శివచంద్రుడు అన్ని పక్షాలలో కృతార్థుడైనాడు; చివరకు పెద్ద పువ్వుగమే సంపాదించాడు.

సుమిత్ర, అన్నపూర్ణ శివచంద్రుని దగ్గర కూచుని మృదువుగా, మర్యాదగా సంభాషించారు. చేరువనే నుధ కుర్చివాణ్ణి ఎత్తుకునినిల్చుంది. శివచంద్రుడు ఆమెదగ్గరనుంచి కుర్చివాణ్ణి ఎత్తుకుని ప్రేమగా ముద్దులాడినాడు. అప్పుడు సుధాదేవినేత్రాలు ఆనందబాష్పాలను ఒలుకబోసినవి. ఆనందము, ప్రేమ అయింట్లో తరంగాలుగాఉప్పొంగి శివచంద్రునికి ఆనాడు స్వాగతంచెప్పాయి.

* చాలసేపటికి శివచంద్రుడు లేచి కాళ్ళు చేతులు కడుక్కున్నాడు. సుధా ఫలహారం పెట్టింది. ఫలహారానంతరం శివచంద్రుడు హేమచంద్రునితోసహా వసారాలో కూచుని చాలసేపు చూడవచ్చిన మిత్రులతో సంభాషించాడు. పేరుపేరున అందరి కుశలమూ అడిగి తెలుసుకున్నాడు. బీదవాణ్ణి, ఆపదలలో ఉన్నవాణ్ణి చేతనైనసహాయం తప్పకుండా చేస్తానని మాటయిచ్చాడు.

గామసులందరి ఉపకారారం వలసినచోట చెరువులు, బావులు త్రవ్వించాలని కూడా సంకల్పించుకున్నాడు. వ్యాధిగ్రస్తులకొక చికిత్సాలయం తెరిపిస్తానని కూడా చెప్పాడు. స్కూళ్ళలో బీతాలు కట్టుకోలేకుండా ఉన్న బీదపిల్లలకు సహాయం చేస్తానన్నాడు. కొంతమందివచ్చి తమపిల్లలకు పుస్తకాలు కొనిపెట్ట వలసిందని అడిగారు. మఱికొందరు పితృశాస్త్రం పెట్టుకోటానికి డబ్బు అడిగారు. మఱికొందరు ఇల్లు కట్టుకోటానికి వాసాలు సహాయం చేయవలసివదిగా యాచించారు. శివబాబు ఎన్నో వికలమనోరథులను చేయలేదు. అందరికీ చేత నైన సాయంచేస్తానని వాగ్దానం చేశాడు.

అప్పటికి రాత్రి ఒంటిగంటన్నర అయింది. వంట తయారైంది. హేమ చంద్రుడు, శివచంద్రుడు భోజనానికి కూచున్నారు. సుమిత్ర విసనకర్ర పుచ్చు కుని పక్కన కూచుంది. అన్నపూర్ణ భోజనాలు వడించింది. మగవాళ్ళ భోజ నాలు అయ్యాక ఆడవాళ్ళకూడా భోజనాలు చేశారు. పడుకోటానికి శివ చంద్రుడు గదిలోకి వెళ్ళాడు. మంచంమీద కుర్రవాడు నిద్రపోతున్నాడు. పక్కనే స్తూలుమీద కూచుని సుధ అగరువత్తులు వెలిగిస్తోంది. భర్తరాగానే పూర్ణయావనవతి సుధ లజ్జారుణముఖి అయింది. శివచంద్రుడు కాసేపు అనిమిష సేత్రుడై ఆమె ఆపూర్వసౌందర్యాన్ని తిలకించాడు. తన హృదయ సర్వస్వం ఆయువతి! మెల్లిగా ముందుకువచ్చి ప్రేమవిహ్వలమైన ఆబాలికను హృదయాని కదుముకుని ఆమె రెండుపెదవులూ చుంబించాడు.

సుధ అర్చనిమీలితనేత్రమై, ఆ ఆనందంలో పరవశమై భర్తమెడచుట్టూ తన రెండు బాహులతలూ పెనవైచి ప్రేమ పూర్వకాలింగనం చేసింది. తన చిరవిరహవ్యథ ఆ గాఢాలింగనంలో పరిమృష్టమైపోయింది. ఆమె నేత్రాలూ ఆనందాశ్రువులను ప్రసరించినవి.

శివచంద్రుడు తనరుమాలతో ఆమె ఆశ్రువులు తుడిచాడు; కమలసదృశ శాలైన ఆమెనేత్రాలను పలుసార్లు ముద్దుపెట్టుకున్నాడు. “సుధా! నేను నిన్ను భార్యగాపొంది అత్యంత భాగ్యశాలినైనాను. నీవంటి పతిపరాయణ లభించిన నాబ్రతుకు సార్థకమైంది. నీవంటి ప్రేమమయి నిర్జీనయిల్లు జ్యోతిష్కంతము. దేశంలోవున్నా విదేశంలోఉన్నా, సుఖదుఃఖాల్లో — సర్వదా నువ్వే నాహృదయానికి వెలుగు; నాగృహలక్ష్మివి”.

సుధ జవాబేమీ చెప్పలేకపోయింది. ఆతని ప్రేమపులకితముఖంలోకి ప్రేమాశ్రుముఖ్యమై చూచింది. మరుక్షణమే ఆతనివక్షంలో ముఖిందాచుకుని ఆనందాశ్రువులను ప్రవహింపించింది.

“స్వామీ ! నావంటిదరిదుర్గారాలకి మీహృదయంలో స్థానం ఇచ్చారు. నామూలాన మీరు ఎన్నోనిందలు, ఎంతోకష్టం సహించారు. నేను మీకు వెలుగునెలా కాగలను? బ్రతికివున్నంతకాలమూ నేను మీ దాసిగా ఉండి కాలం గడుపుతాను. అనేకజన్మాలవరకూ మీ పనితీరి పాదసేవచేస్తూ ఉంటాను” — ఈ మాటలు సుధ పైకి చెప్పగల సామర్థ్యం లేకపోయింది; కాని అవి ఆమె హృదయంలో స్పందించాయి.

11

“ఏమే, సుధా! ఇంకా నిద్రపోతూనే ఉన్నావుటే?” — అంటూ పెద్దమ్మ వచ్చింది.

“లేదు, పెద్దమ్మా! లేచాను నువ్వు ఇంత పొద్దునే ... ?” — అన్నది సుధ.

“ఔను, ఉదయాన్నే శివబాబును ఒకసారి చూచిపోదామని పచ్చాచు. ఇదిగో చూడు. నిన్నరాత్రి మా గొల్లవాడు మంచి గడ్డపెరుగు తెచ్చి యిచ్చాడు. తీసుకో, శివబాబుకోసం పట్టుకొచ్చాను”.

అన్నపూర్ణ అక్కడేఉండి ఇలా అన్నది — “పెద్దమ్మ స్వభావమే అది. ఒకవంక స్త్రీలకు గండాగొండిగా తయారుకావలసి ఉపదేశిస్తూ ఉంటుంది; మరొకవంక అవతలపక్షంవారికి శాంతి చేకూర్చేందుకు రాత్రిం బవళ్ళు హైరానపడుతూ ఉంటుంది. ఇలా నిత్యపరోపకారవ్రతమే ఆమె జీవితం. ఇతరదుఃఖం ఆమె చూడలేదు. చౌదరి ఇంటికి ప్రత్యేకం వెళ్ళి ఆమె క్షేమసమాచారాలు విచారించుటంవలనే ఆయన యిల్లాలు ఇంతవరకూ బ్రతికివుంది. లాలాజీ మొన్న జ్వరంపడితే పెద్దమ్మ అయిదారు రోజులు అతని మంచం దగ్గరే కూచుంది; ఇంటికి కూడా వెళ్ళలేదు. చివరి రోజుల్లో సరళకు సర్వోపచారాలూ చేసింది పెద్దమ్మే. ఊళ్ళో పిలలంతా ఆమెను చూస్తే సంతోషంతో నృత్యం చేస్తారు. ఆమె దయవల్ల ఊళ్ళో ఎవరూ, పెరుగూ, మజ్జిగా కొనుక్కోనక్కర్లేదు.”

“ఏమిచేయమన్నావమ్మాయి మరి ! ఎవరన్నా జ్వరంపడ్డారూ అంటే వెళ్ళి ఉపచారాలు చేయకతప్పదు. సరేగాని సుధా! చెప్పావుకాదేం? రాత్రి

అబ్బాయిమీద రెండుమూడు కటువుమాటలు విసిరావా లేదా? ఇన్నాళ్ళకు పచ్చాడాయెను; నువు తప్పకుండా కాసేపు ముఖం మడుచుకునే ఉండి ఉంటావు; కాస్తరోషంకూడా ప్రకటించేఉంటావు. ఔనా?” — అన్నది పెద్దమ్మ.

“లేదు, పెద్దమ్మా! అలాచెయ్యటం మరచిపోయాను”

“నువు ఎక్కడిపిల్లవే మన! నవ్వుతూ, సంతోషంగా స్వాగతం ఇస్తే కావలసిన సగలు, నాణాలు ఎలా చేతలో పడతాయి చెప్పు! పోనీ అతడు నీకు సామ్మలేమన్నా తెచ్చాడా? ఆసంగతైనా చెప్పు”

“నాకు తెలియదు పెద్దమ్మా! ఆవిషయంకూడా అడగటం మరచి పోయాను”

“రామరామ! నువు అసలు ఆడపిల్లవే కాదు. పిల్లతలి వై నావు, మొగుడి దగ్గర అడిగి తీసుకోటంకూడా నీకు తెలియదు. ఈవిధంగా ఉంటే నువు ఆయన ప్రేమ ఎలా చూడగోంటావు? ఇన్నాళ్ళనించీ ఉద్యోగం చేసున్నాడాయెను; చాలడబ్బు సంపాదించివుంటాడు. అదంతా ఏమిచేశాడో — అదేనా అడిగి తెలుసుకున్నావా? అంతచక్కని ముద్దులు మాటగట్టే ముఖము పెట్టుకుని ఏజేశావు మన! కొంతడబ్బు నీవేర బ్యాంకులో వేస్తానన్నాడా? అడిగావా?”

“లేదు పెద్దమ్మా! నాకు జ్ఞాపకం లేకపోయింది” — అన్నది సుధ నవ్వుతూ.

“అన్నీ అలా మరచిపోతారుటే అమ్మయీ! సరేగాని ఇంకెప్పుడూ మళ్ళీ మరచిపోకు: కాస్త గడుసుతనం నేర్చుకోకపోయావంటే నువ్వేమీ ఒడుపుకోలేవు.”

ఇంతలో శివచంద్రుడు అక్కడికి వచ్చాడు. పెద్దమ్మను చూడగానే ఇలా పలుకరించాడు — “చాల ప్రోద్బుధుడే వచ్చావు పెద్దమ్మా! నేనే వద్దా మనుకుంటున్నాను నీయింటికి ఒకసారి”

“నువ్వొదుకు నాయనా రావటం? నేనే రోజూ వచ్చి నిన్ను చూచి పోతూ ఉంటాను. నిన్న సాయంత్రం వచ్చాను. కాని నువురావటం చాల ప్రోద్బుధుడవు! నేనెలానో మళ్ళీ వెళ్ళిపోయాను. భగవంతుడు నీకుదీరాయువు ప్రసాదించు గాక! నీకు సదాక్షేపం కలగాలి. నీకోక్కలన్నీ సఫలం కావాలి! ఇవాళ నీ

అతఁ గారే బ్రతికివుంటే శరత్ పూర్ణిమా చంద్రునివలె ఉన్న అల్లుని నిన్ను చూచి ఎంతో సంతోషించేది”

పెద్దమ్మ కన్నీళ్ళు తుడుచుకుని, కాసేపు ఆగి మళ్ళీ ఇలా అన్నది—
సరేగాని నాయనా! చాలకాలానికి వచ్చావు: నీ పెళ్లానికి ఏమేమి సొమ్ములు తెచ్చావో కాస్త చెప్పు! పాపం, పిల్ల అమాయకురాలు. మాయమర్నం తెలియదు. అలాగని అటువంటిదాన్ని మోసం చెయ్యటం తగదు. నోరులేనిపిల్ల అని ఏమీఇవ్వకుండా ఉంటావా? అందుకే దానితండ్రిన నీతో దెబ్బలాడడానికి వచ్చానిప్పుడు”

“ముందర నీకేమీ ఇవ్వకుండానే సుధకా?” — అంటూ శివబాబు నవ్వుతూ పెట్టానొంచి టస్సూరు పట్టుపంచ తీసి ఆమెముందు పెట్టాడు. దాన్ని పెద్దమ్మకోసమే అతడు ప్రత్యేకంగా పట్టుకొచ్చాడు.

పెద్దమ్మకు కన్నులు చెమ్మగిలినవి. అన్నది— “అదేమిటి నాయనా! నాకోసం తెచ్చావా ఆపంచ? ఎందుకూ? నాబ్రాదరు ముప్పాతికభాగం గడిచి పోయింది. ఇంకో పాతికభాగంఉంది; అంతే ఇంకా ఎన్నాళ్ళుఉంటారు ఈ ప్రపంచంలో? ఆపంచ నేనేంచేసుకునేది? పెద్దమ్మను నువ్వు జాపకం ఉంచుకున్నావు. అందుకనే ఆమె నిన్ను ఆశీర్వాదిస్తుంది; కాని నాయనా! మరింకెప్పుడూ నాకోసం అలావ్యర్థపు ఖర్చులు చెయ్యకు సుమీ!”

పెద్దమ్మ వెళ్ళిపోయినతరువాత గామంలోని వృద్ధ స్త్రీలందరూ శివచంద్రుని ఆశీర్వాదించేందుకు వచ్చారు. అతరువాత సుధాదేవి పినతల్లి, పినతండ్రీ, నాయనమ్మ మొదలైనవారంతా చూడవచ్చారు. సమాజనియమాల ననుసరించి వీరంతా ఇదివరకు సుధాశివచంద్రులను బహిష్కరించినవారే. వారి యింటి కెన్నడూ రాలేదు; వారితో భోజనాలు చేయలేదు. కాని సుధాశివచంద్రుల నిష్కలంక చరిత్రము, లోకోపకారబుద్ధి, ఔదార్యము అందరికీ తెలిసినవే. ఆబాలగోపాలం వారిని ప్రశంసిస్తూనే ఉంటారు. అందుచేత ఇవాళ పిల్లలు, పెద్దలు, స్త్రీలు — యావన్నండీ సమాజనియమాల సతికొనించి శివచంద్రుని చూడవచ్చారు. శివచంద్రుడు వారందరినీ ఉచితదీని గౌరవించాడు; ప్రియవచనాలు పలికి సంతోషులను చేశాడు. వృద్ధులందరికీ నమస్కారంచేసి వస్త్రాలు బహూకరించాడు; పిల్లలకు ఆటవస్తువులూ, వస్త్రకాలూ పంచి పెట్టాడు. మిత్రులందరికీ తాంబూలం ఇచ్చాడు. చిన్నచిన్న ఆడపిల్లలందరికీ రూపాయి చొప్పున ఇచ్చాడు. వచ్చినవారంతా శివచంద్రుడు చూపిన గౌరవ మర్యాదలకు సంతోషులైనారు; అతన్ని వేనోళ్ళ కొనియాడినారు.

భోజనానంతరం శివచంద్రుడుబయలుదేరి ఊళ్ళో అందరి యిళ్ళకూ వెళ్ళాడు. చివకు సాయంత్రముప్పుడు తాణీబాబు యింటికికూడా వెళ్ళాడు. తాణీబాబు అతన్ని బాగానే ఆదరించి గౌరవించాడు. కాని అతడు వెళ్ళిన తరువాత సుశద్ర భక్తతో అంటోంది — “మహా నాకర్ దొక్తే వెళ్ళి చేసుకోమనండి. నాయింటికి రావలసిన అవసరం ఏముందీ తనకు? కులధర్మం వొదిలిపెట్టాడు; జాతిభ్రష్టుడైనాడు. అతడు రావటంవల్ల నాయ్లు అపవిత్రం అయిపోయా! ”

సాయంత్రం ఇంటికివచ్చి శివచంద్రుడు ఫలహారం చేశాడు. తరువాత రామప్రసాద్ గారింటికి వెళ్ళాడు. గ్రామంలోకెలా ఆయన వృద్ధుడు. అయినా భీరదాక్షిణ్యంగల మనిషి. మంచి లేజస్వి. హాస్యస్పీయుడూకూడాను. స్త్రీలు ఆయనతో మాటాడాలికి సంకోచిస్తారు; భయపడతారుకూడాను. ఆయన ఎక్కడకు వెళ్ళినా పిల్లలు గుంపులుగా దగ్గర చేరుతారు; ఆడవాళ్ళు మాత్రం పరిగెరి పారిపోతారు. ఆయన శివచంద్రుని చిన్నతనంనించీ ఎరిగిఉన్నాడు; అతనంటే ఎంతో వాత్స్యం.

వసారాలో రామప్రసాద్ ఒక్కడే మంచం వాల్చుకుని కూచున్నాడు. పూర్వపు విషయాలు ఏమేమి ఆలోచించుకుంటున్నాడో! ఆయన నోటికి ఏది వస్తే అది మాటాడేస్తూఉంటాడు; కాని ఆయన మనస్సు నిష్కల్మషమైనది.

శివచంద్రునిచూడగానే రామప్రసాద్ హర్షపులకితుడైనాడు. “ఓసహో! ఎప్పుడు రావటం? ఎన్నాళ్ళయింది నిన్నుచూచి! కులాసాగా ఉన్నావుకదా!”

“మీదయవల కులాసాగానే ఉన్నాను”

“మీఅమ్మ డ్డీమమేనా! అన్నపూర్ణ కుశలమేనా? మరి నాకోడలు సంతోషంగా ఉందా? కుర్రవాడు బాగా ఆడుకుంటున్నాడా?”

“తమ ఆశీర్వాదంవల్ల అతా కులాసాగానే ఉన్నారు”

“ఇన్నాళ్ళుంచీ ఆవాయువ్యపార్వతంలో ఏమిచేస్తున్నావు? అక్కడి నీళ్ళు, గాలి మంచివేనా?”

“అక్కడొక వ్యాపారంలో ఉంటున్నాను. బీహార్ లో బాగానే ఉంటుంది. కాని అక్కడకూడా ఇక్కడిలాగే మలేరియా వ్యాపించిఉంది”

“అలా అటావేమిటి? పడమటి ఊళ్ళు చాలా ఆరోగ్యంగా ఉంటాయి; నేనెరుగనూ? కాశీ, ప్రయాగ మొదలైనవన్నీ తీర్థప్రదేశాలు. ఎంత ప్రత్యేకతములో అత ఆరోగ్యులయ్యాకూడాను”

“కాశీ, పర్యాగ, ఢిల్లీ, ఇంకా షెడ్యూల్లోకూడా ఈమలేరియా వ్యాపించిందనే వింటాను. ఎందుకూ, పంజాబ్ దాకా వ్యాపిస్తోంది; ఏమీ సందేహంలేదు. నేను ఈ రెండేళ్లూ పర్యాగలోనే ఉన్నాను. అక్కడ మలేరియా తీవ్రంగా ఉంది. అయినా అదృష్టవశాత్తు నాకు మాత్రం తగలేదు”

ఇలా చాలాసేపు ఇద్దరూ పదమిది ఊళ్ళనుగురించి, ఉద్యోగాలను గురించి, ధర్మపుర వ్యవహారాలను గురించి చాలసేపు మాటాడుకున్నారు. పూర్వకాలపు ఉద్యోగాలను గురించి, అప్పటి నీతినిగురించి రామప్రసాద్ ప్రసంగవశాత్తు వివరించి చెప్పాడు; మాటల సందర్భంలో మగవాడు భార్యను ఎలా అదుపులో ఉంచుకోవలసిందికూడా చెప్పాడు. అన్నీ చెప్పి చివర కన్నాడు — “అయితే నువ్వు నెలవుపెట్టివచ్చావా? నాకోడల్నీకూడా తీసుకు వెడతావా ఈసారి? ఉహూః అలా పక్కా కాదు. నాకోడల్ని వెళ్ళనీను”

“మిత్రులారా నేను నాకుబురబాన్ని ఎలా తీసుకువెడతాను?”

“నేనెలా తీసుకువెళ్ళమంటారు? మీరంతా కాలేజీలో చదువుకున్న విద్యార్థులు. భార్యలను నెత్తిమీది కెక్కించుకుంటారు, నాకర్థి పోగొట్టు కుంటారు; చివరకు కష్టాలు కొనలేచ్చుకుంటారు.”

“కష్టాలెందుకూ?”

“లేకపోతే యేమిటిమరి? భార్య దగ్గరలేదే నీకక్కడ జరగదా? ఆవిడ వెంటఉండి నిన్ను గానుగదున్నను లాగా ముక్కుకు తాడుబోసి. బ్రష్టుతూఉండాలా? మాకాలంలో అలా కాదబ్బాయి!”

“మీ కాలంలో ఎలా ఉండేదో చెప్పండి పోనీ. నేనుకూడా కాస్త నేర్చుకుంటాను”

“మా కాలంలో అడవాళ్ళు కాలుమీద కాలువేసి కూచోవటానికి వీలేదు. ఇంటి చాకిరీ యావత్తు చేయవలసివచ్చేది. ఉదయాన్నే లేవాలి; ఇలు ఊడ్చుకోవాలి; పాచిపని అంతా అయాక వంట చేయాలి; భరకు, బిడలకు అన్నం వడ్డించి తినిపించాలి — ఈ పనులన్నీ అయాకే తాను భోజనంచేయాలి. పనిపాటలు చేయకండా అడవి గృహిణి అనిపించుకోగలదా? అతగారు ఆరోజులో కోడల్లను చక్కని యిలాళ్లనుగా తయారుచేసేది. మీరంతా కాలేజీలో చదువుకునివచ్చిన వైజ్ఞానికులు! మీకేమి తెలుస్తాయి ఆనాటికీతులు!”

“అగోజులో అతగారు కోడళ్ళకు కొరివితో వాతలు పెట్టేవాళ్ళనీ_ రెండుమూడురోజులు వరుసగా అన్నం, నీళ్ళు ఇవ్వకండా చీకటి గదుల్లో బంధించి ఉంచేవాళ్ళనీకూడా చెప్పుకుంటారే!”

“ఔనాను, అందులో తప్పేమీలేదు. అటువంటి శిక్షణ అవసరమే. దండనవినా ప్రపంచంలో సరిగా పనులు జరుగుతాయా? గుర్రపుబండి నడపటం మీరెప్పుడూ చూడలేదా? కళ్ళెం లాగిపట్టినప్పుడు గుర్రం చక్కగా నడుస్తుంది; వామలు చేశావంటే గుర్రం వెళ్ళగూడునివ్వకుండా లాగుతుంది. నీకు కళ్ళెం బిగియబట్టటం చాతకానటేఉంది: నాకోడలు కుమార్తానికి తిరుగుతుండేమోనన్న భయంనాకు కలుగుతున్నది.”

శివచంద్రుడు నవ్వాడు. “అయితే స్త్రీ గుర్రాన్ని వదిలదంటారా? ఆమె తన గర్భవ్యం గుర్తించలేదా? గుర్తానికేవల ఆమెకుకూడా కళ్ళెం బిగించి నడుపవలసినదేనా?”

“ఔనోయి, తండ్రి! కర్తవ్యం అందరికీ తెలుసు. అయినా కళ్ళెం బిగించటంవల - అంటే నియమబద్ధం చేయటంవల - చక్కగా పనులు జౌతాయి. నువ్వు అక్కడ సర్కారు నౌకరీ చేస్తున్నావుకదా! అది ఒక పెద్ద కట్టువైన నియమం అన్న మాటేగా! సర్కారువాళ్ళు కాస్త అజాగ్రత్తగా ఉన్నారంటే వాళ్ళపని పాడైపోతుంది. అందుకని చేతిలో కళ్ళెం బిగబట్టే ఉంచుతారు.”

“ప్రభుత్వం జీతాలిచ్చి మమ్మల్ని నౌకలోఉంచింది. నౌకరలాగా మేము పనిచేస్తాం. ఇల్లాలుకూడా ఇంట్లో నౌకరేనా? అందరూ ఏదో పని చేయవలసినదే. మగవాడు బైట, ఆడుది యింట్లో పనిచేసుకోవాలి. అంత మాత్రాన స్త్రీని దానీగా చూడవలసినదేనా?”

“భేష! అచ్చం కాలేజీలో చదువుకొచ్చిన కుర్రవాడు మాటాడినట్టే మాట్లాడావు. నువ్వు ఈపని చేయాలి అని మనిషిమీద ఒక భారం వేస్తే పని జౌతుందంటావా, లేక స్వేచ్ఛగా వాదిలివేస్తే మంచిదంటావా? ప్రత్యేక స్వేచ్ఛకోరటం సహజం. ప్రపంచపు తీరేఅంత. ఒకపని ఒకవ్యక్తికి ఒప్పుజెవుతావనుకో. ఆమనిషిని జాగ్రత్తగా ఒకకంట కనిపెడుతూఉంటేనే ఆపని పూర్తిగా జౌతుంది”

“పూర్తి గాకపోతే ముప్పాతిక భాగమే జౌతుందనుకోండి; దానితో పాటు అవతల వ్యక్తిమంచి కొంత ప్రేమకూడా సంపాదించగలిగితే మంచిదేగా!”

“మళ్ళీ కాలేజీ కుర్చీలూగా మారడం. మేడమీద కనిపించిన బాధ్యత పెడితేగాని పనులు కావయ్యా బాబూ! చిలుకనులా ఆడదాన్ని బంగారు పంజరంలో పట్టిపెట్టివుంచితే ఆమెకు గౌరవం వస్తుందనీ, అందువల్ల ఆమె ప్రేమను సువాదించగలవనీ అనుకుంటున్నావు కామాలు! చాలి పొరపాటు! బాగా ఆలోచించి చూడు. ఆడది చేతులు ముడిచిపెట్టుకొని కూచునే యింట్లో అంతా అస్తవ్యస్తంగానే ఉంటుంది. మగవాడు కాస్త కఠినంగా ఉంటూ, ఏకాస్త పొరపాటు చేసినా ఆడదాన్ని మందలీస్తూ, ఇంట్లో సర్వాధిపత్యం తాను వహించి చక్కని తిప్పణున్న యింట్లో అంతా సవ్యంగా సాగిపోతూ ఉంటుంది. అటువంటి యింట్లో స్త్రీకి పతిభక్తి అంటే యేమిటో అర్థమవుతుంది. ఆడదాని ప్రేమ చెటుమీద మామిడిపండులాగ పరిపక్వమై రాలి నీనెత్తి మీద పడదు. బాగా అధికారం చలాయించగల — వసుతః కఠినుడైన — స్వాగపరుడైన వురుషునికే స్త్రీ లొంగివుంటుంది. ఆడదానితీరేఅంత”

శివచంద్రుడు మందహాసంచేస్తూ అన్నాడు — “వెనకటికి ఒకసామెత ఉండాలెండి: పిండికలిపి ఎంత గట్టిగా నలిపితే అంత మెత్తి రొట్టి తయారవుతుందంటారు. అలాగే స్త్రీని కఠినిగా ఎంత అణగబెట్టిపెట్టితే అంతసాధువు అవుతుందనేనా మీరభిప్రాయం?”

“నువ్వే చెప్పు మరి! మేదాపిండి గట్టిగా పిసకవమామరి మంచిరొట్టె కావాలంటే? అప్పుడు అంతా వేడివేడి బంగారాదుంపకూరతో సహా నోట్లో పెట్టుకున్నామంటే మజాగా ఉంటుంది. సరేగాని నాకోడలికి వంట చేయటం చాతనానా?”

“ఆ కొంచెం చాతనాను. వాళ్ళిక్కయ్య దగ్గర నేర్చుకుంది.”

“అయితే పరవాలేదు; ఇంకా పనిపాటలు బాగానేర్చు. రెండు పూటలా ఇంటిచాకీ యావత్తు ఆమెచేతనే చెయించు. అప్పుడుగాని మనిషికి మంచిచురుకుదనం వస్తోంది. మగవాడు వసుతః కొంచెం కఠినాత్ముడైవుంటేనే ఆడది భయభక్తులతో ఉంటుంది; కనుసన్న యేరిగి మెలగుతుంది. లేకపోతే మగవాడి నెత్తినెక్కి కూచుంటుంది. మగవాడు మెత్తమెత్తగా ఉండరాదు. మనం కుక్కల్నీ, పిల్లుల్నీ పెంచుతున్నాంకదూ! రెండువేళలా పాలు పెరుగు పోసి, మెత్తి పరుపులమీద పడుకోబెడుతున్నంత మాత్రాన వాటికి బుద్ధి వస్తుందా? మధ్యమధ్య కాస్త దండప్రహరణాలు తగులుతూ ఉండవద్దూ!”

“అడవాళ్ళు కేవలం కుక్కలు, పిల్లలులాంటి వాడేనని భావించే గజనులు అలా కఠినంగా వ్యవహరిస్తారు; కాని వాళ్ళకు కూడా గౌరవాదరణ పాతు, లేనని అనుకునేవారు మరొకరి గావాడిని వశంలో ఉంచుకో ప్రయత్నిస్తారు”

“అదే కాలేజీ పిల్లలు చెప్పేమాట! గౌరవం అంటే ఏమిటి? చెబుమా కానీ ! గౌరవం చాలా పొట్టిండుతుందా? ఏదో విధంగా పనిపాటలు సాగి పోవాలి; అదీమనకు కావలసింది. పనిపాటలమీదనే ప్రపంచం నిల్చి ఉంది. పనిపాటలు విడిచిపెట్టి కేవలం ‘గౌరవం’ వల లాభం ఏమిటి? ఈవీధిలో ఉంటూన్న చౌధరిగారి అబ్బాయిని నువ్వు ఎరుగునువా?”

“ఆ. ఎరుగుదును”.

“వాడూ మగపిల్లవాడంటే. భార్యను ఎంతచక్కగా తయారుచేశాడు! వాడు ఎంతజెబితే అంతచేస్తుంది భార్య. మార్కెట్‌మాసంలో చక్కి కొనుక్కుతూ తెలవారుజామునే లేచి దొడ్లో కూచుని అట్లు తోముకుంటూ ఉంటుంది. జేష్మానపు మండ్రుటెండలో మట్టమధ్యాహ్నమప్పుడు చంటివాణి ఒక చంకన వేసుకుని బిందె తీసుకుని బావికి నీళ్ళకోసం వెళుతుంది; నే ననేక సార్లు చూచాను, భర్త కూ బిడలకూభోజనం వండి పెట్టిన తరువాతనే తాను ఎంగిలి పడుతుంది. హిందూ గృహిణి అంటే అలా ఉండాలి”.

“భార్యను అలా బాధించటం ఉచితమంటారా? అందువల్ల ఆ స్త్రీకి సుఖంలేదు; వురుషునీ లేదు”

“అడదానికి సుఖం ఏమిటోయి? మొగుడిచేత నాలుగైదు చెప్పు దెబ్బలు తింటూ ఉండటమే స్త్రీకి సుఖం. అలాకఠిన నియమాల్లో భార్యను నడిపింపజాలిన వురుషుని సుఖసంపద అడగాలా? పక్కమీదనుంచి లేచే లేవటంతోనే చౌధరిగారి అబ్బాయికి పాలు తయారుగా ఉంటాయి. బాజారుంచి ఇంటికిరాగానే భార్యవచ్చి కాళ్ళు కడుగుతుంది. ఆతడు స్నానంచెయ్యగానే వేడివేడి అన్నం కూరలు సిద్ధంగా ఉంటాయి. భోజనానంతరం పడుకోటానికి శుభ్రంగా పక్కపరచి వుంటుంది. ఏనాడైనా, ఏపనిలోనైనా ఆవిడ కాస్త పొరపాటు చేసిందంటే అనాడామెకు ఏకాదశి. ఒకనాడామె చేసిన వంటకాలు గుచిగాలేవు. అప్పుడుచౌదరిగారి అబ్బాయి— మహారాణిగారు ఒక్కతే యింటిపనులు చేయటం అంతకష్టంగా ఉన్నట్టయితే మరొక మహారాణిని తెచ్చుకుంటాను—అన్నాడు. అమాట వినగానే ఆమె మూర్ఛపోయింది. ఆ మర్నాడు బహు జాగ్రత్తగా వంటచేసింది. తెలిసిందా

నాయనా? ఆడవాళ్ళను జాగ్రత్తగా పట్టుకురావాలంటే అదీ మార్గం. మన హిందూమతాన్ని పరమ అదే. నువ్వు కోడలేజో చదువుకు వచ్చావు; నీకీ తెలుస్తాయి ఈ సంగతులు?”

చౌదరిగారి కోడలు ఇంటిచాకీర్ అంతా ఒక్కటే నిర్వహిస్తూ, ఈ విధంగా ధర్మను సేవిస్తూ ఇంతవరకూ ఎలాగో బ్రతికేవున్నది. ఇంతన్నా ఆమెను గురించి ప్రశంసించదగిన దేమున్నది?”

“ఏమైనాగానే ఆమె యింటిచాకీర్ చేయవలసిందే. చాల చిక్కి పోయిందనీ, ఎప్పుడూ సుస్తీగానే ఉంటున్నదనీ విన్నాను. ఒకనాడు బావి దగ్గరించి నీళ్ళు తెస్తూ క్రిందపడేది. ఒకనాడు నుటచేస్తూ మూర్ఛపడిపోయి పడిపోయి పడిపోయి! ‘ఈ పెళ్ళాం చస్తే ఇంకో పెళ్ళాం వస్తుంది’—అంటూడట చౌదరిగా రిచ్చాయి. ఆమె ఎక్కడోజులు బ్రతకదనికూడా చాలమంది చెప్పుకుంటారు. చౌదరిగారి అబ్బాయి ఇప్పుటికి మరో పెళ్ళికి ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాడట కూడాను. కుర్రవాడైతే యేం? మంచి ప్రాణుడు. ఈ భార్య చనిపోయినా, మరో భార్యను చేసుకుంటాడు; అరునెలలలో దాన్నికూడా చక్కగా తయారుచేస్తాడు.”

శివచంద్రుడు ఆవ్యర్థంతో కాస్త కులాసాగా సంభాషించిపోదామని వచ్చాడు. చౌదరిగారి కోడలు దుస్థితి విన్నగానే అతని కన్నులు చెమ్మగిల్గినవి. ఆమెను తాను చిన్నప్పటినుంచే ఎదిగివున్నాడు. చిన్నప్పుడు ఇక్కడ ఆడుకునే వారుకూడా. తరువాత ఆమె పెళ్ళి అవటాకూడా తనకు తెలుసు. తరువాత ఆమెకు ఇదరువలలు గోగారని విన్నాడు. ఈ రెండుపరివర్తనలనుంచి తాను దూరదేశంలో ఉంటున్నందున ఆమె సమాచారం తెలియదు. ఇవాళి రామ ప్రసాద్ ముఖిత ఆమె దుఃఖిగాధ విని చాల విచారించాడు. చాలసేపు మానంగాఉండి చివరకిలా అన్నాడు—

“తాతగారూ! స్త్రీని కష్టపెట్టడంగాని, ఆమెను అగౌరవపరచటంగాని హిందూధర్మం కాదు; ఆచారమూ కాదు. ఈ కాలపు స్వాగ్రహాలు, పరవంచకులు ప్రతి ఆకార్యానికి హిందూధర్మమనీ, హైందవాచారమనీ ఒక ముసుగు తగిస్తూవుంటారు. హృదయశూన్యలు, దయాదాక్షిణ్యహితులు స్త్రీలయెడ అతికోరంగా ప్రవర్తిస్తూ అదే ఆర్యసాంప్రదాయమని పొగడు తూంటారు. విషమలంపటులు, స్వాగ్రహాలు ఆత్మసుఖింకోసం కోమలాంగుల యెడ నిర్దాక్షిణ్యంగా ప్రవర్తిస్తూన్నవారు. హిందువులూ కారు; ఆర్యులూ

కారు. అట్టివారి స్వర్ణమాత్రాన ధర్మపరాయణులైన హిందువులజాతికూడా ప్రశ్నమేపోగలదు. స్వాధ్యపరత్వము, ప్రవంచన, నిరయత హిందూఆచారాలు కానేకావు. నిజమైన హిందూధర్మము ఉదాత్తమైనది, నిస్వార్థమైనది. నామమాత్రకులీనులు, జాత్యభిమానులు, దురాచారులు హిందూధర్మాన్ని కళంకితం చేస్తున్నారు. కనుక తన ధర్మాన్ని రక్షించుకోవాలన్న ఉద్దేశంగల ప్రతి హిందువుని కర్తవ్యం ఏమంటే — సంఘంలో వ్యాపించిపోయిన కుళ్ళును తొలగించేయాలి; హిందూధర్మాన్ని నిష్కళంకము చేయాలి.”

రామప్రసాద్ అందుకు ప్రతివచనమేమీ పలుకలేదు. మరొకసారి హిందూధర్మమును గురించి తనలో ఆలోచించుకోసాగెనేమో! శివచంద్రుడాయనకు సమస్కారంచెప్పి వెళ్ళిపోయాడు.

12

ధర్మపురికి సమీపంలోనే సనాతనపురం అని ఒక పెద్దగ్రామం ఉంది. ఒకప్పు డాడోళ్ళో వేలకొలది ప్రజలు ఉండేవాళ్ళు. కాని బర్మాన్‌నించి మలేరియాజ్వరంవచ్చి ఊరును నాశనంచేసివేసింది. ఇప్పటికీ అక్కడి అయిదారు వందల గడపఉంది. ప్రతి ఉదయమూ సంత జరుగుతుంది. రకరకాల వస్తువులు లెచ్చి వర్తకులు అమ్ముకుపోతూఉన్నారు. అంతేగాక డాడోళ్ళకూడా కొన్ని దుకాణాలు ఉన్నాయి. ఒక్క ఇంగ్లీషుబడి ఉంది; అందులో షుమారు డెబ్బయి, ఎనభైమంది పిల్లలు చదువుకుంటున్నారు. మరొక హిందీపాఠశాల కూడా ఉంది. అందులో బీదపిల్లలు వందలమంది చదువుకుంటూ ఉన్నారు.

సనాతనపుర జమీందారులైన తివాన్‌బాబుల యిలు చాల పాతది. ఆ వంశంలో అయిదారు తరాలనించీ దాయాదులు పెక్కుమంది వృద్ధిచెందటం వల్ల జమీందారీ వారందరిలో పంపిణీ అయిపోయింది. ఒక్కొక్కనికి ఒక్కొక్కముక్క భూమి వచ్చింది. పెగా వాటిలోవారు తగాదాలాడుకుని కోగుకుకూడా ఎక్కారు. కొందరు మరీకొందరి ఆ సిపాసులను వేలం వేయించారు. కొందరు బాగా ధనం ఆర్జించారు; మరీకొందరు బీదవాళ్ళైపోయారు.

ఈ తివాన్‌వంశజులలో కామినీకాంతుడు ముఖ్యుడు. ఈయన తండ్రి మంచి లొకకుడు. మోసంవల్ల, ధూర్జత్వంవల్ల డబ్బు బాగానే సంపాదించాడు.

ఆ డబ్బుపెట్టి జాతులవదనించి వారివారి జమీలను కొనుక్కున్నాడు. ఆయన పోయిన తరువాత కామినీకాంతుడుకూడా మరొకొంత జమీ కొన్నాడు.

కామినీకాంతుడు కలకత్తాలో చదువుకున్నాడు. చదువుతోపాటు దర్జాకూడా అలవరచుకున్నాడు. తన యిల్లు చక్కగా మరమ్మత్తు చేయించు కున్నాడు. దర్జాకు వలసిన కుర్చీలు, పంకాలు, యవనికలు ఇత్యాదిగా సర్వోప కరణాలూ ఇంట్లో ఏర్పాటునవి. ఇంటికి ముందు ఒక తోట పెంచాడు. తోటమధ్యన ఒక చిన్న దిగుడుబావి త్రవ్వించాడు. ఆకరణీయమైన చలువ రాతి మండపం ఒకటి నిర్మించాడు. విలాసగృహంకూడా ఉంది. గొప్పగొప్ప వాళ్ళకు అక్కడ అప్పుడప్పుడు విందులు చేసూవుంటారు. లేదా కలకత్తానించి పేరుపొందిన వేశ్యలను రప్పించి అక్కడే నాట్యప్రదర్శనాలు ఏర్పాటు చేస్తాడు. కలకత్తాలో ఆయనకు గల స్నేహితులంతా తరచు ఈ యింద్రధనా నికే వచ్చి, కొన్నాళ్ళుఉండి, స్వర్ణసుఖాలు అనుభవించి పోతూవుంటారు.

కామినీకాంతుడు ఎంత విలాసస్రియమిదో అంత ప్రతాపశాలి కూడాను. దాయాదులు అతని ఆత్మ్యాచారాలు కిమ్మనకండా సహించవలసినదే. జాతియువతులు అతనిచే అవమానితలై యింటికిపోయి లోలోన ఏడ్చి ఊరుకో వలసినదే. తివాణ్ వంశీకుల బాలబాలికలంతా ఆయన్నుచూస్తే భయపడి పారి పోతారు. ఉద్యోగస్తులలోకూడా ఆయనకు మంచి పలుకుబడి ఉంది. పోలీసు లాయనకు భయపడతారు.

‘కొన్నాళ్ళక్రితం తివాణ్ వంశీకుల కుర్రవాడొకడు ఒక కొటాటనంద ర్భంలో ఖానీ అయినాడు. అతని వంశంకూడా కనిపించలేదు. పోలీసులు పరి శోధించి పరిశోధించి అలసిపోయారు. ఖానీ వివరాలేమీ బయటపడలేదు’— అని ఆ ఊళ్ళో వృద్ధులు చెబుతూఉంటారు.

ఈ కథా కాలంనాటికి కామినీ కాంతునికి యాభైయేళ్ళపయసు ఉంటుంది. కాని ఇప్పటికీ దృఢ కాయుడుగానే ఉన్నాడు. శరీర కాంతి విమలత తగ్గలేదు.

13

ఒకనాడు కామినీకాంతుడు తన యింటిముందు తోటలో పికారు చేస్తున్నాడు. ఆసమయాన ఒక జిజ్ఞాసూరి అక్కడకువచ్చి కామినీకాంతుని ఆశ్చర్యపరిచాడు. ఆ యిల్లు, తోట, విలాసగృహం - అక్కడఉన్న స్వయాం తదేకంగా చూచాడు.

“తమరెవరు ? ” — కామినీకాంతుడు అడిగాడు.

“నేను బ్రాహ్మణుడను. కాశీ, నవద్వీపం మొదలైనచోట సంస్కృత శాస్త్రాధ్యయనం చేశాను. ఇప్పుడు నాకొడుకును వెంటబెటుకుని యీ వంగ దేశం వచ్చాను. నావేరు ‘రమానాథ్ ఉపాధ్యాయ్’ అంటారు.”

“మీరు ఈవూరువచ్చి ఎన్నాళ్ళయింది; ఎందుకు వచ్చారు ? ”

“నేను ఈవూరు ఇవాళే వచ్చాను. కొంతకాలం ఇక్కడే ఉండి విద్యార్థులకు పాఠాలు చెప్పకుంటాను. తమయిల్లో నదా అతిథి అభ్యాగతులకు తప్పక ఆశ్రియం లభిస్తూ ఉంటుందని విన్నాను. తమరు ఆజ్ఞయిస్తే ఎక్కడో ఒక ప్రాంతంలో కాపురంపెట్టి కొన్నాళ్ళిక్కడ విశ్రాంతి గైకొంటాను”.

“మీమాటలు నన్ను పరిసన్నుని చేసినవి. విద్యార్థులకు ఆశ్రియం ఇవ్వటం మావంశంలో అచ్యుతంగా వస్తూన్నదీతి.”

“మీతండ్రిగారు పండితులను విశేషంగా ఆదరిస్తూ ఉండేవారు”

“మీరు మానాన్నగాని ఎలా ఎరుగుదురు ? ”

“మీతండ్రిగార్ని ఎవరెరగరండి ! వచ్చిన వారందరికీ నదాపన్నుస్తూ ఉండేవారు. దీనులయెడ చాల దయగా ఉండేవారు. కాశీలోకూడా ఆయన వేరు అందరూ ఎరుగుదురు.”

“మీమాటలు నన్ను అత్యంత సమ్మదితుని చేసినవి. కొన్నాళ్ళు మీరు ఇక్కడేవుండి మాగృహం పావనం చేయవలెనని నాకోరిక”

“ఉండవలెననే వచ్చాను; తరువాత మీదయ”

“ఇక్కడ మాయిళ్ళలో మీకు నచ్చినదొకటి చూచుకోండి. మీ అబ్బాయి, మీరు ఇక్కడే ఉండండి. మా నాకరు ఒకడు మీకు పలసిన యేర్పాట్లన్నీ చేస్తాడు.”

ఆ విశాల ప్రాచీననగరంలో ఒక చిన్న భాగంలో నమానాథ్ కు ఆశ్రయం లభించింది; ఆసాయంతో కాస్త ఫలహారంచేసి తండ్రి, కొడుకూ కంటి పరచుకొని పడుకున్నారు.

మర్నాడుదయ ఆయింట్లో తివాణాబులందరికీ పశ్చిమ ప్రాంతం నించి ఒక సాధువు విచ్చేశాడు తెలిసింది. అందరూవచ్చి ఆయన దర్శనం చేసుకున్నారు. స్త్రీలు దిగుడుబావిలోనంచి నీళ్లు తీసుకువెళుతూ ఆయన్ని దర్శించారు. పిల్లలందరూకూడా దూరంంచి ఆజటాధారిని చూచి ఎక్కడి వాళ్ళక్కడ పోయాడు. రెండుమూడురోజులు గడిచినవి. ఇక ఆయన దర్శనానికి తనను ఎవరూరారు. “ఈయన సాధుకాదు, సన్యాసీకాదు. చెయిచూచి చెప్పటం చాలకాదు; బోధిషం తెలియదాయనకు. ఒక పండి తుడట! పాతశాల నెలకొల్పుకోవాలని వచ్చినట్లుగా ఉంది. రాత్రింబవళ్లు ఏదోపుస్తకం ముందువేసుకుని కూచుంటాడు; లేకపోతే కుమారుని కేవల పాతం చెబుతూ ఉంటాడు. కుర్రాడుమాత్రం భలే అందమైనవాడు సుమీ. బంగారంలా ఉన్నాడు” — అని స్త్రీలు తమలోతాము చెప్పుకుంటూ ఉండే వారు.

ఆ జమీందారు యింట్లో ఒక నడివయసు వీరంతువు ఉంది. ఆమె పేరు యోగమాయ. ఆయింట్లోనే చిన్నప్పుడామె పెండ్లి బహువైధవంగా జరిగింది. అప్పుడామె మామగారు ఆజమీకి ప్రధానభాగస్వామి. ఆమె పెళ్ళి అయిన తొదిరోజులకే ఆయన మరణించాడు. తరువాత ఆమె భర్తకూడా చనిపో యాడు. ఆసిమ్మట ఆ జమీనకూడా మరొక భాగస్వామికి దళిలుపడిపోయింది. పాపం నాటినించీకూడా యోగమాయ అత్తగారింట్లోనే దుష్టవైధవ్యాన్ని అనుభవిస్తూ దాసిలా కాలక్షేపం చేస్తున్నది. రెండుపూటలా అన్నమైతే నేస్తు న్నారు; కాని తానందకి అవమానభావనమే పోయింది. ఆకూడు ఆమెకు విషతుల్యంగా ఉంటోంది. ఎవరేమీన్నా సహించి ఊరుకోవలసిందే. ఎవరే పని చేయమంటే అదిచేసి రీరవలసిందే. నీస్సు తీసుకు వస్తాది, అంటుతోము తుంది; ఇస్కూడుస్తుంది; చాకీఅంతా ఆమె చేయవలసిందే. ఇలా ముప్పయి సంవత్సరాలనించీ ఆమె వైధవ్య దుఃఖం వెళ్లబోస్తున్నది. చాలవరకు చిక్కి పోయింది. కాని ముఖిలాషణ్యంలో మాస్పేమీ రాలేదు. నేత్రాలు శాంత భావ సూచకములై శోభావంతములుగానే ఉన్నవి. సర్వాంగములూ కులీ సతను చాటుతునే ఉన్నవి.

రమానాథ్ జమిందారింటికి వచ్చిననాడే ఆమె అతని దర్శనానికి వెళ్ళింది. అతని ఉన్నతమూరి ని, దయాస్వభావాన్ని. శాంతిబుడిచి చూచింది. ఆయన కుమారుని తేజోవంతమైన ముఖబింబాన్నికూడా చూచింది. ఆమెలో అప్పుడు మమత ఉత్పన్నమైంది. తా నేర్వయంగా అతని యిలు ఉడ్చింది.; నీళ్ళుతెచ్చింది; వలసిన వసుసామగ్రియావత్తూ సమకూర్చిపెట్టింది. ఉపాధ్యాయు డా చిక్కెయున్న దీనవితంతువును చూచి ఆమె అపస కు చాల విచారించాడు. “దేవి! నువు చాల దయామతివి. దగ్గరియెడ నీహృదయం నవనీతం; నువునాకు చాల సాయంచేశావు ఇవాళ; భగవంతుడు నీకు మేలు చేకూర్చుగాక! ఈజీవితంలో నువు చాలకష్టాలు అనుభవించావు. ఇక త్వరలోనే నీకష్టాలు ఈరేడగలవు. ఈనీకటి అంతరించిన నీసుఖ సూర్యోదయం కానున్నది”—అన్నాడు.

నాటినుంచీ యోగమాయ ఉపాధ్యాయుని సేవాశూషణలో నిమగ్న మయింది. ఆయనకు వంట యేర్పాట్లన్నీ ఆమె చేస్తున్నది. వంటమాత్రం ఉపాధ్యాయుడే స్వయంగా చేసుకుంటాడు. రాత్రిళ్ళు తమ కంబళే పరచుకుని తండ్రి కొడుకులు పడుకుంటారు. మంచాలు వేసుకోరు. ఇతర్ల పరువులు అడిగి తెచ్చుకోరు.

14

కొలదిరోజులలోనే రమానాథ్ కు సనాతనపురంలోనేగాక చుట్టుపట్ల గ్రామాల్లోకూడా మంచిపేరు వచ్చింది. ఆయన యోగి, సన్యాసి కాదు; తంత్రవిద్య లాయన ఎరగడు. జ్యోతిష్కుడూ కాదు. కాని హిందూశాస్త్రాలలో ఆయనకు మంచి ప్రవేశం ఉంది; ఉత్సాహంగా విద్యార్థులకు పాఠాలు చెబుతాడు; శాస్త్రవిషయాలను వ్యాఖ్యానించటంలో బృహస్పతితో సమాన పండితుడు. ఉదయాన్నే ఆయన స్నానంచేసి వేదపారాయణచేస్తూఉంటే శిశుకువచ్చిన స్త్రీలు బిందెలు దించుకుని ఆయన్ను ఒక దేవతామూర్తిగా భావించి, నమస్కరించి వెళ్ళిపోతారు. మధ్యాహ్నం రెండుగంటలప్పుడు చెట్టురీడన కూర్చుని ఆయన తన శిష్యులకు వేదవేదాంతన్యాయశాస్త్రములను బోధిస్తోంటే స్కూలుపిల్లలు తమతమ పాఠాలు మరచిపోయి అక్కడే ఆయన వ్యాఖ్యానాన్ని వింటూ కూచుంటారు. సాయంత్రమప్పుడు రామా

యణమో, మహాభారతమో పురాణం చెబుతాడు; ఊళ్ళో వృద్ధులంతా వచ్చి ఆతని వాగమృతధారలు గోలుతూ సారకజన్ములైనట్లు భావించుకుంటారు.

ఊళ్ళో ప్రజలే కాదు, చుట్టుపట్టు గ్రామాల ప్రజలుకూడా ఆయన దర్శనార్థం వస్తుంటారు. ప్రతిసాయంత్రమూ ధర్మపురంనించి హేమచంద్రుడు వస్తుంటాడు. ఒకనాడు హేమచంద్రుడు శివచంద్రునికూడా వెంటజేటుకు వచ్చాడు.

ఉపాధ్యాయుడు తన యింటిముందున్న చెట్టుకింద కంబళి పరచుకుని కూచున్నాడు. శిష్యులు, మిత్రులు చాలమంది చుట్టూ ఆసీనులై ఉన్నారు. మొదట ఆయన ఒకటి రెండు వేదమంత్రాలు గానంచేశాడు. గానం తేలిసిన శిష్యులుకూడా కొందరు ఆయనతో కలిసి చదివినారు. అమధురశబ్దం గ్రామ మంతా వ్యాపించింది. తల్లి ఒడిలో నిద్రామునితుడైన పసివాడుకూడా ఆ సంగీతం విని మందహాసముఖుడైనాడు.

ఆతరువాత ఆయన వేదాంత చర్చ ఆరంభించాడు. వేదాంత సారమంతా ఆయన కాశీలో అధ్యసించాడు. బ్రహ్మపదార్థముయొక్క అచింత్యస్వరూపాన్నీ, తత్వాన్నీ గ్రహించుకో గలిగాడు. ఉపనిషత్తుల అర్థాన్ని అధ్యసించాడు. ఆ విషయాలన్నీ ఇప్పుడు వ్యాఖ్యానింప సాగినాడు. సత్యకామోపాఖ్యానము, నాచికేతోపాఖ్యానమూ, మైత్రేయీఉపాఖ్యానమూ మొదలైన వాటి అంతర్భావాలను విశదీకరిస్తోంటే రాత్రి చాలా పొద్దుపోయింది. శోతలాయన అమృతవాక్యాలను ఆస్వాదనూ అలాగేకూడని ఉండేపోయారు. ఆయన అమృతవాణి అందరిహృదయాలనూ పవిత్రభావాలతో ధర్మజ్ఞానతో నింపినది.

ఉపనిషత్ప్రతిపాదితపరబ్రహ్మస్తోత్రముతో సమావేశము ముగిసింది. శోతలు ఉపాధ్యాయునికి వందనంచెప్పి వెళ్ళిపోయారు.

శివచంద్రుడు చాల సేపటినుంచీ మానంగా కూచుని విన్నాడు. అందరూ వెళ్ళిపోయిన తరువాత ఆతడు రమానాథ్ కు నమస్కరించి—“గురుదేవా! ఇవాళి మీవద్ద నేనభ్యసించిన తత్వంనాకు నాతండ్రికూడా బోధించలేదు. కాలేజీలోకూడా ఎవరూ చెప్పలేదు. మనదేశంలో ఇంత విద్య, ఇటువంటి శిక్షణవిధానం ఉండికూడా మనం విదేశశాస్త్రాధ్యయనం కోసమే పరుగులు పెడుతున్నాం! మీరింకా ఇక్కడ కొన్నాళ్ళు ఉండి, మీ గురుపదేశాలతో మమ్మల్ని ఉత్సాహితులనుచేసి, మమ్మల్ని అవతరించిన అవిద్యాంధకారాన్ని

పటాపంచలుచేసి నిజమైన సనాతనధర్మాన్ని ప్రకాశితం చేయండి. పెద తోవను బట్టి మిక్రియమాణమైయున్న యాజాతీని మీరు ఉద్ధరించవలె” — అన్నాడు.

ఆ యువకుని ఉత్సాహం చూచి ఉపాధ్యాయుని నేత్రాలు ఆనందాశ్రితములైనవి. ఆయన శివచంద్రుని చేతిని అందిపుచ్చుకుని అన్నాడు — “శివబాబూ! నీవు నన్ను ఎరగవు; నేను నిన్ను ఎరుగుదును. నీ వొసర్చిన ధర్మబద్ధమైన కార్యకూడా నాకు తెలుసు. నీ ఉత్సాహోద్యోగాలు ప్రశంసనీయులు. నీవంటి ఉపకారపరాయణులు ఉండటంవల్లనే దేశానికి శ్రేయస్సు.”

అలా పోకి ఉపాధ్యాయుడు హేమచంద్రుని, శివచంద్రుని తన యింటి లోనికి రిసుకుపోయాడు. లోపల యోగమాయ కొట్లు శస్త్రావుంది. నూతన వ్యక్తులను చూడగానే ఆమె వెళ్ళిపోయింది. ఉపాధ్యాయు డావెతో — “దేవి! నువ్వు తొలగిపోనక్కర్లేదు. ఈ హేమబాబు, శివబాబు నా తమ్ముళ్ళ వంటినాళ్ళే. ఇవాళి ఇక్కడే మనతో భోజనం చేస్తారు. మా ముగ్గురికీ పీటలు వెయ్యి” — అన్నాడు.

15

“ఇవాళ మీరు వ్యాఖ్యానించిన శాస్త్ర విషయాలు విన్నతరువాత నాదృఢయంతో ఒక కొత్త ఆశ సందడి చేస్తోంది. ఈదేశంలో ఈ కొత్త విజ్ఞానం ఎప్పుడు వ్యాపిస్తుందోకదా!” — అన్నాడు శివచంద్రుడు.

“శివబాబూ! ఇది కొత్త విజ్ఞానమేమీకాదు. మనవేదాలు శాస్త్రాలు ఎంత పురాతనములో ఈవిజ్ఞానముకూడా అంత పురాతనమైనదే. ఈ కాలంలో సాధారణ ప్రజలంతా ఈవిజ్ఞానాన్ని మరచిపోయారు, కుమారాన పఠారు. ఎప్పుడైనా నువ్వు కాశీవెడితే అక్కడ విశ్వేశ్వరాలయంలో ఇప్పటికీ వేద పాఠాలు జరుగుతూ ఉండటం చూడగలవు. అవి విన్నవారైన పాపాలు నశిస్తాయి, ధర్మజ్ఞానోదయం కలుగుతుంది.” — అన్నాడు రమానాథ్.

“నేనెప్పుడూ కాశీ వెళ్ళలేదు. కాని అక్కడ వేదవేదాంగాల చర్చ సదా సాగుతూ ఉంటుందని విన్నాను. శాస్త్రముల తత్వం తెలుసుకోవాలని

ఉత్సాహపడేవాడిసంఖ్య చాల తక్కువ ఈరోజుల్లో. మీరే చెప్పండి; శాస్త్రమర్నాలు తెలిసినవాళ్ళు మనదేశంలో ఎంతమంది ఉంటారు?”

“ఔను, తక్కువే. అందుచేతనే మన ప్రాచీనఆచారాలు, నీతి, ధర్మం—అంతా తారుమార్తపోయింది. నీకు దేశదేశాలచరిత్ర తెలుసుకుందా! మూఁగులు, అజ్ఞానులు అధికంగా ఉన్న దేశంలో ధర్మం భిష్టమై పోతుంది నీకు తెలియదా? జ్ఞానవికాసం కలిగినవాడు తిరిగి ధర్మస్థానం జరుగుతుంది”

“ప్రపంచంలో అలాంటి ఘటనలు చాలపర్యాయాలు జరిగినవి. కాని మన దేశంలో మళ్ళీ మంచిమార్పు వస్తుందా ఎప్పటికైనా? మన శాస్త్రవిజ్ఞానాన్ని మళ్ళీ ఎవరు ప్రచారంచేస్తారు? శాస్త్రాన్ని చదువుకున్నవారు, మళ్ళీ వాటిని ఇతరులకు బోధించగలనారు స్వాగత్యవల అసలు తత్వం బయటపెట్టకండాఉన్నారు. ఇటువంటిప్పుడు ఈ మన హతభాగ్యదేశంలో శాస్త్రవిజ్ఞాన ప్రచారం జరిగటం ఎలాగ?”— అన్నాడు శివచంద్రుడు.

“శాస్త్రాన్ని స్వాగత్యవల డెన్నమా కాజాలడు. తత్వం ఇతరులకు చెప్పుకండా దాడుకోవాలని కోరిడు. శాస్త్రవేత్త రామమోహనరాయ్ ఉపనిషత్తులను అనువదించి మనకిచ్చిపోయాడు. విద్యావికారముడు పండిత ఈశ్వరచంద్రుడు సముద్రత్యులములగు శాస్త్రములను మఢించి, సంఘసంస్కరణకు తన జీవితాన్ని వినియోగించాడు. కలకత్తానాసి, విద్యర్థుడు బంకించంద్రుడు మహాభారత పుణ్యకథను రచించాడు. అటువంటి అసాధారణ పండితవగులమాట అటుచు, సమీచితశాస్త్రవిజ్ఞానప్రచారము ప్రతిశాస్త్రానకు అవశ్యకర్తవ్యం. తద్విషయమే చేతనెంత చేసితిరాలి. ‘శాస్త్రవిజ్ఞానం ఎవరు ప్రచారంచేస్తారు?’ అని అడిగావుకమా! హేమబాబు ప్రచారంచేస్తాడు; నీవు ప్రచారంచేస్తావు; నేను చేస్తాను. ప్రతి దేశభక్తుడూ చేస్తాడు. ఇలా నెమ్మదిగా ప్రచారం జేతుంది; అజ్ఞానం మూలకృతమాతుంది. యుగసమయంలో నేనాపతి ‘విజయం ఎవరు ఆడిస్తారు?’ అని అడుగుతాడా? తమ్ముడూ, సహముడించి ముందుకు నడు. దీక్షించి విచరితుడవు కావద్దు. అవశ్యం విజయం నీదే. ఇందుకు రాత్రో మనకు పులేదు. ఇందులో రాజపురుషుల అధికారానికి తావులేదు. హిందువులలో సనాతనధర్మప్రచారం హిందువులే చేసుకోవాలి”

“బాగా చెప్పారు. కాని ఈ యుగంలో మీవలె ఎంతమంది ముందుకు రాగలరు? శాస్త్రవేత్తలు ఏ కొద్దిమందోమిత్రం నిజమైన బ్రాహ్మణుడు ఎలావుండాలో శాసించారు; శాస్త్రవిజ్ఞానాన్ని ప్రచారం చేశారు; హిందూజాతి

విశ్వతకూ, ఉన్నతికీ పాటుసడారు. అంతేగాని మిగతావారంతా తమ శాస్త్ర జ్ఞానాన్ని స్వార్థపరులై ఇమపపెట్టేలా తాళంవేసుకున్నారు; తమ ప్రభుత్వం నిలబెట్టుకునేందుకు హిందూజాతిని అవనతము, విభిన్నము చేయటానికి ప్రయత్నించారుకూడా” — అన్నాడు శివచంద్రుడు.

“శివబాబూ! నువ్వు సుశిక్షితుడవు. ఇతిహాసం చదివినవాడివి. స్వార్థపరుల ప్రయత్నాలు వారి జీవితంతోనే అంతరించిపోతాయనీ, నిస్వార్థుల ప్రయత్నాలు క్రమశః ఫలవంతము లౌతాయనీ నీకు తెలియదా? స్వార్థరహితుడైన బుద్ధదేవుని ఉద్యమఫలితం ఈనాటికీ ప్రపంచంలో దేదీప్యమానంగా వెలుగుతున్నదికాదా? యూరప్ లో నిస్వార్థమైన లూథర్ కృషి ఫలవంతము కాలేదా? ఎంతమంది ఫాదర్లు ఆయనతో విరోధించలేదు? వారంతా ఊరు పేరు లేకుండా పోలేదా? చిన్నచిన్న శలభాలగుంపువలె స్వార్థపరుల ప్రయత్నాలు మహాకాలదీపశిఖిలో విలీనమైపోక తప్పదు. రామమోహన్, ఈశ్వరచంద్ర; బంకించంద్ర మున్నగు నిస్వార్థకీలుల కృషి ఫలించింది; హిందూ జాతి ఉన్నతి చెందుతుంది; హిందూశాస్త్రశిక్షణవల్ల జ్ఞానోదయంబొందుతుంది.”

“శాస్త్రశిక్షణవల్ల హిందూజాతికి జ్ఞానం ప్రాప్తిస్తుందంటారా? అదేనా మీ అభిప్రాయం?” — శివచంద్రుడు అడిగాడు.

“ఔను, ప్రతి హిందువుకూ శాస్త్రశిక్షణ పొందగల అధికారం ఉంది. హిందువులంతా శాస్త్రార్థ్యసనం చెయ్యాలి. అంతకన్నా జాతి ఉన్నతికీ ఉపాయాంతరం లేదు. పూర్వం త్షత్రియులకు, వైశ్యులకు — అందరికీ శాస్త్రశిక్షణకు సమానాధికారం ఉండేది. ఈనాడట్టి అధికారంలేక త్షత్రియులు, వైశ్యులు తమ కర్తవ్యాన్ని మరచిపోయారు. శూద్రుడంటే అనార్యుడని శాస్త్రాన్ని చెబుతున్నాయి. నువ్వు అనార్యుడవే అయితే, మేము ఆర్యుల మేలాఅయినాము? నువ్వు ఆర్యుడవే అయితే, ద్విజుడవే అయితేనే పితృకథనమైన నీ ఆర్యశాస్త్రాలను ఎవరు లాక్కుపోగలరు?”

“అయితే ఇంతకాలంనించీ బ్రాహ్మణులే ఈ శాస్త్రవిజ్ఞానాన్ని ఎందుకు గుత్తొని యున్నారు?” అని అడిగాడు శివబాబు.

“త్షత్రియులు, వైశ్యులు తమ తాతలనాటి యాస్తిని విస్మరించారు. ఆ సంచితధనాన్ని బ్రాహ్మణులు ఇన్నాళ్ళుంచీ కాపాడినారు. మిగిలిన వాళ్ళంతా నిద్రపోతోంటే బ్రాహ్మణుడు మేలుకునివుండి శాస్త్రధనాన్ని కాపాడినాడు. మిగిలినవారంతా వేదవేదాంగాలను మరచిపోగా బ్రాహ్మణుడు వాటిని కంఠస్థము చేసుకుని, ఎన్ని వడిమడుకులు వచ్చినా నేటివరకూ

రక్షించగలిగినాడు. భారతదేశంలో నానదీపం ఆరపోయినప్పుడు, అనిద్యంధ కారం ఆవరించినప్పుడు — ఆ దీపం బ్రాహ్మణుని హృదయంలో వెలుగుతూ వచ్చింది. ఆర్యావర్తంలో ఆర్యులంతా తమ ఆర్యధర్మాన్ని, నీతితతులను విస్మరించినప్పుడు బ్రాహ్మణజాతిలో అవి జీవించివున్నాయి. ఇన్నాళ్ళకు మీ ఆందరి నేత్రాలూ తెరుపుళ్ళయినవి. మీపైతృకధర్మాన్ని వెదకికొన నుక్కుకులై నారు. ఇంకేం, ముందుకురండి, దాన్ని స్వీకరించండి. అనార్యులకు, ఇతరజాతులకుకూడా ఈ పవిత్ర హిందూధర్మాన్ని, సభ్యతను పంచిపెట్టి వాణినీ ఉన్నతికి తీసుకురండి.”

“మీ ఉదారవాక్యాలు విని నా హృదయం ఆనందభరితమైంది. భారత శ్రేయోభిలాషులు మీరు. మీ ఉద్యమం ఫలించవలె. హిందువులంతా ఏకమై ఒకే ఆచార్యుని యాజమాన్యంక్రింద ఒకేదేవుని ఆరాధిస్తూ సంఘీభావముతో ఉండాలి. అప్పుడు మా ధర్మసాహసాలు ఇరుమడిస్తాయి. స్వామీ ! మీ రీ ఆపూర్వమంత్రాన్ని ఎక్కడ నేర్చుకున్నారు? మీ కెవరు నేర్పారు. చాల రోజులయిందీ మీ యశస్సును గురించి వింటున్నాను. ఇవాళ మీ ఆశయాన్ని తెలుసుకుని ఆశ్చర్యావ్వితుడనై నాను. మీ జీవితవృత్తాంతంకూడా తెలుసు కోవాలని నాకు ఆతృతగాఉంది” — అన్నాడు శివబాబు.

“నా జీవితవృత్తాంతంలో విశేష మేమీలేదు. అయినా భోజనాలయాక చెబుతాను.”

యోగమాయ ముగ్గురికీ పీటలువేసి, మంచినీళ్ళు పెట్టింది. దయానాథ్ వంటచేసి ముగ్గురికీ వడ్డించాడు. అది వడ్డిసోడేతనైన రాజభోజన మేమీ కాదు. మామూలు భోజనమే. ముగ్గురి భోజనాలు అయినవి. చివరకు తండ్రి విస్తరిలో తానుకూడా వడించుకుని దయానాథ్ అన్నం తిన్నాడు. చదువుకో టానికి తన గదిలోకి వెళ్ళాడు.

16

రమానాథ్ తన జీవితవృత్తాంతం ఈ విధంగా చెప్పి నారంభించాడు.

నేను ధనవంతులయింట్లోనే పుట్టాను. కాని పదేమిదేళ్ళప్రాయాన ఒక విషమపరిస్థితిలో చిక్కుకుని తీగయ్యారలకు వెళ్ళాను. అనేకతీర్థాలు

నేనించి చివకు కాశీకి వచ్చాను. వేదశాస్త్రాలు అధ్యయనం అక్కడ చాలా కాలం ఉన్నాను.

కాశీలో అనేకమంది వేదపండితులు ఉన్నారు. అందరిలోనూ మా సుగురుగారు అగ్రగణ్యులు. వేదాలు చెప్పటం, శిష్యులకు పాఠం చెప్పటం ఆయన ప్రధానకర్మ. అందుచేత మూడేళ్లకాలం పోయాడా, ద్రావిడ - మహారాష్ట్ర - రసపుత్ర - కాశ్మీర ప్రాంతాలనుంచి అనేకమంది వేదాధ్యయనా కోసం ఆయన దగ్గరకు వచ్చేవారు. ఆయన నన్ను కూడా తన శిష్యునిమాణువుగా అంగీకరించారు. నా సగ్గుణసంపత్తిచేకాదు, ఆయనగారి అనుగ్రహవల్లనే నా కాభ్యాసం లభించింది.

తొమ్మిది సంవత్సరాలు నేనాయనకడ వేదవిద్య అధ్యయనించాను. ఆరోజుల్లోనే కాశీలోని ధనాధ్యులైన వశిష్టపుంగవులతో నాకు పరిచయం కలిగింది. వీర విద్యార్థిని వారు నాపై దయ చూపించేవారు. నన్నెరిగిన వారందరూ నాపై వాత్సల్యమే ప్రదర్శించారు.

పంజాబ్ నవాసియగు కృపాలసింహుడు నాతడు సకుటుంబంగా కాశీయాత్ర వచ్చి కొన్నాళ్లు ఉన్నాడు. ఆయన నన్ను తన విశ్వకులా చూచుకున్నాడు. విద్యార్థి అవసరాలు బహుకొంది. ఆయన నా అవసరాలను గుర్తించికాదు, తన సహజ దాక్షిణ్యబుద్ధివల్లనే నన్ను చేరదీశాడు.

నాకు పలసినవన్నీ ఇస్తుండేవాడు. ఆయన భార్యకూడా నన్ను తన కొడుకులా చూడేది. నేను ఆమెకు 'అమ్మా' అని పిల్చేవాణ్ణి. ఆమె కూతురుకు నా మీద అత్యంతప్రేమ. ఆ పిల్ల ఒక్కతే వారి సంతానం.

కృపాలసింహుడు తన ఏకమాత్రమహితను దిగ్గజుడివి పరలోకగతుడైనాడు. అప్పటికి నా విద్య పూర్తయింది. ఒక స్వతంత్రవాదశాలను స్థాపించాను. చాలమంది విద్యార్థులు సమకూడినారు. కాశీలో కృపాలసింహునికి ఆర్థికముద్రవరూ లేదు. ఆయన భార్య వితంతువు; నా ముఠలోనే వచ్చి ఉంటోంది. ఆమెవద్దవున్న ధనమంతా నాకు ఒప్పుకొన్నది. ఇలా ఒక సంవత్సరం గడిచింది.

కృపాలసింహుని కూతురు నన్ను అత్యంతం ప్రేమించసాగింది. రోజూ రోజుకూ ఆమెప్రేమ వర్ధమానమౌతోంది. ఆమె నిరాశ్రయస్థిని, శాంతమూర్తిని చూచి నాకుకూడా ఆమెపై అనురాగం ఉత్పన్నమైంది. క్రమశః ఆమె యావదవతి అయింది. అప్పుడికి నా మనోభావాన్ని దాచియుంచుకో

లేకపోయాను. సులక్షణమయ్యితమైన ఆ లావణ్యమూ దీని వివాహం చేసుకుంటానని ప్రస్తావించాను. నాకు అప్పటికి ఇగనైయిమిదేస్కో. ఆ విల్లకు పడమూ దేస్కో.”

ఉపాధ్యాయుడు కాసేపు మానంగా ఉన్నాడు. “మీరు ప్రాంతాన్ని బట్టి చూడండి క్షత్రియబాలికను వివాహమాడేందుకు ఎలా ఉద్యమిస్తారు?” — అని శివచంద్రుడు ప్రశ్నించాడు.

“అది మన ప్రాచీనశాస్త్రసాంప్రదాయాలకు విరుద్ధం కాదు. అది నీతి విరుద్ధమైన పరియని మీ అభిప్రాయమా?”

“లేదుస్వామీ! నేను అలా అనుకోటంలేదు. నామటుకునేను వితంతు వివాహం చేసుకున్నాను. మీకు తెలియదు కామాలు!”

“తెలియకేం? బాగా ఎరుగుదును. మీ అమ్మగారిని అడుగు; అసలు నీ వివాహానికి అనుమతించింది నేనే. అప్పుడు నేను కాశీకించి యీ ప్రాంతాలకు వచ్చిపోతూ ఉండేవాడిని. మీ అందరి వృత్తాంతమూ ఏ కొద్దిగానో ఎరుగుదును.”

శివచంద్రుడు ఆశ్చర్యపోయాడు. ఉపాధ్యాయుడు తిరిగి తన వృత్తాంతం చెప్పసాగినాడు —

కృపాలసింహుని భార్య నేనొక పెద్ద ధర్మపరాయణుడననీ, విద్వాంసుడననీ, అనుకుంటుంది. నేను తన కూతుర్ని పెళ్ళిచేసుకుంటాననీ, అది ధర్మ సమ్మతమేననీ మాటిమాటికీ ప్రస్తావించటంవల్ల ఆమె చివరకు అంగీకరించింది. మా వివాహాన్ని ఆటంకపరిచేందుకు ఆమె జాతు లెవరూ కాశీలో లేరు. నా బంధుమిత్రులుమాత్రం నన్ను చాల మరలించటానికి ప్రయత్నించారు. నా పాశాల విద్యాధిశూన్యమైపోయింది. చివరకు నేను నా భార్యను, అత్త గారినీ తీసుకుని వారిపోవలసివచ్చింది. కాని నేను చేసినది అనుచితమనిగాని, శాస్త్రవిరుద్ధమనిగాని నాకు స్ఫురించటంలేదు. ఈ విషయంలో హేమబాబు అభిప్రాయమేమో తెలుసుకోవాలని నాకు కోరికగా ఉంది.”

“నిరాశ్రయురాలైన ఆ క్షత్రియబాలికను వివాహం చేసుకోటంలో మీ దాక్షిణ్యబుద్ధి, పురుషార్థము, ధర్మప్రియత వెల్లడిజేతున్నాయి” — అన్నాడు హేమచంద్రుడు.

“గొడవల సచ్చిత్తులకు, అదృశ్యమూర్తులకు అక్షేతోస్తంది. నుమిత్ర అనాథలై, దట్టదావచ్చులో ఉన్నప్పుడు మువ్వ అమెను వివాహమాడి నీ బొంబాయిలో చూపించావు. నుమిత్రను అదగు : చిన్నప్పుడామె చెయిచూచి రమానాథ్ అమె భగిన్యైత్తును చెప్పాడు” — అన్నాడు ఉపాధ్యాయుడు.

“నీమనస్సుకు అచ్చస్య పోయాడు. మళ్ళీ ఉపాధ్యాయుడిలా చెప్పి నాకందించాడు.”

“రీమబాబూ ! నువ్వు అనాథ బాలికను వివాహం చేసుకున్నావు; కాని ఆమె నీ సజావీయిరాలు. కాని నాకుసలె అస్యజాతిబాలికను పెళ్ళి చేసుకోవడం నీకు ఎచ్చైతికగా కనిపించిదా? ”

“కనిపించదు”

“నీకులంబంలో ఎన్నె నా పన్నాలెర వివాహం చేసుకుంటే నువ్వువారిని నిందించా ? ”

“ఉహూ, నిందించను”

“హా, నువ్వే స్వయంగా ఆమె చేయూరికి నంకోవించవా ? శాంత పట్టించా, సులక్షణమర్పిత నీ కూతురు మరీలను సత్వాశ్రితైన అస్యజాతి వారికి ఇచ్చి వివాహం చేయ్యూరికి నువ్వు వెసుకాడవా? ”

ఆ ప్రశ్నకు రీమచంద్రుడు నిస్పృహనైనాడు. “ఎవడు యోగ్యుడైతే నాకేని నంకోచూ ఉందిమ” — అన్నాడు ఉచంద్రుడు.

“నువ్వు ఇప్పుటికిచే రచాపడకలే. నీ మరీలను మా అబ్బాయికి ఇవ్వ పలసిందని నే నిర్ణయ నిన్ను కోరబంటేను. కేవలం నీమనస్సు లెలుసుకోటానికి అలా అడగారు” — అన్నాడు రమానాథ్ నవ్వుతూ.

కానేపు ముగ్గురూ విశ్మలగా ఉన్నారు. చివకు రీమచంద్రుడు అడిగాడు — “రేమనాత మీ జీవనవృత్తాంతం వినాలని మాకు చాలఉత్సాహం ఉంది. మీ అత్తగారు, భార్య ఇప్పుడెక్కడ ఉన్నారు? ”

రమానాథ్ ఒక దీర్ఘనిశ్వాస విడిచాడు. “నాకథ చాలవకకు ముగిసిందచ్చుమాటే. నాపెళ్ళి అయిన రెండవసంవత్సరాలకు మామయి చూచుకొని మాలతీ పోలొకం వెళ్ళింది. రేమనాత నేను నాభార్యతో, విజయతో పని చేసే సందర్భాలు మధురలో ఉన్నారు. చాల సుఖంగానే గడిచాయి మాకు రోజులక్కడ. ప్రతిరోజూ పవిత్ర యమునాతీరంలో ఉదయాన్నే

స్నానంచేసి, మహిమాపూర్ణ గాయత్రిచంద్రం బసించి, సూర్యారాధన చేసుకునేవాణి. సాయంత్రం యమునానదీ కైకతావీధి శిష్యులను ఉపదేశింపఁ జూపఁ జేయుతూ కూచునేవాణి. నాకుమాగురిక ఇంటివద్ద సంస్కృతం నెవ్వరూ; స్కూలుకుపరిపాచి ఇంగ్లీషు నేర్పించారు. నేనునుయిద్దఁన భాగ్యవంతుని నాచిన్నికడ కుట్టించి నే న్నవ్వులు చవిచూచాను. చివరకు ఆమె నని పోయినప్పుడిదిగాని నామనస్సు విరక్తి చెందింది. వ్రతుని వెంటబెరుకుని నేర దేశాలూ తిరుగుతున్నాను. ఎక్కడా నామనస్సుకు విశ్రాంతి చిక్కినట్లేదు.”

రమానాథ్ నేత్రాలు అభివ్రులను చిలికాయి. హేమచంద్ర భిక్షువు గురులు ఆయన్ను పీడ్చి యింటకి వెళ్ళారు.

17

శాస్త్ర విషయాలనుగురించి రమానాథ్ ప్రచారం చేస్తూన్న నూతన వ్యాఖ్యానాల విషయమై ప్రజలు తలాఒకరితో రు అభిప్రాయాలను వెల్లడించారు. పండితులారూ పాండిత్యాన్ని ప్రశంసించారు. నామమాత్రపండిత మ్మనుష్యులమాత్రం అతన్ని మాషించారు. ఇతఁడేదో ఉపకారంచేస్తూ ఆనందించే వారు అతనికి సహాయంచేశారు. పరమాషుడే ఉద్యోగంగా గలవాను అతన్ని నిందిస్తూ తిరిగారు ఊళ్ళో. శాస్త్ర శిక్షణద్వారా ప్రజలను మోచుకొని, భక్తచరిత్రవంచేసి, జాతి వ్రననిద్యరణమును కార్యించేవారు అతనియైన సహాయ భూతి ప్రకటించారు.

మొత్తంమీద దుర్మార్గులు చాలచుండి ఆయనపై అనేకరికలు ఆరోపించసాగినారు. ఆయన శాస్త్రప్రచారం సాగకండా కూడా చేయగూడకే ఉద్యమమై నారు. ఆనాడు హేమచంద్ర భిక్షువులతో ఉపాధ్యాయుడు కానించిన ప్రసంగాన్ని యావత్తు ఎవరోగాని మొత్తంమీద చాటురించి విన్నారు. ఈఉపాధ్యాయుడు అన్యజాతి బానికిను వివాహంచేసుకుని స్వభాత స్థితుడైనాడు. సనాతనపురివాసుల స్వనాశనానికి ఇక్కడ వచ్చి చేరాడు. సోమబాబు కూతుర్ని తన కొడుక్కు చేసుకుంటాడట!— అని ఇలా యావత్తు సమాచారమూ చుటుచు గ్రామంలో వెల్లవారేసరికల్లా వ్యాపించింది — ఇప్పు తగులబడుతోంటే అన్ని కారకులు ఆకాశవంతా అలుముకున్నట్లు ప్రతి యిక్కూ అతని భావనిరుద్ధ వ్యవహారం గురించి చప్పులు ఆరంభమైనాయి.

సాధారణ బ్రాహ్మణులంతా 'ఈయన పట్టి కపటి, అధర్మపరుడు' అని యిష్టం వచ్చినట్లు ఆడిపోస్తున్నారు. పోలీసీన సాంప్రదాయపరులు ఆయన మూలాన్ని పొందూధర్మం నాశనమై పోతున్నదని ఆక్షేపించారు. తివారీ కుటుంబంలోని స్త్రీలంతా శ్మశ్రియవాలికా ప్రణయలోలుడని ఆయన్ను ఆక్షేపిస్తూ తమలో తాము నవ్వుకునేవారు. ధర్మపురంలో రామప్రసాద్ ఆ మాట విని — "రోజు రోజుకూ స్త్రీలు మరీ స్వతంత్రులై పోతున్నారు. దాని ఫలితమే ఇది" — అన్నాడు.

సుశ్రద్ధ జడవేసుకుంటూ అన్నది — "సుమిత్ర తన ఏకమాత్ర దుహిత సుకీలను పశ్చిమదేశపు బ్రాహ్మణుని కొడుక్కు ఇచ్చి పెళ్ళిచేస్తుందని వింటు న్నాను. అ, ఆయన బ్రాహ్మణుడు కాడు, ఛండాలుడు. సుమిత్రకు అసలు ధర్మాధర్మ జ్ఞానం ఉంటేగా? ఉంటే తన వితంతుసోదరికి మళ్ళీ పెళ్ళెందుకు చేస్తుంది?"

ధైర్య దరిగారి కుమారుడు మోహనలాల్ రహస్యంగా మరొక పెళ్ళికి అన్ని యేర్పాట్లు చేసుకుని కొద్దిరోజుల్లోనే కొత్తభార్యను ఇంటికి తెచ్చుకొ వాలని ఆత్మతగా ఉన్నాడు. ఈలోగా అతనికి రమానాథ్ వృత్తాంతం తెలియ వచ్చింది. రేళక్షేమంకోసం, సంఘాన్ని రక్షించటంకోసం — రమానాథ్ కు వ్యతిరేకంగా ఒకజట్టును తయారుచెయ్యాలని ఉత్సాహవంతుడై తిరుగు తున్నాడు.

రమానాథ్ వృత్తాంతం చివరకు కామినీకాంతునికూడా తెలియ వచ్చింది. సామాధర్మరక్షణ బాధ్యత ఆయనకేమిలేదు. అయినా ఊళ్ళో ప్రముఖులైనా! జమీందారాయెను. హిందూసాంప్రదాయపక్షం వహించకపోతే ఎలా? అందుచేత తన నౌకరను పిలిచి రమానాథ్ ను తన యిల్లు విడిచి వెళ్ళిపోవలసినదిగా చెప్పమని ఆజ్ఞాపించాడు. ఆయన ఉండటంవల్ల ప్రజలు రెన్నుకూడా నిందిస్తున్నారనీ, తన పవిత్రవంశానికి అపకీర్తి వస్తున్నదనీ కామినీకాంతు డన్నాడు.

దాని ఆ మాటలు వెళ్ళి తేజశ్శాలియైన రమానాథ్ తో సన్నిహిత సాహసం ఎవరికీ లేకపోయింది. ఇంట్లోవాళ్ళంతా తమలోతాము ఏమేమో చాటున గొణుక్కోవటమేగాని ఆయనముందు నిల్చి ఎవరూ ఏమీ పలుకలేక పోతున్నారు. చివరకు ఒక ముసలినౌకరు ఉపాధ్యాయుని దగ్గరకు వెళ్ళి ఏవేవో సంగతులు ప్రసంగించి ఆఖరుకు తన యజమానిగారి ఆజ్ఞను సంకోచ

చిన్నా వెళ్ళిపోయాడు. రమానాథ్ ఆ మాటవిని నవ్వాడు. కాని ఇట్లుండిచి నెలగేలేదు.

తన యాజ్ఞ తిరస్కృతమైనదని కామినీకాంతునికి ఎక్కడలేని కోపం వచ్చేసింది. నాకరమీద కేకలువేశాడు. దానితో దుశ్శయసింహుడు, ప్రద సింహుడు మొదలైన హేమాహేమిలంతా లాతీలు వుచ్చుకుని రమానాథ్ యింటిముందు గుంపుగూడి అరిచేశారు. ఒకడు ఆయన పడుకునే కంబళితీసి అవతల పారేశాడు. మరొకడు యింట్లోవున్న కుండ ఒకటి పగులగొట్టాడు. ఇటువంటి వీరత్వమే చూపించి వారంతా వెళ్ళిపోయారు. రమానాథ్ ఆ కంబళే తెచ్చుకుని మళ్ళీ ఇంట్లోవేసుకుని పుస్తకం ముందుపెట్టుకుని కూచున్నాడు. దయానాథ్ బహుశా వెళ్ళి మరొకకుండ కొనుక్కొచ్చాడు.

ఆ సాయంత్రం యోగమాయ చాల విచారంగావుంది. ఈ జీవితంలో ఆమెతో మధురంగా సంభాషించినవ్యక్తి ఒక్క రమానాథ్ తప్ప మరెవరూ లేరు. దయానాథ్ కలిపించినప్పటినుంచి ఆ కుర్రవాడిని పుత్రపతు డ్రేమిస్తూ ఉంది. వాళ్ళిద్దరూ ఇక యిక్కడినుంచి వెళ్ళిపోతున్నారనిగా అని ఆమె చాల విచారిత అయింది.

రమానాథ్ ఆమె మనోభావాన్ని తెలుసుకున్నాడు. “యోగమాయా! నువ్వు చాల విచారంగా ఉన్నావు. నిన్నీ ముఖంలో విడిచిపెట్టి నేను వెళ్ళు. నువ్వు నిశ్చింతగా ఉండు” — అన్నాడు.

“ఇంటి యజమాని ఆజ్ఞ అయింది. లేవు ఆయన గానాకర్లు మిమ్ముల్ని బలవంతాన వెళ్ళగొడతారు” — అన్నది యోగమాయ.

“ఈయింటి అసలు యజమానురాలివి నువ్వే”

“స్వామీ! ఒకప్పుడు నిజంగానే యజమానురాలిని. కాని ఇప్పుడు నేను వట్టి ఆనాథను. నిస్సహాయురాలిని. ఆనాటి సంపద నాకిప్పుడేదీ?”

“ఈయిల్లు మీమామగాదిది; నీభర్తది. నువ్వే ఈయింటి యజమానురాలివి”

యోగమాయ ఏమీ మాట్లాడలేదు. తన బలహీనములైన రెండుచేతుల్లో ముఖంవాల్చుకుని కోదించింది. ఆమె శరీరం కంపించింది. ఆమె మనస్సులో ఎట్టి అపూర్వభావం ఉదయించిందో తెలియదు. ఏమో చెప్పబోతుంది; కాని చెప్పలేదు. చివరకు సాహసించి అన్నది — “నేను ఆడవాన్ని. ఆ స్తివిషయం నాకే తెలుసు?”

“నాకు తెలుసు. నేను నీ ఆస్తిని రాబట్టిపెడతాను?”

“కామినీకాంతుని ప్రభావం, ప్రతాపం అడులేనివి. అతనికి ఎదురొడవా ఆస్తిని ఎలా రక్షించి పెడతాను? నన్నెలా రక్షిస్తారు?”

“నున్నలులను రక్షించటమే నా ధర్మం. ధర్మకార్యాలకి భగవంతుని సాయం ఉండి లీలకుంది.”

“అయితే మీయిచ్చం వచ్చినట్లు చేయండి. నేను మాత్రం ఆడవాన్ని; మీ ఆశ్రితును. మీరే నాకు దైవం”

“ఏమీ పడనాలేదు. నువ్వు వెళ్ళి కామినీకాంతుని భార్యను నావలకు పంపించు, ఉపాధ్యాయుని దొకసారి ఆమెతో ఒక విషయమై మాటాడాలనుకుంటున్నావని చెప్పు”

యోగిమాయ వెళ్ళి ఆనంగతి కామినీకాంతుని భార్యతో చెప్పింది. ఆమె నేను సులూచన. ఆమె మొదట ధయపడ్డది. అయినా ఉపాధ్యాయుని కబురుచేసి నిలదీసింది.

“ఒక దీక్షాచాహ్వానం పండితునికి ఈ విశాలధనంతో వెనకట ఆశ్రయమిచ్చి చివకు వెళ్ళగొట్టడం మీకు భావ్యమేనా?” — అని అడిగాడు రమానాథ్.

“భార్యునే భావించాను ఆయన” — అన్నది సులూచన.

“ఇంత పెద్ద రాజధానిలో ఒక్క దీక్షాచాహ్వానం ఉండటానికి కారణం ఏమిటి?”

“గిరీలు చాలానే ఉన్నాయి”

“గోడూ నాకంత భారం పెట్టడం మీకు భారమేదా?”

“భారమేదా? అంతభారాని నిండుగానే ఉంది”

“అయితే ఈ దీక్షాచాహ్వానం ఎందుకూ వెళ్ళగొడుతున్నారా?”

“దానికి వేరే కారణం ఉంది. మీరిక్కడ ఉండటంవల్ల గ్రామస్థులంతా ముప్పున నిలిచిపోయారు. మేముతా దేశాచారం, కులచారాలకు నడుస్తూన్నావాళ్ళం. మీ ధర్మం అందుకు వ్యతిరేకంగా ఉండటంచేత మానాను. అలా అభివీచారు కామాలు!”

“కాచాన్నా వ్యతిరేకమిది నేనా? మన్ని దీక్షియా?”

సులోచన మాటాడిలేదు. మన్నీదీదీ ఒక మహమ్మదీయవేశ్య. దాని సంగతి సులోచనకు తెలుసు. సులోచన కన్నీళ్ళు తుడుచుకుంది.

“నావంటి బీదవాణి సతాయించటంపల ఆయనకు టేమమా?”

“నేనూ అలానే అన్నాను. కాని ఆయన నామాట లక్ష్యపెట్టలేదు.”

“బీదవారిమెడ జ్ఞాన్యంగా ప్రవర్తించటం టేమకరం కాదును కనుక సారీ ఆయనకు చెప్పండి.”

“చెప్పాను; లాభంలేదు.”

“అయితే ఒక్కసంగతి అడుగండి ఆయనగార్ని: కమలాకాంక్షిని ఈజిప్షియన్ భాగసుడొకడు ఈయింటో పూర్వం ఉండేవాడు. ఈ జిప్షియన్ దారుగారు అతన్ని ఏగడా యే?”

సులోచన ధయకంకిత అయింది. ఆపశ్చకమీ జవాబు చెప్పలేపోయింది.

“మితన్ని చూచారా?”

“చూచాను. అప్పుడే నాకు పెట్టి అయింది. కొత్తగా కాపురాని వచ్చిన రోజులు.”

“అప్పుడేమైనాడు? మీకు తెలుసునా?”

“చాల రోజులైంది, చివరయ్యాడు.”

“అతడు ఎలాచనిపోయాడో మీకు తెలుసునా?”

సులోచన మళ్ళీ వొణికింది.

“అతడు ఎలాచనిపోయాడో మీకు వివరిస్తాను.”

“చనిపోయిన వాణిగురించి చర్చించి యేమిలాభం?”

“కనుక బీదవాణి కష్టపెట్టినందునల యేమిసోతం ఉండవలసి ఆయనతో చెప్పండి. పాపం పెరిగిపోయినతరువాత పశ్చాత్తాపపడవలసి వస్తుంది.”

ఈరంభాక్షణంతో యోగమాయ ఒకమూలనిల్చుని నిన్నది. ఆరాత్రి రిమానాథ్ భోజనముయమప్పుడు ఆమెరా లేదు. ఆరాత్రిప్పుడు రిమానాథ్ నిద్రలేచి చూచాడు. తన తలగడన యోగమాయ కూచుని పాపం కన్నీళ్ళు కనిపించింది.

మర్నాడు ఉదయం యోగమాయ నీర్భజించె తెచ్చి గించినప్పుడు ఉపాధ్యాయుడు మందహాసపూర్వకంగా అన్నాడు — “మీరవ కి గి

యింట్లో వాళ్ళింతా కడు సజనులునుమా ! ఎవరోగాని నిన్నరాత్రికి పి
నా సంగీ, పెట్టె తెరచి అ స్వస్థ సంచేసి పోయారుకదా !”

యోగమాయ తలవంచుకుని మాటాడలేదు. కాసేపాగి చివరకన్నది—
“ఈ ఇంట్లో ఎవరూ అటువంటి అపకీ టికరమైనపని ఎప్పుడూ చెయ్యరు.
ఎవరో మీ దాసీయే మీ వస్తువులన్నీ వెదకి చిందరవందరచేసింది కామా!”

18

కామినీకామితుని కోపంచూచి ఆమరాదే మానానో ఆయన
యింట్లోంచి వెళ్ళిపోతాడని చాలమంది అనుకున్నారు. కాని తెల్లనాటిచ
తర్వాత కథ అదంగా తిరిగింది. కామినీకామితుని నానందం ఉపాధ్యాయుని
నే నో నియోజితులైనారు. ఉపాధ్యాయుని భోజనాన్ని పాలు, పెరుగు,
కూరలూ, సమస్తం సరఫరా అవుతున్నాయి. ఒక దోబానకూడా వ్యవం
చెంత ఉపాధ్యాయుని ఆలకు ఎదురుచూస్తూవున్నాడు. సులభమైనదాదా వా
దానీది వచ్చి ఉపాధ్యాయుని యిల్లుఉడ్డే బాగుచుంది. కొత్తగా ఒక
ప అమరిషికూడా వచ్చింది.

దిగుడుబావి దగ్గర ఆహనాశ్య అంతులేకుండా ఏమేమో తమలోతాము
ముచ్చట్లాడుకున్నారు. ఏ పత్రికావిలేఖరియైనా అక్కడవుండి షాగహానికు
రాసుకున్నాడంటే అదంతా ఒక ఉద్యోగం జేతుంది.

అక్కడ చేరిన యువతులలో కుసుమకుమారి మంచి రసికురాలు.
“నేను ఉపాధ్యాయులవారి దగ్గరం తీరిపోయింది. పెద్ద దొరసానిగాడికి
ఆయనమీద ఎక్కడలేని అనుగ్రహం కలిగింది”—అన్నదామె.

వసంతకుమారి: పెద్దదొరసానిగాడినే అలా పరిహాసం చేస్తున్నావే! జాగ్రత!
ఆమె విన్నదంటే నీతల తీయించి వేస్తుంది.

కుసుమ: ఇందులో పరిహాసం యేముందీ? పెద్దదొరసానిగాడి దాసీయే ఉపా
ధ్యాయులవారింట్లో పనిపాటలు చేస్తున్నది. కొత్తగా వంటకతెకూడా
ఏర్పాటుచేసింది. ఇదంతా చూస్తోంటే దొరసానిగాడికి ఆయనమీద అనురాగం
కలిగినట్లుకాదా?

రాజకుమారి:- అది కాదే అసలుకథ. పెద్దదొరసారిగానికి ఏవోకప్పుం రానున్నదట బాతకీత్యా. ఉపాధ్యాయుడు జపతపాలతో దాన్ని తొలగించగలడని ఆమెకు అకస్మాత్తుగా ఆయనపై ఆదరణ వుట్టుకొచ్చింది.

హేమకుమారి:- ఉహూ.. అది కూడా కాదు. మీకే తెలుసు? నోటికి వచ్చినదాన్ని వాగేస్తున్నారు. జమీందారుగానికి గ్రహపీఠ ఏవో పట్టుకుందట, అందుకనే నిన్న సాయంత్రం దొరసారిగాను ఉపాధ్యాయులనాటికి కిముచేసి పిలిచించుకుంది.

స్వర్ణకుమారి:- పిలిపించింది అందుకు కాదు, ఏవో ఔషధం కోసం.

కుసుమకుమారి:- ఏమి ఔషధం? ఈపయనులో పెద్దదొరసారికి పిల్లనాణ్ణి కనాలని కోరిక వుట్టలేదుగదా!

“ఔనే! ఏమి ఔషధం?”- అని అడిగారు అందరూ కుతూహలంగా.

స్వర్ణకుమారి:- పెద్దదొరసారిగానికి ఒక శత్రువు ఉంది. ఆశత్రువును నాశనం చేసేందుకు ఔషధం. ఇప్పుడు తెలిసిందా?

“ఆమెకు శత్రువు ఎవరబ్బా!”- అన్నారు అందరూ.

స్వర్ణకుమారి:- ఎవరో నేను చెబుతాను వివరించి; కలకత్తాలో ఒక మహమ్మదీయ యువతి ఉంది. ఆమె పేరు మున్నీజాన్. ఆమెను చంపివేయటానికి ఉపాయం కావాలి ఇప్పుడు. మా అబ్బాయి దాని వాళ్ళింటికి వెళ్ళి చాటుగా అంతా విని వచ్చింది. మున్నీజాన్ ను చాచిపడిచేసి చంపివేస్తానని ఉపాధ్యాయుడు హామీ ఇచ్చాడట.

ఈ పడుచుపిల్లలు ఇలా ఏమేమో ప్రసంగించుకుని వెళ్ళాక నడిపయను పోలీసులగుంపు ఒకటి అక్కడికి వచ్చింది.

మాతంగిని :- ఇవాళ ఏవోకా స్తరంగు మానినటుంది. కారణం తెలియటంలేదు.

తరింగిణి :- తెలిసేదేముందే? మన యోగమాయ భాగ్యం పండింది.

మాతంగిని :- అంటే? ఏమైందేమిటి?

తరింగిణి :- నిన్న యోగమాయ ఉపాధ్యాయుని వెంటనేనుకుని పెద్దదొరసారిని

దగ్గరకుపోయి కన్నీళ్ళు పెట్టుకుంది. కాళ్ళు గడచి వుచ్చుకుని బ్రతిమాలింది.

ఉపాధ్యాయుని వెళ్ళగొట్టేనే తానుకూడా ఒక నైషధుని, ఆయనతోపాటే వెళ్ళిపోతానందిట.

మాతంగిని :- భలేమాటవిన్నాపమ్మా అక్కా! నీమాట వింటూంటే నాకు గుండె అదురుతోంది. నల్లభైసంవత్సరాల ముసలి నైషధుని అయిపోయా

ఉమాదూ... గుండరా? ధూ! కలియుగంలో కొందరు ఎత్తుకొని
చెనుగురు.

సుభాషిణి: నాకూలు నిజమే ఇంకా. భక్తులకుంచి వేయమి,
జీవనాలు - ఇద్దరు రావలెను? నాటిలో జీవనాలు నిధివా? నాకూ
చేసుకున్నాడు. అది ధన హేమబాబు మరదలే. ఉపాధ్యాయులతో
నాల్గు చెప్పాడు: నిధివా? నాకూ శాస్త్రసమ్మతమేనని. అది విని యోగ
మాయ మహదానందకవిని. అందుకనే అతః శ్రీరామకృష్ణలతో ఉపాధ్యాయులవారిని
నేనిస్తానని. ఇంకా శుభుస్తానని, నీళ్ళు తెచ్చిపెళుతోనని,
అన్నిచులూ ఆమె చేస్తానని.

విలాసిని: ఉహూ. అదికాదు. అసలుసంగతి మీకెవరికీ తెలియదు.

“అయితే నువ్వు చెప్పు అసలుసంగతి మీతో—” అని అంతా అడిగారు.
విలాసిని: ఏముంది? ఉపాధ్యాయులవాణ్ణి కొడుక్కీ, హేమబాబుకుంతుకీ పెళ్లి
సింపమోయింది.

ఆమాటవిని అందరూ ఆశ్చర్యపోయారు. సమ్మజాలకపోయారు.
రామేశ్వరి: అది ఎలా జరుగుతుంది? ఉపాధ్యాయుడు బ్రాహ్మణుడాయె.
హేమబాబు కాయసుడు. ఎలా సంబంధం కుదురుతుంది?
సుభాషిణి: ఆయన బ్రాహ్మణుడాయేమిటి? ఆ బ్రాహ్మణత్వం కాస్తా ఎలాడో
మరికలిగిపోయింది.

‘రామరామ! మాకీసంగతులేమీ తెలియవునుమీ! పండితు డినుకున్నాం.
అటుపండినాడికి అదేకన్న!—’ అన్నారంతా.

ఇలా ఆనడిపయను ప్రార్థనలు ఎవరికి తోచినట్లువారు... కి, నీళ్ళు లెసు
కుని వెళ్ళిపోయారు. ఆతరువాత పృథ్వీ స్త్రీల గుంపు వచ్చింది.

శ్యామసుందరి: ఇలాశి ఉపాధ్యాయులవాణ్ణి మర్యాద ఎక్కువగా జరుగు
తుందే!

రామసుందరి: అప్పుడే ఏమైంది? మర్యాద ఇంకా రోజురోజుకూ పెగలమా?

శ్యామసుందరి: అగేమిటి? గూఢాంగగా మాటాడుతున్నావే! నాకు కూడా
కాస్త చెయిమా, వింటాను.

రామసుందరి: చెప్తానుగాని, చాల రహస్యం సుమీ! దేవకొసారికి తెలి
సిందంటే మరెవరినీ చేతులెత్తకూడదు వెదల నడిపిస్తానని.

శ్యామసుందరి:— జౌనాను, మెల్లిగా చెప్పులే.

రామసుందరి:— జమింతారుగాడిట్లో ఒకకత్తివాని ఖాస బడిగిది, నువు ఎరుగినా? ఎప్పుడూ విచలేమా?

దేవసుందరి:— జౌనాను. అది ఇప్పుటిమాటా? ముప్పయి సంవత్సరాలనాటి సంగతి. నా కూతురు విలాసినికి ఆయేడే పెళ్ళి అయింది. ఆ ఖాసీకూత మా చిపోగలమా? అది తలచుకుంటే ఇప్పుడేకీ ఒళ్ళు గగుర్పొడస్తుంది.

శ్యామసుందరి:— జౌనాను. అది చెళాఖమాసం. నా గోపాలుడికి ఆ నెలలలోనే అచ్చు ప్రాశనచేశాం. ఆ ఖాసీ మరచిపోతామా?

భువనసుందరి:— ఇప్పుడు నాకూ జంపకంవస్తున్నది. ఆ నెలలోనే నా పెళ్ళి కోడలికి నీమంతంచేశాం. పాపం! కమలబాబు హత్య అప్పుడు చాల మంది కలత పెరిగింది.

రామసుందరి:— నువు చెప్పినట్టు ఆ అబ్బాయిగారు కమలబాబే. ఎంత అందం గావుండేవాడు!

దేవసుందరి:— జౌను. దేవతలా వుండేవాడు. నేనంటే ఎంతో గౌరవంగా ఉండేవాడు.

శ్యామసుందరి:— కమలబాబు మా గోపాలుణ్ణి ఎతుకుని ఎంతో ముగ్ధుగా ఆడించే వాడు. లక్షాలు తినిపించేవాడు. అటువంటివాణ్ణి ఏ నిర్దయుడు చంపి వాడోకదా!

భువనసుందరి:— అబ్బ! ఆ సమాచారమంతా తలుచుకుంటూంటే నాకు గుండె బాధ గావుంది. వానీయండి, ఇక ఆచర్చ ఆనివేద్దాం. కమలబాబును నేను నాకొడుకులా ప్రేమించేదాన్ని.

రామసుందరి:— పోలీసులు ఎంత పరిశోధించినా హంతకు లెవరో ఆనూకీ తీయలేకపోయారు. శవాన్ని ఆరాల్లే తగులపెట్టేశారని చెబుతారు. ఇన్నాళ్ళుండి ఆవిషంనుగురించే ఎవరూ మాటాడుకోటలేదు. ఇన్వార్ మళ్ళీ ఉపాధ్యాయుని మాత్రజలంచేత అందరూ అనేమాట చెప్పుకుంటున్నారు. అందుచేతనే కామినీకాంతుడు చాల ధయపడిపోయి ఉపాధ్యాయునికి ఎక్కడలేని మర్యాదలు చేస్తున్నాడు.

ఇలా సమాచారప్రకారంలోని ప్రతిపక్షిలో, ప్రతియింటో ఉపాధ్యాయుని గురించి, యోగమాయునిగురించి ఎవరికి తోచినట్లు వారు ప్రసంగించుకుంటున్నారు.

అనాటి సాయంకాలం దయానాథ్ తండ్రితో అన్నాడు — “దొంగానికి ఇవాళమరణమైనది చాల దయగలిగినట్లుండే! మిమ్మున్నీ ఆయన అత్యంత మిత్రభావంతో ఆదరించాడు.”

“నువ్వు పొరపడుతున్నావురా నాయనా! నేను దొంగగారు మనకు పంచుకొన్నానైపోయాడు. చాలజాగ్రత్తగా ఉండాలి మనం.”

“అదేమిటి? మనకు కావలసినంత భోజనసామగ్రి పంపించాడు; నౌక రను సప్లయచేశాడు.”

“ఔను, జాగ్రత్త! ఆయన పంపించిన భోజన పదార్థాలు ముటుకోకు కూడా ముటుకోకు. ఆ నౌకరంతా మనకు చాకిరీ చేసేందుకు కావోయ్! పహారా కాయటానికి సుమీ!”

19

రమానాథ్ సులోచనతో కమలబాయి హత్యావిషయం గుర్తుకుతెచ్చిన మర్నాటినుంచీ కామినీకాంతుని దర్శనం ప్రజలకు దుష్టభయైపోయింది. అస్తమానం ఇంట్లోనే కూచుని ఏమేమో ఆలోచిస్తున్నాడు. విశ్వాసపాత్రులైన నౌకరకు బర్దానకు, కలకత్తాకు పంపిస్తున్నాడు. ఏవేవో రహస్య ఉత్తరాలు వస్తున్నాయి, వాటికి జవాబులురాసి పంపిస్తున్నాడు. ఆయనకు మతి చెడి పోయిందనీ, రాత్రిం బవళ్ళు చింతామగ్నుడై ఉంటున్నాడనీ, మహాకోపంగా, చిరాకుగా ప్రవర్తిస్తున్నాడనీ — అతని నౌకరు చెప్పుకుంటారు. మరిషికూడా సగమై పోయాడని దానీలు చెప్పుకున్నారు.

ఇలా రెండు మాడు నెలలు గడిచాయి. ధర్మవ్రరంగించి తాణీబాబు చనిపోయాడని కబురు వచ్చింది. చనిపోయేముందు తాణీబాబు రమానాథ్ ను కబురుచేసి పిలిపించుకున్నాడు. ఆరాత్రి అంతా ఉపాధ్యాయుడు అతని యింట్లోనే ఉన్నాడు. ఈసారి సుధ శివచంద్రునితోపాటు తూర్పు వెళ్ళి ఉన్నదీ శివచంద్రునికి అతే బదిలీ అయింది. అందుచేత సుమిత్ర ఒక్కతే పిన తండ్రికి నేవచెస్తూ ఉంది. సుమిత్ర తన యింటికి రావటం సుగర్మకు ఇష్టం లేదు. కని ముసలివాడు చావు బ్రతుకుల్లో ఉన్నాడాయెను. సుగర్మ లో

అంతయు వివరించుకొనెదే కాని పెక్కి పేరలు అచలేదు. తాణీబాబు చనిపోయే యందు రమానాథ్ అక్కడే ఉన్నాడు. తాణీబాబు ఇదివరకు ముగ్ధుడై రాసిన ప్రియును మాపుచేయించి, సుఖానుభవాలకు అనుయాయి అతా చెంప లాగున మరొక ప్రియు రాయించాడు.

ఈ సమానానాథా తెలుసుకొని కామినీకాంతుడు ఉగ్రుడైనాడు. తన సుఖహృదయంతో ఏ వదనా అలవించాడు. ధృతపరమా తాణీబాబు నంపతి సుగ్రదచేతులతోనే ఉంటాడు. దాన్ని శివచంద్ర సేతుదండ్రులకు దక్కినాడో నేసి తద్వారా మానాథ్ సేతు దేబ్బరీయూ. సులూ దయానాథ్ ల పాపాపం జరిగినీయుకుండా తన హస్తప్రయత్న, జేతాచాత్రప్రయత్న అంకానికి చాటుకొ విన్ను—ఇలాంటి అలవడనంతో కామినీకాంతుడు ఒక అవస్థకు చేరి యుంటుంది. పన్నెండుయింట్లో పెరిగిందంటుంది. స్వాచార్యేషు. భోజనాంతేషు.

సాయంత్రమున్నకుచూపుతూ కామినీకాంతుడు నంతలోగా వెళుతే పదనుడై వందలాది సెల్లున్నాడు. ధృతపురంబించి రమానాథ్ అక్కడనున్నాడు. “నలే ముగ్ధుడైనాడేమోయి ఉగాధ్యాయుడా!” అనుకున్నాడు కామినీకాంతుడు మరలనుకొని “నలేకానీ, తె విలే, న నాకూ ఉన్నాయి, నేనూ చూపించగలను. జాగ్రత్త!”

ఆ మర్నాడే సనాతనపురంబించి ఒక పాలక్ కొందరు దోలు గుక్క పురంబలో తాణీబాబుగారి యంటికి వెళ్ళారు. పాలక్ గారిది ముగ్ధులకు సుగ్రదను పిలిపించుకుంది. ఆమె గర్భవంతో పడబడిపోయింది. భర్తకు లో అమెను ఓదార్చేవాళ్ళందరూ లేకపోయారు. అందుచేత ఆమెను పీనుకుకొని, గ్రామపులచేతులందరించి లేచి ఆస్తి తనకు దక్కినాడూ సనాతనపురంలో ఉండమికోవాలని ముగ్ధులకు కోరిక. ఒకరో తాణీబాబు సుదా సునిత్రా దేవి నే తన ఆస్తి రాసేపోయినట్లుయితే దావావేసి పన్నెండు చివరపడ్చు. సనాతనపురపు జమీందార్ నెస్సేపోయినట్లు, శత్రువు అయిన ముగ్ధులకు పక్షం వహించి సాయుధయటానికి సిద్ధుగావున్నాడు.

జమీందార్ కన్నులుగా తన భార్యను పగలించి అవ్వనిస్త్రీయైయుకు ముగ్ధుల సంతసించి సనాతనపురంబెళ్ళి వ్యాంట్లతోనే సుఖంగా ఉంటాడని.

పదిపదిసేతుకోలు విధినిరామం లేకండా కామినీకాంతుడు తన ముగ్ధులతో ముగ్ధులందరినీ నెరుపుతూనే ఉన్నాడు. బర్బాదయించి గోపాలుడూ వచ్చాడు. తక్కువ క్కాలన్నీ అయ్యాక ఒకరియొనికి వచ్చారు. బర్బాదకు

చాలామందిని వెళ్ళింది. పోయి అక్కడకు సినిమానానాయి. అన్ని పనులూ బాగానే పోయాయి. మళ్ళీ ఛార్జింగ్ పర్ఫార్మెన్స్. ఆయా ఛార్జింగ్స్ అన్నింటికీ వందగా కానినీ కంట్రీకు మళ్ళీ మళ్ళీ కిక్ ఇవ్వడం చేశాడు.

మరొకసారి తండ్రితో కూడా, బస్ వెళ్తున్నప్పుడు. బోయి లా మెంటే బస్ లోనే గానీ పుట్టినాడు—“మీచాం నాన్నా! బస్ లో నాలుగు గంటల వెళ్ళిపోతున్నాను. కొన్ని రోజులు నీ ఆయనకు ఆరోగ్యం బాగాలేదు. చాలా చిక్కిపోయాడు. గానీ మార్పు వచ్చిందని వినడం ఉత్తమం చెబుతున్నాడని నిన్నాను”

“నేను విన్నది తప్పుగా నాయనా! మరెవరినీ ఒకటిగానీ పట్టించుకోకుండా కూర్చోబిట్టాడు. పుట్టాడని బస్ లోనే కంట్రీకు పుట్టినాడు చెబుతున్నాను” అన్నాడు కమానాఫ్.

20

కలకత్తాలో పుట్టినాడు ఒక ముస్లిం వ్యక్తి. అతడిది చాలా శోభనీయంగా ఉంది. ఎక్కడో అతడు చాలామందిని తీసుకుపోయి. ఒకసారి అతడు తన మాతల్లిని వెళ్ళిపోయింది. గోడలమీద నీలపటాలు మొదల నుంచి చిత్రాలేవీ లేవు. అవపులు, కొండలు, నదులు, పల్లెలుగల— పక్కా శోభను పొందుతున్న చిత్రాలు. తండ్రి నాలుగైతే ఉన్నాయి. లాంటివి వెలుగుతోన్న టేబిల్ మీద కొన్ని పుస్తకాలు కూడా ఉన్నాయి. ఆ టేబిల్ చుట్టూ కుర్చీలు, బెంచీలు ఉన్నాయి. చేపడనే ఒక పడక కుర్చీ కూడా ఉంది. ధన వాసుల గదిలా ఉంది. నేలమీద తివాచీలేవు. కొత్త చాపలు మాత్రంగా ఉన్నాయి. అగడ్తలో గవాయిబాటగాళ్ళు, నటకులారావు. నలుగురైదుగురి ఆస్థానమంతా తండ్రి వచ్చి కూర్చుంటారు. వాళ్ళు బిరుదులేగానీ ధన వాసులు కాదు.

కలకత్తాలో పుట్టినాడు మరొక ముస్లిం. ఇప్పుడు భాగ్యవంతుడు. బాగా ఉన్న రోజుల్లో ఉన్న అస్తి చాలామంది వాడుచేశాడు. ఇప్పుడు మిగిలి ఉన్నది కొంచెం. ఆ కొంచెంకూడా తాకట్టులో ఉంది. సుమతిబాబే అతని

ఈ సే ౧౨౩౦ నేర్పూతో కాజేశాడు లోకులనుండి గాని. ఛందామచారు
పెద్దోళ్ళు చెనుకున్నా సంత్యసి జేరం గదనలే: పోతున్నాడు. అని
రెండోళ్ళు అతన్ని సంతోష కేట్టాక పోయింది. అని ఛందామచారు

కూడా — మాంసహార్య చూస్తే విడిచిపెట్టి మహాకళవాన్ని వెళ్ళుకోబోయే
దలచేత — అతన్ని త్యజించేశాడు. అని కేదనం అయ్యిపోయింది. అని
నేత కొన్నా స్థలింబీ ఛందామచారు సుమతిబారు గదిలోనే ఉంటూ కాలం
నెళ్ళబుచ్చుకున్నాడు.

సుమతిబారు మగ్గి నెడవాడుకం. తనమూలం నొనువెడవాడిని
బిక్కసాగిగా విరాజియునిచేసి సుపివెయ్యటం అతనికి మనస్కేరించలేదు.
అందుచేత తన గదిలో ఒకవూల స్థానంయిచ్చి అప్పడప్పుకొకగ్లాసు నిస్క
పోయివున్నాడు; మంచిగానే మూలకూతూవున్నాడు. ఆ మంచిమూల
తోనే సంతోషిస్తూ ఛందామచారు కాలం గడపుతున్నాడు. పాపం, అని
మూలం పూర్తిగా మారిపోయింది. చాల నువ్వులుడైపోయాడు. కేదనం ముడతలు
పడిపోయింది. తనవెంటాడుకుని సగానికేడగా నెడసిపోయాడు. కన్నులు
నిగ్గొచ్చు లేకున్న లేదు. నిస్కగాను చేరవుచ్చుపంటే పొయిపోయింది.
ఒకప్పుడు పోయివున్నామిమిక్కే పోయిపోయాడు నేను నిగ్గొచ్చుదడతూ
నిన్నాడు. ఛాణీపాని చనిపోయాడు తెలియగానే కొంతకాలం తనకు
ఉక్కుపూడేమోన్న అత ఒకటి పుట్టింది. అనుభవయమే చక్కనే సలహా
యివ్వల వ్వది సుమతిబారుకన్నా కలకత్తాలో మరెవరున్నాడు?

అశేకమిది అశేక ప్రయోజనాలను ఆపేరించి సుమతిబారు సలహాల
కోరం ముందుగా. ఛందామచారు అయి అన్ని కాజేయాలనుకున్నాడు, కొన
ప్రయోజనాలను కాజేచే కొన పురుషులు, నాటకంలో బహుదక్కగా
నటించే ఒకవూలవాడవహాప విలాసామల విలయపై చచ్చిచ దలచి
అను, సుమతిబారుతో పచ్చిగుంటాడి పోతున్నాడు. మోడూ ఎక్కడెచ్చి
అనువు బిక్కకి నిచ్చి వెడతాడు. కేదనం సుమతిబారుచుమాది, అనుతో
వారు ఒక గ్లాసు సారాయితాగి వెళ్ళాలన్న ఉపాయంతోపూడా కొంత
కాలం పడి పోయింది.

ఒకనాడు ఛందామచారు వారి వారి సుమతిబారు గదిలో సమావేశమై
ఉన్నాడు. కానికేకం ముకుకుకూడా అక్కడ ఉన్నాడు. కాని అతని ముఖ
కేదనం ఎంత కేదమోశాది. అతడూ నవ్వుకున్నాడు, కేదనం కొనుకున్నాడు.

కామినీకాంతుడు మార్గం చాల నిండ్లవంగా చూడంగా కూచుని ఉన్నాడు. వీక్షణినికాని సుమతిబాబు అది కనిపెట్టాడు.

చాల సేపు అందరూ లోకాధిరామాయణం చెప్పుకున్నారు; మధ్యమధ్య పకపకానవ్వుకున్నారు. చివరకు పదిగంటలైంది. అందరూ లేచి సుమతిబాబుని పీడ్మోర్చి వెళ్ళిపోయాడు. ఒక్క ధనంజయుచాటునూలేని ఒక మూల కూచున్నాడు; సారాయంమత్తులో కన్నులుమోడ్చి చివ్విపోయాడేమో కూడా. కామినీకాంతుడు తన చచ్చిన పని కుప్పంగా సమతిబాబుకు చెప్పిపోయాడు. ఆరంభించాడు. “మాగ్ర మలో ఒక అనాచారి, జూలూకోర్, పండితుడట చచ్చాడు. తన కొడుక్కు కాయకుల పిలను చెనకొవాలనుకుంటున్నాడు. తాణివా చనిపోయేటప్పుడాపడినాడు అక్కడేవుడి, అతని ఆస్తి భార్యకు చెందకుండా ఒక విల్లునామా రాయించాడు. హిందూ ధర్మాన్ని, ఆచారాలను ప్రతి హిందూ పూ రక్షించాలి. వాపం తాణివా ధర్మము రక్షించవలసిన బాధ్యత నేను గాకపోలే ఎవరు చూస్తారు?” అంటూ కామినీకాంతుడు ఉపాధ్యాయుని కొద్ది కెక్కించటానికిగల వీళ్ళన్నీ సమవుడెట్టాడు.

పక్షకొండుగంటలైంది. అ తరువాత వాడొక చిహ్నాపజా ఒకరిన్నయారికి కాలేదు. ‘రేపు మరొకసారివచ్చి కలుచుకుంటా’ ననిచెప్పి కామినీ కాంతుడు లేచాడు. లేచి వెళుతూ అన్నాడు— ‘సుమతిబాబూ! రేపు ఓటోసే ఉంటారుకదా! ఉనిషయంలో మీసలహా నాకు ఆత్యవసరం. అసలు నేను చచ్చింది ముఖ్యంగా అందుకే’

“మీ ముషం; మీరెప్పుడూవచ్చినా ఉంటారు”

“రేపుసాయంత్రం మీకు రీకేనా? ఒకసారి మాచంగళాకు రాకూడదూ? సంగీతక ఛేరీ ఆడవుంటుంది.”

“సరే, వస్తాను. మీకోకిలవాణి, మృగనయన, చుడచనుందరి ఉంటుంది కదూ! ‘మలఖకిచిగినా, నీకుకలుగకున్నా’ అనేపాట చక్కగా గాడుతుంది; మళ్ళీ ఒకసారి నీ నాలనిఉన్నదినాకు. ఆసుందరి గానంలో థానోనేన్ అంత ప్రజ్ఞశాలి. నృత్యంలో సంభాతిలో తమలతో సాటివస్తుంది.”

“అలాగే మీకు ఇప్పుడెవరపాటే ఆమెచేత పాడిస్తారు. దయచేసి రేపు సాయంత్రం ఆరుగంటలకు రండి” అని నవ్వుతూ ఒక కామినీకాంతుడు వెళ్ళిపోయాడు. ధనంజయుడు తన మామగారి వీలినామా గురించి వినగానే మత్తు పడిపోయి, కన్నులు మూసుకునేలాండి, కామినీకాంతునికీ, సుమతి బాబుకూ కలిగిన సంభాషణ యాదంతా విన్నాడు.

21

కామినీకామిని బంగళాలో వేళ్ళాపుత్యం పెట్టుతోంది. “వలపు కలిగినా, నీకు కలుగకున్నా— నేను మాత్రము నెన్ను ప్రాణాధిపతిగా— పరిచితి, పరిచితి—” అని మున్నీ బానే పాడుతూ అప్పుడూ నాట్యం చేసింది; తన కుటిలకత్తగాక్షులపాదాలతో స్వకులను చెలాచాపం చేసింది. సుమతిబాబు అర్జ్యునులవచ్చుకై అవేకెసి తదేకంగా చూస్తున్నాడు. ఇది ఆనందసమయంలోమాత్రా కామినీకామిని వదలనిపని వాటిపోయే ఉన్నది.

స్వర్గం యుగినింది. ఇశ్వరుని భోజనపునామం చెబాడు. ప్రతి చిహ్నమూ మహాచ్యుతీగలది. అనేకకాల వియవిధానాలన్నీ తెచ్చి పలికారు. భోజనానంతరం సారాయంలిపించ గాను కామినీకామిని సంతోషింపజేసిన పాట ఒకటి గానం చేసింది. అది చెప్పింది. కాని గాను చెప్పిన అంశం ఉండేదామని; కామినీకామిని నీకు ఎప్పుడోనేతేడు. అతడు విచారంగానే ఉన్నాడు.

“అన్నివిషయాల్నా నన్ను నే విడుచివేసాచావు. కొన్నాళ్ళిందీ మాటారు వచ్చిపోయింది. కనుక నాధ్యామిని నువ్వెవరైనా విడుచివేసావని? ఉంచాచావనిగా ఉపాక్షులు చెబుతూక; వేదవారాయ, వేదాంగ, ముఖాలు ప్రతిస్తాను. మామాయి నాన్నగారిని పిలిచి శాస్త్రవాదాలు చెబుతాడు. బాతిభిష్టులతోమీరు మామని కలిపించులతోకలిసి సహాధినిని ఉన్నావు. కాయసుల కూగురిని తన కొడుక్కు— చెడుకుంటావని! ఇంతన్నా బావాచారి వేళేఉన్నదా? మీరే అలాచెబుచుండి. సనాతనపుండ్రలో ఇది హిందూధర్మం నానమోపాదుచున్నా!—” అన్నాడు కామినీకామిని, ఎకంతంగా సుమతి బాబుతో.

“మీరు హిందూధర్మం కొండొంతాన. మీరు ఉండెగా అసలేదు పనిచేయగలడు. ఒక పనిచేయరాదు?”

“ఏ చెయ్యమంటావా?”

“ఇప్పుడు నాట్యం చేసిందే— ఈ చుట్టెని రీసుకుపోయి వివాహం, వియంతో నాట్యం చేయించండి. ఆ యవనసంగతి ప్రచారం అప్పుడే అప్పుడే మీరు విడిచి వాటిపోతాడు.”

“ఉహూం. అదిమంచిఉపాయం కాదు. ఇంకా మావూళ్ళో చాలమందికి కుసుస్కారాలు వడలలేదు. జీవనసుఖంలే వాటికి ఇంకా అరమే చావ లేదు. మనం ఎంతప్రయత్నించినా ఆగోమీయాలు ఉన్నాకే రోలేకపోతున్నారే; అదిదర్శనాధికారంలో పడిపోయారు. మనం ఈయనపనుచును తీసుకుపోలే నిందించరా?”

“అయితే ఇంకోఉపాయం చెప్పనా?”

“చెప్పండి”

“మీదగర బలవంతసింగ్ అని ఒకపహిల్ వాన్ ఉన్నాడుకను! ఉగాధ్యాయుని జుట్టుపూసుకుంటూ ఉంటుంటే లాక్కపోయి విడిచివేయవచ్చు. ఇంత స్వల్పవిషయానికి మీకింత విచారపడితారు దేనికి?”

“అటువంటిదే ఒకసారి చెశాను; కాని అదిలేకపోయింది. ఇంతమాత్రాగా ఆగోమీయిడికి అలవాటి ఆసక్తికలుగక తలెత్తినా; మరొక జెట్టిగి తూముడే ఆగోమీయాన్ని పుచ్చుకొంటాడు మరొక అన్న కన్నెలో ఇక నాడే నాడమ్మకం.”

“ఇంతకూ ఏమిటా చావు? వివరాలు చెప్పండి. అంతా పుట్టేగాని నేనేమీ నిరసించలేదు.”

“అయితే - మోనాన్నగారు మంచి తెలివైనవాడు. ఆయన ఇంకా భాగస్వామి అయినప్పుడు చాలమంది కొన్నాడు. ఆయన నిరసించడానికి నేను కూడా ఇంకా కొంత కొని నిమిషాల్లో వృద్ధులకు. కుటుంబంకూ నా గోరుకు. అది నిమిషాల్లో కూడా నేనే మోస్తున్నాను”

“ఇంకా మీరు ఇంకా లేదని లేటయిగలవాడు కను! మైత్రు కుటుంబం అంతకూడా మీరు పెట్టాలనే ఉద్దేశమున్నాడు.”

“కమలాకాంతుడు మైత్రీ అయినా మరీ మూడు. నాచేతులలోంచి తన అన్నం తప్పించాలని ప్రయత్నించాడు. ఒక్కనెడలో కట్టకపోయినా దినాడు. కోరు ఆఫ్ వాళ్ళు తీసుకోవాలని దొంగిల పెట్టాడు. కాని అప్పుడు కలెక్టరు మరొక ఎంతో సేలే అతే. అందుచేత అన్ని పోషాన్ని ముగించి నేనులే స. మైత్రీ అన్ని నాచేతులనే ఉండేయింది.

“అంతకుతో కమలాకాంతుడు ఉరుకున్నాడా? ఏక గ్రామం నివాసి అని చెప్పే కుటుంబం చెప్పాడు, నాకు కుటుంబం చెప్పింది. నా నిమిషా

శిస్తులు వసూలుచెయ్యటానికి వెడిలే లాటి వుచ్చకుని ఎదిరించి అతన్ని ఉళ్ళో ఆడుగు పెట్టినయలేదు. ఒకవంకమందిరై శులకు లాటికిచ్చి తనవైపు తిప్పుకుని ఓరగ్రామానికి ప్రభువై కూచున్నాడు.

“నేను పోలీసు డిపోజ్ ఇన్స్పెక్టురుంట్వలసిచరి. కాని అలాచేయలేదు. ఆరోజుల్లో నేను మరేగడుసుగా ఉండేవాణ్ణి కూ! పరిచిన్నస్వప్నహాగానికి రాణాకుపోయి నీ ర్యామచేనేన్నాణ్ణి కాదు. అయిదాగువంకలమంది కాడిలను గీసుకుపోయి గామం అక్రమించాను. ఆ తరువాత వివాహం ఎరిగించే.”

“ఔను. నిన్నాను. ఆ దొమ్మిలోనే కమంకాంచుని కత్తె ఒకరి పోయింది. ఆ తరువాత పోలీసులు మిమ్మల్ని చాల రోజులు ఇబ్బంది పెట్టారు.”

“పోలీసులకు కీళ్ళు పులుసుపెట్టారు; పంచులు పులుసుపెట్టారు. ఆ కాడిలను వొప్పుకొన్నాము; వాళ్ళకు శిక్షలుపెట్టాము. వాళ్ళ భాగ్యలకు తర్వాత పోలీసుగా ఉన్నాముచూచాము. తరువాత నేనులనుబాగాని నిర్ణయించాము. మీరా సింగు, లాల్ సింగు, జనాహార్ సింగు ముందేనాళ్ళు కమలాకాంతుని వాన్ని లారాతే తగులకొట్టేసి వాటిపోయారు.”

“భీష్మ! బాగానే ఎదోవస్తు చేసుకున్నాను. జనాకాంతం ఇప్పుడు నిరంకృత హక్కుదారులు. ఇంకా ఈచూరి ఎందుకూ పూరు? అసరాకు కమలా వాటికి శిక్షపడిపోయె; మీరే గానరా? ఇప్పుడు మిమ్మలను చంపేసే రాలు అనంతకు ఆ శివాధ్యాయుకు మిమ్మల్ని కొట్టు ఎక్కిచుంటా?”

“శివాధ్యాయుడి అఖానీస గతి కాదు చెబును. అందులో నాచే హం నిమిలేదు. నీయనా అతడిప్పుడు నన్ను కొట్ట కత్తిస్తాడన్న నయనాకులేదు”

“మరి మీరెందుం ఎమి?”

“కమల కాంతునికి నాతో నిరోధం అంకివైచన్నదే అతనిక అలా పత్రం రాసి భాగ్యకు ఇచ్చాడు. తద్వారా ఒక ప్రత్యేక కమలాచే అని కారం భాగ్యకు ఇచ్చాడు. ఎప్పుడో నాకొక గుండెచేయి తన హామీ పోగల దు అతడికి ముట్ట నీ అనునానంగానే వాళ్ళుచేయరుట!”

“అయితే ఇప్పుడు తాళని భాగ్యను గురించి ఇప్పుడు మీరు నీయ పడుతున్నది. ఇత పెద్ద గుండెదాయవైపుండి ఒక శ్రీకై నయపడుతున్నా? మిమ్మల్ని ధిక్కరించి అమె ఒక కుట్రవైపు అదుకుని వస్తు చేసుకుంటుందా?”

“చేసుకోమిదేంజి; నేను అంతా బందోబస్తు చేసేశానుగా! కమలా కాంతుడు చావగానే నేను యోగమాయవదించి ఆజూరుతంలా గేసుకున్నాను: ఆ సి అంతా ఆపెచేత నా పేర రాయించేసుకున్నానుకూడా. ఈ ఉవాఢ్యా యొక్క ఆ అబలా శ విషయమైకూడా తెలుసుకుంటుంది. అతడి శిష్యులైన కోర్కూల మూలచి తనకొడుకును యోగమాయకు డత్తు ఇచ్చేట్లు న్నాడు. ఇచ్చి ప్రక్కాకా కమలాకాంతుని ఆస్తిపై తాను పెర్రెసం చలాయించాలని మామూలుచేస్తాడు. యోగమాయ సంగతికూడా కొన్నాళ్ళ నింట్లో కనిపెడుతున్నానుకదా! చాల సిగుమాలినదేపోయింది. కొదిరోజులలోనే ఉవాఢ్యా ముని పెళ్ళి చేసుకునేట్లుగా కలిపిస్తున్నది. ఉవాఢ్యాయుని ధర్మ పన్నాల్లో కమలాకాంతుని పే. అతని ఉద్దేశంవేరు. తానే సనాతనపురపు జమీందార్ మాదోనాల చూస్తున్నాడు—” అంటూ ఇలా కామినీకాంతుడు పివీనూ వాగుతున్నాడు. అతని గొంతు పాడి ఆటపోయింది. హిందూధర్మం వాస్తవోభుత్వం అని నాకు తెలుసుకోవలసిన అంశం. అందుచేత ఒక ధర్మ పాఠశాల ప్రారంభించి చెప్పేటా ఆరంభించాడు—

“నాలో ఉన్నా వాన్ని ఉద్ధరిస్తే, ఆపయిదల గ్రహుకలేవు. అందుచేత మీరేదోమయివున్నావంటే — ధర్మం, యోగ తోటివివాదం గమిపోయాకాకమా! అంతా ప్రతిపక్షానికి వ్యతిరేకమై మొట్టమొదట తన ఆస్తి అంతా భార్యకి చెప్పి దానిని విడిచి వేలాడు. కాని చెప్పిపోయేముందు ఆ భార్య మాట్లాడుతూ కన్నులు మూసి తన సుఖం గూర్చి మోముకొని శివచరణలపూజ చేసిపోయాను. చూడండి కదా ఏమి జరిగిందో! వామో చేసుకున్న భార్య ఆ భార్యని వేలా వేసి సుఖమువర్జితం చేసింది కదాకామా!”

“అందుచే ఆ భార్యను ఆరమువర్జితం చేసుకుంటూ లేచిపో న నాతర భార్య పట్టి ఒకవంతు పదిలేకపోయిందా?”

“నువ్వది విచారింపుము నన్ను సలహా అడగటానికి వచ్చి. ఆమె పాతకము సరికిస్తావని మాకు ముచ్చి ఏదో పరామర్శించాను.”

“జైను, ఉవాఢ్యాగారి అవకం అని నిరూపించి ఆమె సుపయోగ కర్తవ్యం భార్య మీకు పోయింది. ఆ భార్యను వివరమునకు గ్రహించి చెప్పిస్తానుకదా. ఇది! బాగానేజింది”

“మీరు పరిహారం చేస్తున్నాను; కాని విషయం పరిహారం వస్తేనేమి కాదు. తాటి వాడు చెప్పిపోయేటప్పుడు ఉవాఢ్యాగారు ఆయన కన్నులే

పున్నామ. పుల్లరానే ముచలివాడు మురిసిపోయాక, ఉపాధ్యాయుడు నానా రంగుల మురిపి కనుసుమీ! చిచ్చిబొమ్మలాడు నచుకొకరిడి”

“అయితే ఉపాధ్యాయుడే తాణియారు చురవేకాడని అతని మీరు కనుపెరుతారా మీరు?”

“కేసు పెట్టటానికి నేనెవరి? తన స్థితి అకస్మాత్తుగా మురిచిపోయాక ఏమో అచురూపాస్పదమైన విషయం ఉందని సుదృఢంగా మేనెత్తుకు ఉన్నాడేమిది. పోలీసులు నిచారణకు వస్తారుగా! పోలీసులు మురవేత్తలనే ఉన్నారామీరు. ఉపాధ్యాయునిపొద హత్యానేరం అంటున్నా మూకుచేరువుల నీళ్ళ తాగించకపోలే చూశారూ నాతడాఖా!”

“కాని జమీందారుగారూ ఒక్కమాట నిశ్చయి. మీ మేలుకొనేనాపి నరికిదా మీరు నావ్యక్తికు వచ్చారు! మిత్రుడినై వుండి మీరు చెవనలహా నెప్పులేరు. మీరతనిపై మోస్తూన్న ఖరీదీనీం అవకలుని గురిచేసాడే. లేకునాత మీరు పశ్చాత్తాపపడనలసివస్తుంది. మీరుచిస్తూన్న యీ గురూ బాగులేదు.”

“మీరు పొరుగుకుతున్నాడు. ఆచారగోడాలూ తెలిసివున్న అసలు విషయం జడ్జిగాకు తెలియదు. అప్పటికేనుం చూడరాదు! నిజంగా కోరిన తన వారినేకే తన పనినేలేదు. నికోషులకే కిక్కురది. దేశమంతా ఉపాధ్యాయుడు నికోషియని చెప్పగలరు. కాని ఆచరిగతి న్యాయాధిపతికి తెలియదు. మురి తెచ్చిన సాక్ష్యాలు, పోలీసుల నిర్ణయం తప్పితే ఆయనకే తెలుసు?”

“ఆ మాట నిజమే, కాని మీరు జాగ్రత్తగా ఆలోచించండి. భక్త్యోగ ప్రదారిం చెనుకుంటూన్న మురిపిపై ఉత్సాహం నిరూపించగలరా మీరు?”

“నిరూపించలేకపోయినా ఆ గురూని కొన్ని నాళ్ళ పాటనా జెల్లా వుంది అవనూనిచాది.”

“మీరు నటి పల్లెటూరి వ్యవహారం చెప్తున్నా. ఈ కేసుపల మీకు విజుకు ఒడిగేది ఏమోవుండదు. కేసులం అతన్ని కెలాకాన పెట్టేందుకుగాను ఈ కేసు నిడచట వచ్చింది.”

“అయితే మీ బస్టివాళ్ళు చాల నిష్కృష్టులూ? ఇతరుల పవర్ని కెలాగానెట్టరా?”

“గురూ మీరు నన్నేమి చెప్పుచుంటారు? అది చెప్పండి.”

“మోస నాకు అచ్యుతమే. ఎంతసేపైనా నాకు అడవిలో నరికిన బావులు ఇప్పుడున్నాయి. అక్కడనుంచే నాకు నాకు, ఈ కేసు మీకేమిమీనగా 2 గానీ. అప్పుడు మీరు ఎవ్వరైనా వెళ్ళారు. మీరుని చాతుర్మయం నేరంగరిదికాదు; మీరు అనేకమంది మిత్రులున్నారనికూడా. కలకత్తాలో నేను మోసగ న్నానువానిలు మీరు. నాకు మిత్రులు; కనుక మిమ్మల్నే నేనుప్రేమించాను.”

ఇలా చాలసేపు చెప్పుకునిచే ఇద్దరూ ముగిసినట్లు కనపడారు. అప్పుడు చాలసేపు ప్రయత్నం చేసుకున్నాడు ఇటీక వెళ్ళుతూ వెళ్ళాడు. “మీరు బ్రహ్మచారి వెళ్ళండి. నేనూ నాపనులు ముగించుకుని వస్తాను. మీరేమి చింత వెళ్ళుకోనక్కర్లేదు.”

నిష్క్రమించి నామీన భూమిలోకి వెళ్ళి కోరికచేసి పట్టించి వ్యవహారంగానే ఉంది. తాగిబాటు వాటిని రెండోసారి మోసభూమిలోకి వచ్చి ముందుగా రుచు చేయాలి; అతనివారితో ఉపాధ్యాయునిమీద నోరు పెట్టడం నేరంగమోసి కోరుకు ఉండి అందరూ ఉండేది. అలా చేయకండా కానినీకాదు; మామిడి ఒక్కసారిలా భూమిలోనోమోసి ఉపాధ్యాయునిమీద కేసు పెట్టాడు. అతని జీవితమేకాదు, బాగుంటే మోటున బే. ఎంత చెప్పినా నిన్నాడుకోరు - అనుకున్నాడు సమస్తానీ.

22

కలకత్తాలో ఇలా మంత్రాంగం జరుగుతోంటే అక్కడ ననాతన ప్రయోగంకూడా అనేక సాధనలు జరిగాయి. నాటిని మనం తెలుసుకోవాల్సి వస్తుంది. దీనిని చూడండి. అప్పుడు అడవిలో ప్రసంగాలను అలా చేపలసి వుంటుంది.

అనాడు ఉదయమే కొందరు సవయములు, బిందెలు వుచ్చుకుని నేతాకోక చిలుకలా వచ్చారు. నాటిలో సామెతలు వున్నవనివారి వ్యంగ్యంగా వచ్చా — “అన్నారా! జీవించాడు గాంధీ? కొత్త నిశ్చయం? నన్నాని వేళ్ళలో వచ్చిన ఉపాధ్యాయులవారు వెళ్ళుకోమనాడట!” — అనిపిస్తోంది.

వచనాశ్రమమునాఁ:— ఎరు కేను ? ఎందుకై అట్లుకే నామ ? తమముగా నెన్ని
జున్నావే ?

మమమునాఁ:— నామమున్ను తమము ? తమము నే నెన్నుకొనాము వేరే
జున్నాను.

కమలమునాఁ:— తమము కింక మునుచో మమ్ము కేదేని చెలగా !

హేమమునాఁ:— తెలిసినట్లే. ఇది ఆమాలు నిజమే నోరానా ? అది
నెచ్చనియె మోము నామమునా మమముగనుకదా ?

స్వయమునాఁ:— ఎవరేమనుకుంటే ఎందుకొచ్చి ? నామ, యోగమునా మ
త్రగాథలొకానికి తోయిను ?

రాజమునాఁ:— కేముకావెనుమా ? ఎవరేనా కేన్నామటే గంధముకే
చొరుది.

స్వయమునాఁ:— గంధముకే ఎందుకూ ? అనామ ఉపాధ్యాయమునా తల
నొప్పి వచ్చిందని పడుకున్నాను. యోగమునా తలకు పట్టివేసి దగ్గరే
ఉండి నిద్రకుశా శాసన.

వచనాశ్రమమునాఁ:— నిజమేనా ?

కమలమునాఁ:— నిజముగానో మాత్రే అదికూ మునుటి ? యోగమునా రోజు
ఉపాధ్యాయమునా పట్టి తలమీదను చుట్టగా. నామమునా చుట్టి
యిసుంది. సాక్షాత్తు అయినగాకికే అన్నినినామమునా పట్టి వ్యవహార
నిజమే. ఎప్పుడొకనా కంఠముపట్టెలు ఇది అయితోనామమునా
పొతుంది; మున్నగుగా !

హేమమునాఁ:— నిజమే, యోగమునా యోగిని ఎవరేకొనుకదా. అమె
కామమునా దత్తము పట్టి కనుగొను నీయి ఇదియే దేవము ? “మమ
మిమే ?” — అన్నాను అతా ఒకే దేవము.

హేమమునాఁ:— మీ అదికే చేరవేసి కన్ను జెన్నాను గాని నామమునా
మున్న నేనె యోగమునా గదిలోకి కామమునా గాని నొకమాచాను.
దిగిదొవ్విదా నది అమెనా నీ: వేలావతొలో గ. మున్నెక కేమె జెన్న
వోయూను. నెన్నుకు మోమునావతొ అది మున్నెక కేమె జెన్న
నామ భోవతుని కెన్నుకుంటాను. నేనేక నామమునా కేమెనా మోమునా
గంధమునా! యోగమునా ఇదివరకు మున్నెక నీ నేనెన్నుకదా అమె
లేమ సుమి !

స్వర్ణకమారి:—అంతే కాదు; ఇంకా ఉన్నాయి మీరు వివరించిన చిత్రాలు.
వివాహం వల్ల వచ్చిన మూలకం కూడా ఉంది. ఎలా వివరించా?

“నువ్వు చెప్పి, నిజంగా” — అన్నాను అంతా.

స్వర్ణకమారి:— మన అందరి ముఖం వస్తుందే — ఆ కోమటకను అవగణి
ఇంకా — యోగమాయ ఆ మేవలో అనేక సుగంధద్రవ్యాలు, మళ్ళీ
యోగమాయ వచ్చేందుకు సుగంధాలూ కొనుక్కుందిట, పాచేస్తుంది చావని మా!
మన దేనా బాతులు చావలేదామోను.

కమలకమారి:— తలకు సుగంధద్రవ్యాలు రాసుకోవడమే కాదు, ఇంకా ఉన్నాయి
విశేషాలు మీరు వివరించండి.

చంద్రకమారి:— చెప్పరాదు, కాదు నిజంగా.

కమలకమారి:— ఆ మంగళదాన్ని అర్పించామంటే, పొకే అన్ని విషయాలు తెలు
స్తాయి. చూడండి, ఇంకా నాలుగు రోజులు పోతే యోగమాయ
కొత్త పూర్ణా రాసుకుని మనకు దర్శనం ఇస్తుంది. యోగమాయకు
వేదాంతమే ముఖ్యమైంది. ఆవిడ అవ్యక్త నిజంగా ప్రకటింప
తగినదే.

స్వర్ణకమారి:— యోగమాయా దేవి! యోగమాయకుడు పూర్తిగా మారి
పోయింది. రోజు ఆడ వేళలో వున్నప్పుడే కూడా ఉంది కదా!
కొన్నాళ్ళలోనే అంతా: ఇంకా ఉన్నాయిగిస్తున్నది. అంతా: పుత్ర
దానం విషయమయిన ఎక్కడ అంతా: ఉన్నామంటుంది.

కమలకమారి:— విజయం కాదు. మున్న రంగులు వేసేవాడు మా యింకాకి పచ్చి
సన్నుడు నెప్పాడు: యోగమాయకు రంగులేలేమిదా మోహ ఎక్కడైంది.
అంతా: ఒకటి అంతా: మున్నుని సర్వము వివరించి కూడాను.

ఇంకా నానా: కాగాలగా మున్నాడుకు ఆచారమునకులు వెళ్ళి.
వివరించే సమయం: గ్రామం కొత్త నీళ్ళకు వచ్చాడు.

మరికా:— వివాహం ఎలా: ఎలా చాలా ఆనందంగా ఉన్నారే! ఎలా
అంతా: కథ! నాకానా నానామా!

యోగమాయ:— గానీ కనుక చెప్పి! ఈ మేళలో మనమంతా వెళ్ళి
కొంతమంది సర్వమునా ఒకటి చావ.

మరికా:— ఎక్కడ?

యోగమాయ:— ఏమి నది నాచివా! నీకేమీ తెలియదు? కళ్ళు, చెవులు
వివరించే వున్నావా యోగ?

మనము

మాతంగిని :—నిజంగానమ్మా ! నాకేమీ తెలియదు ; ఎవరిపెళ్ళి ఏమిటో !

సుభాషిణి :—ధర్మపురంలో తాణీబాబు వితంతువు మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకుంది కామా ? ఆలాగే తినాడవంశంలోకూడా మరోపెళ్ళి జరగబోతోంది.

మాతంగిని :—ఏమిటి ? వితంతువులు పెళ్ళిళ్ళు చేసుకుంటారా ? అందుకనేనా ధర్మపురంలో ఆమెను అంతా వెళ్ళవేశారు !

తరంగిణి :—మన యోగమాయమాత్రం ప్రపంచమంతా తన్ను బహిష్కరించినా గాక అందగాడైన ఉపాధ్యాయునిమాత్రం వొదులుకోదు. యోగినియే ఆమె ఆయనతోకూడా వెళ్ళిపోతుంది ; ఆ తరువాత సంఘం ఆమెను బహిష్కరిస్తేమాత్రం ఏం వుట్టిమునిగిందీ ?

మాతంగిని :—ఉపాధ్యాయుని పెళ్ళాడేది ఎవరంటావు? :

విలాసిని :—అరె, ఇంకా పసిపిల్లలా అడుగుతావేం? యోగమాయ వ్యవహారం చూస్తున్నావు కామా! భలే వితంతువే! భలే పండితుడే!

సుభాషిణి :—మాతంగినికి ఏమీ తెలీదు; నేను చెవుతావినవే! కంసాలివాళ్ళు అబ్బాయి ఉన్నాడే — అతన్ని నువు ఎరుగుమనా?

మాతంగిని :—ఔను. చూచాను.

సుభాషిణి :—అతడు మొన్నవచ్చి యోగమాయతో చాలసేపు మాట్లాడినాడూ ఏమి మాట్లాడుకుంటున్నారో విచారావే అని మాదాసీదాన్ని పంపించాను. అది అరటిచెట్టు చాటునవుండి అంతా విని వచ్చింది.

మాతంగిని :—అయితే యోగమాయ సొమ్ములు చేయించుకుంటోందా ?

సుభాషిణి :—ఔనే. బుగారు గాజులు చేసుకురమ్మని చెప్పిందట కంసాలితో. వితంతువై గాజులు ధరిస్తుంది; మేలిముసుగు వేసుకుని పెళ్ళికూతురౌతుంది; ఈ ముసలితనంలో పిల్లల్నికూడా కంటుంది. దానిబుద్ధి పాడుగాను! యమ దూతలీ పాపిష్టిదాన్ని ఒక కంట కనిపెడుతూనే ఉంటారు. ఆ పోకులు, ఆ పోకిళ్ళు — నల్లజేయేళ్ళు చాటాయి — ముక్కుకు బేసరి, కాళ్ళకు కడియాలు, అకుపచ్చ నీర — ఉపాధ్యాయుని గృహిణి ఔతోంది. ఛీ, ఛీ, ఈ పాపి చచ్చినా బాగుండిపోను.

రామమలాఁ :— గాజులు, కడియాలు ధరించాలని అనుకుంటోందిగాని, దాని కోరిక మనసులోనే అణగిపోతుందిలెండి; నిన్నరాత్రి ఇనుపకడియాలు తీసుకుని రానే వచ్చారుగా !

“ఎవరు వచ్చారా ? ” — అంటూ అందరూ ఆతృతగా ప్రశ్నించారు. రామమూర్తి:— ఇంకా మీరు వినలేదా యేమిటి ? పోలీసు ఇన్ స్పెక్టరు వచ్చాడు పోలీసులను తీసుకుని.

“ఇన్ స్పెక్టరు ఎందుకు వచ్చాడు ? ఏ చేస్తాడు ? ఎవ్వరే ? ” రామమూర్తి:— మన పెద్ద జమీందారుగా పరిశీలించాలి తెలుసుంది. ఉపాధ్యాయుని బర్దాన్ కు పట్టుకు పోతాడు. యోగమాయ వ్యవహారం ఆయనకూ తెలిసేవుంటుంది; వెళ్ళి జడ్జిగారికి చెప్పారు కామాలు! ఆయన వెంటనే యోగమాయను, ఉపాధ్యాయుని — ఇద్దరినీ పట్టుకుంటుంది పోలీసులను పంపించాడు కామాలు !

“ఛీ, ఛీ, గొప్పవారిగిటి వ్యవహారం చివకు ఎంతకువచ్చిందో చూడండి. జమీందారిగారి మర్యాద బుగ్గిపాలైంది. కులానికి కళంకం వచ్చింది. యోగమాయ జమీందారుగారిగిటి కోడల్ చివకు పోలీసుల చేతుల్లో కూడ సడింది. నలుగురిలో నవ్వులపాలైపోయింది. ఇంక ముఖమెత్తుకుని ఎలా తిరుగుతుందీ !” అన్నారు అంతా.

ఇలా యోగమాయనూ, ఉపాధ్యాయుని తూలనాడి వారు వెళ్ళాను. తరువాత మయస్సుమళ్ళిన స్త్రీలు కొందరు వచ్చి అదే విషయం చర్చింప నారంభించారు. సనాతనపురంలో పోలీసులు వచ్చారన్న విషయం ఒక్కటే ఊళ్ళో ఎక్కడచూచినా చర్చనీయాంశమైపోయింది.

శ్యామసుందరి:— నిన్నా వుటమ్మా అక్కా ! నిన్న ధర్మపురం వచ్చాడే — ఆ ఇన్ స్పెక్టరుగారు సాయంత్రానికి మన సనాతనపురంకూడా వచ్చాట్ట. రామమూర్తి:— పోలీసులు రావటం ఏమి కష్టమమ్మా ! అసలు గంగ లేమిటో చెప్పు, నాకు వొళ్ళ వొడుక్కోండి.

శ్యామసుందరి:— పోలీసులు రారూ మరి ! ఊళ్ళో అనాచారం, అధర్మం బరిసిపోతూంటే రాకేం చేస్తారు ? అప్పుడు హేమబాబు ముద్దన్న శివచంద్రుడు వితంతునివాహం చేసుకున్నాడు. ఇప్పుడు మళ్ళీ ఆటువంటి పెళ్ళి జమీందారువంశంలోకూడా జరుగబోతోంది. ఆ ఊధారి ఉపాధ్యాయుడు లేదూ — ఆయన వితంతునివాహం చేసకోవాలని, వెదక్కు టూ వచ్చాట్ట. ఈ జమీందారుబాబు బర్దాన్ వెళ్ళినప్పటినుంచీ ఆయన కోరిక దృఢతరమైపోయింది కామాలు ! యోగమాయను వెళ్ళని చేసి తనతోపాటు లేవదీసుకు పోవాలని చూస్తున్నాడు. జమీందారు వంశ

నికి ఎంత కళంకమో చూడు? పెద జమీందారుగారు బర్దాన్ వెళ్ళి
నిష్కారమే కాదు కామాలు! అందుకే పోలీసులు వచ్చారు.

రామసుందరి:—అయ్యో! ఎంత సిగ్గుమాలినది! అయ్యో! యోగమా
యకు కూడా ఎలా వుట్టిందమ్మా! యీ మర్బూద్! చాల అమాయకంగా
ఉండేదే!

శ్యామసుందరి:— సిగ్గుమాలినది పని ఏముందీ? ఈకలియుగంలో అది ధర్మమే.
అప్పుడే ఏమైంది? ఇంకా ముందు చాల సంగతులు చూస్తాం.

శివసుందరి:— ఊహలు, అదికాదు విషయం. పోలీసులు వచ్చింది
అందుకు కాదు.

“ఎందుకు వచ్చారంటావు మరి?” — అందరూ ప్రశ్నించారు.

శివసుందరి:— ఒకసారి జమీందారుబాబు మా బాలగోపాలునితో అన్నా
డట — ఉపాధ్యాయుడు పచ్చి మోసగాడనీ, జైషధంలో విషం కలిపి
తాగించగలడనీ, అలా ఒక చుప్పిరి చంపాడనీ చెప్పాడట. బహుశా
ఆ ఖానీ విషయమై పరిశోధించేందుకే పోలీసులు వచ్చిఉంటారు.

దేవసుందరి:— ఎబ్బే! అదికాదు విషయం. ఆనాడు తాణీబాబుభార్య మన
జమీందారుగారింటికి రాలేమా? ఆమె భర్త ఆ స్త్రీఅంతా హేమబాబు
మోసంచేసి తనపేర న్నాయించేసుకున్నట్టే. అది నిశ్చయించేందుకే
పోలీసులు వచ్చారు.

భువనసుందరి:— ఎబ్బే, అందుకు కాదు. నా కూతురు విలాసినికి పెళ్ళిఅయిన
సంవత్సరమే కమలాకాంతునికికూడా వివాహమైంది. ఆ సంగతి మీకం
దకీ తెలుసుగా!

శివసుందరి:— జేనాను. అప్పుడేగా మా బాలగోపాలుని అన్నప్రాశనకూడా
అయింది.

దేవసుందరి:— జేనాను. అప్పుడే నా పెద్దకోడలికి నీమతంకూడా చేశాం.

భువనసుందరి:— ఆ ఖానీవిషయమై ఆసలు సమాచారం ఈనాటికి తెలిసింది
కామాలు! అందుకే వచ్చివుంటారు పోలీసులు.

ఇలా ఎడకితోచినట్టు వారు ముచ్చటించుకుని చివకు ఇళ్ళకు
పోయారు.

23

దిగుడుబావిదగ్గర స్త్రీల సంభాషణలబట్టి — మొట్టమొదట పోలీసులు భర్తృపురం పచ్చారణి, ఆ తరువాత సనాతనపురం చేరుకున్నారని మనకు తెలుస్తోంది.

బర్మాన్ నాజర్ ఆయన తాణిబాబు మృత్యువును గురించి ఆయన భార్యే సందేహం వేలిబుచ్చుతోంది. దాన్ని బట్టి గ్రామప్రజలు కూడా అనుమానంగానే ఉన్నారు. కనుక తాణిబాబు మామూలుగానే చనిపోయాడో, లేక అతని చావుకు ఏమన్నా కారణంఉందో, రమానాథ్ దోషియో నిర్దోషియో పరిశోధించి తెలుసుకునేందుకు జమాదార్ సాహెబ్ కాన్ స్టేబుల్స్ ను వెంట జేటుకునివచ్చాడు.

జమాదార్ పడమటిఊళ్ళ నివాసి. ఇంగ్లీషు అంతయెక్కువగా రాదు. హిందీలోకూడా ప్రవేశం తక్కువే. కాని కంప్యూటరం మాత్రం ఖింగుమంటూ వుంటుంది. మంచి ఓడూ, పాడుగుగాల మనిషి. నాభివరకూ వేలాడుతూంటుంది గడం. తేజస్వంతమైన అతని యాకృతి చూచే పోలీసు అధికారులాయనకు జమాదార్ పదవి ఇచ్చియుండవచ్చును. అతనికి నెలకు 15 రూపాయలు జీతం. అంత అల్పజీతానికి తగినట్లే విచారణచేశాడు ఊళ్ళో. అనేక మందివద్ద ఏవేవో సాక్ష్యాలు వుచ్చుకున్నాడు. చివరకు సాయంత్రానికల్లా గుడారం చేరుకున్నాడు.

“ఏమైంది కథ?” — సబ్ ఇన్ స్పెక్టర్ అడిగాడు.

“తాణిబాబు మృత్యువు విషయమై సందేహించవలసే వస్తున్నది”

“ఏమిటా సందేహం?”

“ఎవరో మొత్తానికి ఆయన చేత మందుత్రాగించి చంపేసివుంటారు”

“ఎవరు త్రాగించివుంటారు?”

“ఊళ్ళో దర్బారు చేసినమీదట మాకు తెలిసినవిషయం ఏమంటే — రమానాథ్ అనే పండితుడిచ్చిన మందు త్రాగి ఆయన మరణించాడు. ఆయన పండితుడుగా కనిపించటంలేదు: వట్టి దుర్మార్గుడులా ఉన్నాడు.”

“ఎం దుర్మార్గులు చేశాడేమిటి?”

“ఆయన పోలీసులంటే దడవనే దడవడు. మనల్ని చూచి అందరూ భయపడతారుగదా! ఆతడు నన్ను చూచి కించిత్తయినా భయపడలేదు. నేనడి

గిన ప్రతిమాటకు జవాబు చెప్పాడు. చెబుతూ నేనడిగిన ప్రశ్నలకన్నిటికీ నవ్వుతాడే ! నాతోకూడా పరాచకాలేనా అతనికి ? ”

“అమాటలకేమిగాని, ఇంతకూ ఖానీ జరిగినట్లెంతావా ? ”

“కానీ సమరుడైనవాడు ఖానీచేసే చప్పున ఒకపట్నాన ఒప్పుకుంటాడా ? ఏమామూలుపాటివాడో అయితే భయపెట్టి ‘నిజమేనండి, ఖానీ చేశాను’ అని వాడిచేత ఒప్పించగలుగుతాం. వెంటనే నిపోగు బనాయించి కేసు పెడతాం. అంతటితో పోలీసువారి పని ముగుసుంది ”

“ఖానీచేసినట్లు అతనిచేత మనం ఒప్పించినంతమాత్రమే కేసు రుజువునట్లైనా ? ”

“కాదండీమరి? నేనే ఖానీచేశానని ఒప్పుకున్నవాణ్ణి మేజిస్ట్రేటు వదిలి పెడతాడా ? ”

“మేజిస్ట్రేటు తనిఖీచేస్తాడు. జడ్జి కేసుకొటివేస్తాడు. అప్పుడో ? ”

“అప్పుడు మన మేం చేస్తాం. ఆ పొరపాటు జూర్జులదన్నమాట”

జమాదారు ఎక్కువ చదువుకున్నవాడు కాదుకనుక బుద్ధికూడా చురుకైనది కాదని సబ్ ఇన్స్పెక్టరుకు తెలుసు. అందుచేత పరిశోధనకు తానే స్వయంగా బయలుదేరివెళ్ళాడు. అతడు జమాదారువలె ఒడుపాడుగుగల మనిషి కాదు; అయినా మంచిబుద్ధి చాకచక్యంగలవాడు. బాకర్ గంజ్ లో ఆతని నివాసం. కాన్ స్టేబిల్ దగ్గరనించి ఇన్ స్పెక్టరు అయినాడు. డైరీలోని ప్రాంతం సంపాదించాడు. తన గ్రామంలో చక్కరియిల్లు కట్టించుకున్నాడు. భార్యకు బంగారుసాములకొరత లేనేలేదు. అతని పిల్లలుకూడా ఎప్పుడూ విలువైనదస్తులు ధరించి ధనవంతులపిల్లల్ని మించివుట్టారు. తాణాకు సమీపంలో ఒక చౌల వితంతువు ఉంది. ఆమెకుగాను పన్నెండుతులాల బంగారం పెట్టి ఒకచంద్రహారం చేయిస్తున్నాడు. నౌకర్లు ఉన్నారు; వంటమనిషిఉంది. అయినా నెలకు రూ. రూపాయలబీతం.

అతడు స్వయంగా ధర్మపురంలో పరిశోధనలు ఆరంభించాడు. ప్రతిరోజూ తన యత్నఫలితాలను డైరీరాసి తాణాకు పంపుతూఉన్నాడు. చివరకు రమానాథ్ డొషధంలో విషంకలిపి త్రాగించి తాణీబాబును చంపాడని, అందుకు తగిన సాక్ష్యాలన్నీ బనాయించాడు; రమానాథ్ ను బెడీలుతగిలించి లీసుకుపోదామనుకుంటున్నాడు. ఇంతలో సర్కిల్ ఇన్ స్పెక్టరువచ్చాడు.

సర్కిల్ శిక్షితయువకుడు. కాలేజీలో చదువుకున్నాడు; కులీయడు. ధర్మాధర్మజ్ఞానం కలవాడు. బర్దాన్ లో అందరికీ అతనంటే గౌరవంఉంది.

అతనికి న్యాయమేగాని ఓక్షపాఠంలేదు. అతడు ధర్మపుం వచ్చినప్పుడు సబ్ ఇన్స్పెక్టరు కుర్చీలోపడుకుని చుట్టూకాలుస్తున్నాడు. ఎవరైనా ఉపాధ్యాయుడు నిల్చురిచేస్తాడు: అతనిచేతులకు బేడీలు ఉన్నాయి.

అదిచూచి సర్కిల్ ఆఫీసరు సక్రిం మండిపోయాడు. సబ్ ఇన్స్పెక్టరును గట్టిగా ఒక లెంపకాయ కొడదామరిపించింది. కాని ఆకోపాన్ని అణచుకుని తీవ్రస్వరాలతో పిల్చించాడు— “ఎమిటిదీ? ”

సబ్ ఇన్స్పెక్టరు లేచి నిల్చున్నాడు. “ఈ ఖాసీలో అపరాధం బర్దాన్ పంపుదామన్న యత్నంలోఉన్నాను. మీరేపచ్చాస; చాలసంతోషం.”

“ఖాసీనేరం రమానాథ్ ఉపాధ్యాయునిమీదనే మోపుతున్నావా? నువ్వు బాగాజిచాడెంచే నిశ్చయించావా? ”

సబ్ ఇన్స్పెక్టరు జవాబుచెప్పలేకపోయాడు.

సర్కిల్ ఉపాధ్యాయునిబేడీలు వొడిగించితిన్నాడు— “వ హాశయా క్షమించండి. అకారణంగా మిమ్మల్ని హింసించినందుకు క్షమాపణ వేడు కుంటున్నాను”

“క్షమాపణ అవగటంవల్ల ప్రయోజనం ఏముండీ? సబ్ ఇన్స్పెక్టరుగారు తమకర్తవ్యాన్ని పోషిస్తున్నారు”

“మీరుకూడా అలాఅంటేఎలా? రోజులలో అనేకమంది ధూర్తులు, దుర్మార్గులు, కొంగలు, అసత్యవాదులు ‘కర్తవ్యసాధన’ అనేపదాన్ని బాగా నేర్చుకున్నారు. కర్తవ్యసాధనమన్నముసుగులో రోజున్నా నాశనంచేస్తున్నారు. అట్టి కర్తవ్యసాధనవల్ల స్వార్థసాధనమే వారి ప్రయోజనం. సరే, మీరు బామినానుఇచ్చి ఇంటికిపోండి. నే నీకేసుకుసంబంధించిన కాగితాలన్నీ చూస్తారు. అపసమైతే తమకు కబురుచేస్తాను”

సర్కిల్ సబ్ ఇన్స్పెక్టరును రాజాకు పంపించేశాడు. కేసుకు సంబంధించిన కాగితాలన్నీ చూచాడు. సూపరింటెండెంటుకు యావత్తుడిపోరు పంపుతూ “విషప్రయోగం జరిగినదన్నవాదం అబద్ధం. అదిఅంతా గామిజమీందారు కల్పించినకథ. తాణీబాయి రోగంవచ్చి చనిపోయాడు”— అని కూడా వ్రాశాడు. కాని రిపోర్టులో విషప్రయోగం జరిగినట్లు రాయబడివున్నదికనుక అపరాధం నెంటనే బర్దాన్ కు పంపించడంపరిచితంగా పైరిక్స్ నువ్వరిచి హుకుం వచ్చింది. నిజానిజాలు కోర్టులో తేలవలసియున్నది.

స్కూల్ చాల చింతించాడు. తన ఖిస్మీవాదనే బండివీధి రమా నాథ్ ను బర్దాన్ కు పంపించాడు.

ఇంత విపత్తు సంభవించినా రమానాథ్ ముఖంలో దౌన్యచిహ్నం మేలేదు. భయవిహ్వంబుడు కానేలేదు. అతని ముఖకాంతి కడతకూడా తగ్గలేదు. వెనుకూ కొడుకును కావలించుకుని నవ్వుతూ ఆనాడు— “నేను బర్దాన్ వెళ్ళివస్తానురా నాయనా? నీకేం భయంలేదు; నేను డ్రేమంగా తిరిగివస్తాను”

దయానాథ్ కన్నుల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి. తండ్రికి వాదాభిపక్షసంఘేసి తిరిగివచ్చాడు. హేమచంద్రుడుకూడా కన్నీళ్ళు కార్చడంచూచి రమానాథ్ అన్నాడు— “హేమబాబూ! ఆకన్నీళ్ళు తుడిచేసుకో. భార్యం మనచేతుల్లో నించి జాడిపోరాని వస్తువునుమీ! మన అభ్యర్థం మన శత్రువులకు కలిసింకూడదు. పాపులు భయపడతారు; పాపానికితప్ప మరదేనికి మనం భయపడనవసరంలేదు.”

తరువాత ఉపాధ్యాయుడు హేమచంద్రుని ఏకాంతంగా రీసుకుపోయి ఈకేసును అతడెట్లా నిర్వహించి అడ్డుకోవలసివచ్చిందో అన్నివిషయాలూ చెప్పాడు.

ఆరాత్రే హేమచంద్రుడుకూడా సుమిత్రను వీడ్కోని బర్దాన్ వెళ్ళిపోయాడు. ఆమర్నాడు ఉదయం రైల్వే కలకత్తా వెళ్ళాడు.

24

నేడే తాణీబాబు మృత్యువునుగురించిన కేసు విచారణ. బర్దాన్ కోర్టు జనంతో నిండివుంది. జల-మేజిస్ట్రేటు తాణీబాబును బాగా ఎరిగివున్నాడు. పెన్షన్ కోసం తాణీబాబు బర్దాన్ కు వచ్చినప్పుడల్లా మేజిస్ట్రేట్ ఆయన్ని తన గదిలోకి తీసుకుపోయి ఆప్యాయంగా యోగి డ్రేమాలు ముచ్చటించేవాడు. ఆయనకు ఆనర్లీ మేజిస్ట్రేటు పదవి యిప్పించాలని కూడా ప్రయత్నించాడు. ఇంతలో ఆయన చనిపోయాడని విని చాల విచారించాడు. ఆయనభార్య పెట్టిన ఆర్జీమాలి మరంత ట్రూబ్ హృదయుడైనాడు. ధర్మపురంలో ఒక ప్రసిద్ధ భూస్వామి వృద్ధాప్యంలో దుస్థితినిపాలుకావటం, ఒక పశ్చిమదేశపు సాధువు ధనలోభిమై అతనికి విషం ఇవ్వటం, ఆయన భార్యను నిరాశ్రయమచేసి మరొక విల్లు రాయించటం, ఆయన చనిపోగానే

పాపం ఆ భార్యను సనాతనపురం వెళ్ళగొట్టటం — ఈ మొదలైన సంఘటనలన్నీ తలచుకుని మేజిస్ట్రేటు అత్యంత సంతోషపడుతూ ఉన్నాడు. ఆ పశ్చిమదేశపు సాధు అంత దుర్మార్గుడా? అటువంటి హింసాపరులుకూడా ప్రపంచంలో ఉన్నారా? ఆయనకు చాల కోపంకూడా వచ్చింది. జాగ్రత్తగా పరిశోధనలు జరుపవలసిందని పోలీసులను ఆజ్ఞాపించాడు.

దాకోగా పంపించిన రిపోర్టుయావత్తూ ధ్యానపూర్వకంగా చదువుకున్నాడు; సంతోషపడతాడు. రమానాథ్ పై చాల కోపం వచ్చేసింది. ఆ సాయంత్రం చీట్లాట ఆడుతున్నప్పుడు సూపరింటెండెంటుతో అన్నాడు — “మీ సబ్ ఇన్స్పెక్టర్లు మంచి తెలివైనవాడునుమీ! వొప్పజెప్పినపని చక్కగా చేస్తాడు. కాని స్కూల్ వట్టి గాడిదలా వున్నాడే!”

అన్నాడు గుడ్ డ్రెస్సు చే. సబ్ ఇన్స్పెక్టర్లు మేజిస్ట్రేటు గదిలోకి వెళ్ళి “సాక్షులను ఇవాళే విచారించటం మంచిది. లేకపోతే వాళ్ళ బుద్ధులు మారే పోవచ్చు. ఆతడు పచ్చిమోసగాడు, సామాన్యుడుకాడు. అవకాశం ఇచ్చామంటే సాక్షులను త్రిప్పకోగలడు. పోలీసుకేసులన్నీ వేడిలోనే జరిగిపోవాలి; చలబడిపోతే పలావులాగ రుచివుండదు” — అన్నాడు. మేజిస్ట్రేటుకుకూడా చప్పున విచారణ ఆరంభంయేయాలనే ఆత్మతగా ఉంది. కాని పకీలు నెలవు మీద ఇంటికి పోయివున్నాడు. అటువంటి సమయంలో విచారణ ఆరంభం చెయ్యటం అన్యాయంగా ఉంటుందని మరి మాడుకోజులు వాయిదావేశారు.

ఈలోగా ఒక సన్నపాటి వ్యక్తి జామీనుమీద రమానాథ్ ను విడిపించుకోపోవాలని వచ్చాడు. మేజిస్ట్రేటుకు చాల కోపంవచ్చింది. “పచ్చిభూనీ దారును జామీన్ మీద విడిచిపెట్టమంటావా? తాగినీబాబు మన ప్రాంతాల్లో గౌరవనీయుడైన వ్యక్తి. అటువంటివాడికి తగిన శిక్ష విధించవలసిన సమయం ఆసన్నమైంది. నువ్వు తాగినీబాబును ఎరుగుదువు. అయినా హంతకుని రక్షించాలని ఆత్మతపడుతున్నావా? ఆతగాడికి జామీన్ ఇస్తావా?” — అంటూ గట్టింపాడు. మేజిస్ట్రేటు అత్యంత కోపగ్రస్తుడై ఉన్నందున ఇది సమయం కాదనుకుని ఆ వచ్చిన పెద్దమనిషి ఒక సమస్కారంచెప్పి మరలిపోయాడు.

నెలవురోజు గడిచిపోయింది. సబ్ ఇన్స్పెక్టర్లుకు చాల విచారంగా వుంది. తాను కూడగట్టి తెచ్చిన సాక్షులు తిరిగిపోతారేమో! సత్యసంధుడు, సజ్జనుడు అయిన రమానాథ్ పై మనమెందుకు తప్పుడుసాక్ష్యాలు చెప్పా? — అని వాళ్ళంతటవాళ్ళే మారితారేమో! అయినా ఈ ‘కేసు’ ఆధారంగా

చేసుకుని మంచి 'ప్రమోషన్' ఆర్జించాలని ఉత్సుకతతో ఉన్నాడు సబ్ ఇన్స్పెక్టరు.

బర్మాన్ పట్నంలో ప్రతియింటా తాటిబాబు మృత్యువుచూర్చిన ప్రసంగమే. ఆతని ఆకస్మికమరణవార్త విని ప్రజలంతా మొదట ఆశ్చర్యపోయారు; క్రుద్ధులైనారు. కాని క్రమేణా అసలుసంగతులు బయటపడుతూ వచ్చాయి. కామినీకాంతుని దుండగమూ, సబ్ ఇన్స్పెక్టరు తెలివితేటలూ వారికి తెలిశాయి. కాగా సబ్ ఇన్స్పెక్టరు ప్రజలకు తనముఖం చూపెట్టలేకపోతున్నాడు.

సెలవురోజులు గడిచినై. మేజిస్ట్రేటు స్వయంగా ఈ కేసు విచారించ తూనికి పూనుకున్నాడు. కడే అంతా జనసమూహంతో నిండిపోయింది. చుట్టూ పట్టల పలె ప్రజలుకూడా బర్మాన్ నాజర్ గావుండిన తాటిబాబు హత్యను గురించి కేసు విచారణకు కుతూహలచిత్తులై వచ్చారు. మేజిస్ట్రేటు గంభీరముద్రవహించి కూచున్నాడు. ఆతనిప్రక్కనే సూపరింటెండెంటు ఉన్నాడు. కడే గుమాసాలంతాకూడా ఈ కేసు విచారణ చూదామని తమతమ పనులు విడిచిపెట్టి వచ్చారు. సకీన్హు అంతా ఆసీనులై ఉన్నారు. ఈ కేసు ఆరంభించేందుకు సర్కార్ పకీలుకూడా అక్కడే ఉన్నాడు. ఆతనిది తేజఃపూర్ణమైన ఆకృతి; సూక్ష్మబుద్ధి గలవాడు.

ఆయనప్రక్కనే స్థూలకాయుడు గౌరీప్రసన్నబాబు కూచుని ఉన్నాడు. ఆయన దీర్ఘ రక్తి, బుద్ధిశాలి, బర్మాన్ లో పేరుప్రతిష్ఠలు గలవాడు. ఆయనయింట్లో లక్ష్మి, నాలుకపై సరస్వతి నివాసం చేస్తున్నారు. విద్య, ధనం, గౌరవం - ఉండవలసినవన్నీ ఉన్నాయి. ఆయన చాల ఆదృష్టవంతుడనే చెప్పాలి. ఇతర పకీళ్ళందరికీ ఆయన అదర్శప్రాయుడు. ధనవంతులంతా అవసరంపటిసప్పుడలా సలహాలకు ఆయనవద్దకే వెళ్ళాలని వాంఛిస్తారు. కాగా నానాటికీ ఆయన కీర్తి వృద్ధిచెందినది. ఆయనతో దీటైన పకీలు మరెవరూలేరు.

ఆయన ప్రక్కనే పద్మలోచనబాబు ఉన్నాడు. సన్నగా, బక్కపలచగా ఉంటాడు. మంచి బుద్ధిశాలి. మంచి కార్యదక్షుడు. సర్కారువారి ఆదరణకు పాత్రుడు. బర్మాన్ లో మంచి మర్యాద, అధికారం సంపాదించిన వాడు.

ఆయన ప్రక్కన శ్యామలాల్ ఉన్నాడు. అతడు నిష్కపటి; అత్యంత చతురుడు; మధురభాషి. ఆతనంటే అందరికీ ప్రీతి.

ఇలాగ ప్రజాపతులైన షకీశ్వంతా ఉపసీతులై ఉన్నారు. న్యాయాలయం ఒక పద్మసరోవరంలా ఉంది. షకీశ్వ ఉచిత సేవధ్యధారులై తమ్ము పూవుల్లా భాసిల్లుతున్నారు.

రమానాథుని పాడుగైన గిద్దమూ, ప్రతిభావంతములైన నేత్రాలూ చూచి అందరూ చకతులైనారు. అసాధారణశాస్త్రవిజ్ఞానము గలవాడు, వేదవేదంగాలు కంఠస్థమైనవాడు, నాలుకపై సరస్వతీ నాట్యం చేస్తున్నవాడు, బహుకాలం కాశీ, ప్రయాగ ఇత్యాది పుణ్యక్షేత్రాలలో సంచరించి పచ్చినవాడు, యాభై సంవత్సరాల కాలం సులూకూడా యువకునివలె దృఢకాయుడై యున్నవాడు, తన జీవితశేషాన్ని ధర్మక్షాత్యాపృతికై వివిధ యోగింప దరిచినవాడు, ప్రాచీన ఋషితుల్యుడైన శ్వేతి — ఇతడా తాడణి బాబును హత్యచేశాడు? ఈతని శిక్షలలాటమా హత్యానేరంతో కళంకితమైనది?

పెదపెద షకీశ్వంతా సర్కారుపక్షమే వహించారు. ఆక్షీణకాయుడైన షకీలుమాత్రం రమానాథ్ పక్షాన ఉన్నాడు. అతనికి మేజిస్ట్రేటు భావం తెలుసు. అందుచేత ఒక ఆర్డరాని దాఖలుచేశాడు. ఆర్డర్ ఏమిరాశాడంటే —

మేజిస్ట్రేటుగారు తాడణిబాబునూ, సనాతనపుర గమించారైన కామినీ కాంతునీ బాగా ఎరిగివున్నారు. తాడణిబాబుభార్య, కామినీ కాంతుమాకలిసి ఈకేసు బనాయించారు. కనుక ఈకేసు విచారించేభాగం మేజిస్ట్రేటుగారు మరొకరికి ఒప్పుకొట్టటం ఉచితం. లేదా ఎదిరిపక్షం హెచ్చులూ ఆపీలుచేసుకుంటుంది.

ఆ ఆర్డరుచూచుకుని మేజిస్ట్రేటు చాలకోపగించుకున్నాడు. నూపరింటెం డెంటు నీరసంగా నవ్వుకున్నాడు. సబ్ ఇన్స్పెక్టర్ థియంతో వాణికిపోయాడు; ఎందుచేతనంటే తాను బనాయించిన కేసుయావత్తూ మటిపాలై పోయేటుఉంది.

అప్పుడు మేజిస్ట్రేటు రమానాథ్ నుండి ఇలా అన్నాడు — “ఈ కేసు చాలజటిలంగా కనిపిస్తోంది; అందుచేత నేనే స్వయంగా విచారించాలని కోరుతున్నాను. ఇందుకు నీ అభ్యంతరం ఏమిటి?”

“మీరు న్యాయమూర్తులు. మీరు న్యాయంలేల్పగల పక్షంలో నాకేమీ థియంలేదు. తమకే విచారించండి పోనీ” — అన్నాడు రమానాథ్ ధీమాగానే.

అదివిని రమానాథ్ పకీలు ఆశ్చర్యపోయాడు. విచారణ ఆరంభం అయింది.

25

సనాతన పురం లోని డాక్టర్ మొదటి సాక్ష్యం. అతడు తన వాక్కులం ఇచ్చాడు. — “తాణీబాబు నున్నీగా ఉన్నప్పుడు నేను తనను వెళ్ళి చూచి వస్తూవుండేవాణి; మండుకూడా వేసే ఇచ్చాను. అతనికి వచ్చినది పెద్దజబ్బు ఏమీకాదు. మామూలు జ్వరమే. అతనికి నుమారు రెండు సంవత్సరాల వయస్సు వుంటుంది. మామూలు జ్వరంతోనే అతడు మరణించాడంటే నమ్మతగిన విషయం కాదు. రేపు అతడు చనిపోతాడనగా ఆ లోగడ దినమే నే నాయన్ను చూచి వచ్చాను. జ్వరం తీవ్రంగా ఏమీలేదు. మృత్యు లక్షణాలేమీ నాకప్పుడతనిలో కనిపించలేదు. మర్నాటికల్లా అతడు చచ్చిపోయాడని విశేషానికి నాకు చాల ఆశ్చర్యంవేసింది. వెళ్ళి శవాన్ని చూదామనుకున్నాను. కాని ఆరాత్రే రమానాథ్ శవాన్ని తగలేయించాడని తెలిసింది. ”

ఇలాగే — తాణీబాబుకు వచ్చినది మామూలు రోగమే అయినా ఆకస్మికంగా చనిపోయాడంటూ — ఆయన యింట్లోవుండే ఇంకా ఒక డక్టరు వ్యక్తులు సాక్ష్యం ఇచ్చారు.

తరువాత సనాతనపురం లోని స్కూల్ మాష్టర్ ఒకాయన ఇలా సాక్ష్యం చెప్పాడు. — రేపు చనిపోతాడనగా తాణీబాబు లోగడ దినమే — తానిదివరకు రాసిన విలునామా రద్దుచేసి కొత్త విలు రాశాడు. దాని ప్రకారం తన యాస్తి యావత్తు సుమిత్రకూ, సుధకు పంపులు పంచాడు. ఇలాగ విలు మార్చి రాయమని రమానాథ్ తాణీబాబుకు చాల రోజులనుంచీ మెడలు విగుస్తూ ఉన్నాడు; చాలమందితో ముసిరివాడింకా ఎన్నాళ్ళో బ్రతుకడని కూడా చెబుతూవచ్చాడు. కొత్త విలు రాసినప్పుడు రమానాథ్ అక్కడే ఉన్నాడు. ఆ విలు సాక్షి దస్కర్ చేసినవాడిలో రమానాథ్ ఒకడు. ఆరాత్రే అకస్మాత్తుగా తాణీబాబు చనిపోవటం జరిగింది.

“తాణీబాబు చనిపోతున్నాడు. రమానాథ్ ఇంట్లోనే ఉన్నాడు. అరరాత్రే అయేసరికి అకస్మాత్తుగా తాణీబాబు చనిపోయినట్లు తెలిసింది. మేముతా గబగబా వెళ్ళి చూచాం; ఆయన నోట్లనుంచి నురుగు వస్తోంది. విషం తాగి చనిపోయినప్పటి యవస్థ మాకు అక్కడ కనిపించింది. ఆసంగతే: మా అమ్మగారో వెళ్ళి చెప్పా; ఇంకా ఇతరుకు ఎవరికీ చెప్పకుండా రమానాథ్ మమ్మన్నీ అడ్డగించాడు. ఆరాత్రే శవాన్ని తగులపెట్టించాడు ” — అంటూ తాణీబాబు నాకర్లు సాక్ష్యం చెప్పారు.

సుధర్మ పుట్టింటినుంచి ఒక దాసీది వచ్చి ఇలా సాక్ష్యం ఇచ్చింది —
 “రమానాథ్ గారే తాణిబాబుగారికి మందు ఇస్తున్నారు. అనాటిరాత్రి వారు నన్ను పిల్చి ఒక మూలికఇచ్చి బాగా పిండిగొట్టి తీసుకురమ్మని పుర్నా యించారు. నేను అలాగే పిండిచేసి తీసుకువచ్చాను. దానిలో నీళ్ళు గలిపి ఒక చటాకు రసం తీశారు. చూడగా ఆడేదో విషవృక్షపు వేరులాగే కనిపించింది నాకు. రసంతీసి అక్కడపెట్టి నేను వెళ్ళిపోయాను. దాన్ని బాబుగారి చేత ఎప్పుడు త్రాగించారో నాకైతే తెలియదు. తరువాత ఆయన చనిపోయాక నాకు అనుమానం కలిగింది: అందుకని ఆ మిగిలిన మూలికతీసి ఇంట్లో కరుగారికి ఇచ్చాను. రమానాథ్ గారికి రకరకాల వనమూలికలు తెలుసును.. మంచిచ్చి రోగులను చంపటంకూడా ఆయనకు తెలుసు. జైషధాలకోసం ఆయనవద్దకు చాలమంది వచ్చి పోతూవుంటారుకూడాను.”

ఆ వనమూలికను డాక్టరుకిచ్చి పరీక్ష చేయించవలసినదిగా ఇద్దరు పోలీసులను పంపించడమైంది. ఆ పరీక్షించిన డాక్టరువచ్చి ఇలా చెప్పాడు —
 “నేనా మూలికను బాగా పరీక్షచేశాను. దానిరసం నిజంగా చాల హానికరమైనదే. కొంచెం అధికంగా త్రాగిస్తే మరణి చావటం తథ్యమే ”

సనాతనపురంలోని ఒక భూస్వామికూడా తన సాక్ష్యం నివేదించాడు —
 “నేను తాణిబాబు దహనక్రియలప్పుడు అక్కడే ఉన్నాను. రమానాథ్, హేమబాబూ గుసగుసలాడుకుంటూ ఉండగా నేను స్వయంగా విన్నాను.. ‘నేటితో పీడా వొడిలిపోయింది. సుమిత్రకూ, సుధకూ వారీపైతృక సంపత్తి మళ్ళీ వాళ్ళకు లభించింది’ — అంటున్నాడు హేమబాబు. ‘మన విషమూలిక ఎటువంటిపన్నెనా సాధించగలదు’ — అంటున్నాడు రమానాథ్”

ఇలా అన్ని సాక్ష్యాలు ముగిశాయి. అప్పటికి సాయంత్రం అయిదు గంటలయింది. కేసునిచూడ మరునాటికి వాయిదావేసి మేజిస్ట్రేటు లేచాడు..

26

మర్నాడు పరకొండగుంటలకు మళ్ళీ కడలేఅంతా నిగడిపోయింది. రమానాథ్ నులెచ్చి కోర్టులో హాజరుపరచారు, మేజిస్ట్రేటుకూడావచ్చి తన ఆశయం అధిష్టించాడు.

కోరుగుమాస్తా ఛాణ్డీటీటు తయారుచేసి ఇచ్చాడు. మేజస్ట్రేటు కలం ఒకటి చేత్తో పుచ్చుకుని ఆలోచనా పగుడై ఉన్నాడు.

ఆసమయంలో కచేరీ బెట ఏనోకాస్ కోలాహలం బయలుదేరింది. గుర్తిపుబండ్రి ఒకటివచ్చి ఆగింది. అందులోనించి ఇద్దరు వ్యక్తులు దిగారు. దిగి గబ గబా కచేరీలోకి నడచి వెళ్ళారు.

అందులో ఒకణ్ణి బర్దాన్ లోని సకీర్తంతా బాగా ఎరుగుమరు. ఆయన చంద్రనాథబాబు, హైకోర్టువకీలు. మేజస్ట్రేటు చేతిలోని కలం క్రిందబెట్టి ఒక సారి ఆయనకేసి చూచాడు. ఆ వకీలు వెనుక నే హేమబాబుకూడా ఉన్నాడు. ఇద్దర్నిచూచి రమానాథ్ ఆశ్చర్యపోయాడు.

“నేను రమానాథ్ పక్షాన వాదించేందుకు వచ్చాను. తను ఆజ్ఞాయితే నేను ఈ సాక్షున్ని నాలుగు ప్రశ్నలు అడుగుతాను” అన్నాడు చంద్రనాథ్ మేజస్ట్రేటును ఉద్దేశించి.

“సాక్షుల వాక్కులాలు నిన్ననే తీసుకోవటమైంది. ఇరాళి మళ్ళీ వాళ్ళింకవదినీ పిలిపించి కాలయాపన చేయటంవల్ల ప్రయోజనం కలిపించదు. మీరు అంత కోర్టుగాజంటే హైకోర్టులో విచారణకు వచ్చిచప్పుడు కాన్స్ పరీక్ష చేయరుగాని” - అన్నాడు మేజస్ట్రేటు.

“సాక్షులను పిలిపించవలసిన పరియేమీలేదు. వారంతా కచేరీ చేరువనే హాజర్ ఉన్నారు. తమను ఆజ్ఞయిస్తే నేనెళ్ళి పిలుచుకువస్తాను. నేను కాన్స్ పరీక్ష చేయటానికి ఒక గంట చాలు. కాన్స్ పరీక్ష లేకుండా అపరాధం నిగ్గయించి శిక్ష విధించటం న్యాయంకాదు. కాన్స్ పరీక్షకూడా అయినతర్వాత కోర్టువారు ఎలా భావిస్తే అలాగే తీర్పు చెప్పవచ్చును”

మేజస్ట్రేటు ఒప్పుకోక తప్పిందికాదు. పోలీసులు పట్టుకువచ్చిన సాక్షులు అంతా బెట కామినీకాంతుని చుట్టూకూచుని పొగపీలుస్తున్నారు. వారంతా మళ్ళీ కోర్టులోనికి రావలసివచ్చింది.

క్రాస్ పరీక్షలో మొదటిసారి అసలు డాక్టరే కాదు లేదీపోయింది. ఆతడు డాక్టరుపరీక్ష ఏమీ ప్యాసుకాలేదు. ఒక ఆస్పత్రిలో కాంపౌండుగా ఉండేవాడు. త్రాగుబోతులవటంచేత ఆ ఉద్యోగంకాస్తా ఉడిపోయింది. నాటి నించీ క్వినెన్ మాత్రం అమ్ముకుంటూ బ్రతుకుతున్నాడు. కామినీకాంతునికి కలకత్తాంచి అప్పుడప్పుడు వేళ్ళలను పిచ్చుకువస్తూ ఉంటాడు. తాణీబాబు చాలరోజులనించీ రోగగ్రస్తుడైయే వున్నాడని ఒప్పుకున్నాడు.

తరువాత రెండవసారి క్రైస్తవపర్యవేక్షణగా అతడిలాగునచెప్పాడు—
“నేను కామినీకాంతుని ఆశ్రయించాను. కేవలం విలు రాయబడిననాడు మాత్రమే
నేను ధర్మపురం వెళ్ళాను. రమానాథ్ తాణిబాబును కొంతవిలు రాయవలసి
నదిగా బలవంతంచేసినట్లు నాకేమీ తెలియదు. కాని సనాతనపురంలో చాలమంది
అలా అనుకుంటుఉంటే విన్నాను. అంతకన్నా నాకక్కవేమీ తెలియదు.”

విషమాలికనుగురించి సాక్ష్యంచెప్పిన స్త్రీకూడా క్రైస్తవపర్యవేక్షణ ఇలా
చెప్పింది—“నేను తాణిబాబుగారింట దాసీనికాదు. తాణిబాబుగారు చని
పోయినరాత్రి నేను వారింటికెళ్ళినమాట నిజమే. రమానాథబాబు నాకు ఒక
మాలికయిచ్చి రసం తీయించినమాటకూడా వాస్తవమే. అయినా అది విష
మాలికేనని నేను ఖచ్చితంగాచెప్పలేను. ఇన్స్పెక్టరుగారు వెదకితెచ్చి డాక్టర్
చేత పరీక్షచేయించిన రసం, అప్పుడు నేనుతీసిన రసమేననికూడా
చెప్పలేను.”

ఆతరువాత ఇన్స్పెక్టరుగారిని క్రాస్ పరీక్షచేశారు. ఆతడు ఈక్రింది
విషయాలన్ని ఒప్పుకున్నాడు— “బాకర్ గంజ్ జిల్లాలో ఒక పలెటూరు నా
నినాసస్థానం. వెంటనే నే నక్కడే పోలీసు ఉద్యోగంచేశాను. తరువాత
బాంకుడా జిల్లాలో కూలీ కంట్రాక్టుపని చేశాను. అందులో నాకు చాలా
లాభం వచ్చింది. ఒక కాపురం చేస్తోన్న స్త్రీని లేవదీసుకు పోతూంటే పట్టు
బడాను. నామీద కేసుపెట్టారు. శిక్షవేశారు. ఆశిక్షఅయినతరువాత చాలకష్టం
మీద కాన్ స్టేబిల్ ఉద్యోగం సంపాదించాను. అప్పటినుంచీనమ్మకంగానే పనిచేస్తు
న్నాను. ఈ కేసుసందర్భంలో స్వయంగా నాసనాతనపురంవెళ్ళి పరిశోధనలు
సలిపాను. సాక్షులనందరినీ కూడదీసి కామినీకాంతబాబు నాకు చాల సాయం
చేశారు. విషమాలికనాకు తాణిబాబుగారింటోనే దొరికింది. దాన్ని దాసీదే
తెచ్చిపెట్టిందో, మరింకెవరై నా తెచ్చారో నాకే తెలియదు.”

తాణిబాబు శవం తగలబడుతూన్నప్పుడు రమానాథ్ హేమచంద్రులు
మాటాడుకుంటూండగా విన్నానని సాక్ష్యం చెప్పిన పెద్దమనిషికూడా—
ధర్మపురం గ్రామం ఎలాఉంటుందో, ఆవూరి స్థానం ఎటువైపు ఉన్నదో—
ఈమొదలైన వివరాలేమీ చెప్పలేకపోయాడు. తాను నిజంగా ఒక భూస్వామి
కాదనీ; కలకత్తాలో కామినీకాంతుని బంగళాలో ఉండేనాకరునుమాత్రమే
ననీకూడా ఒప్పుకున్నాడు.

ఈసంగతులన్నీ విని మేజిస్ట్రేటు కలం బలమీదపెట్టి గడం తడుము
కుంటూ కూచున్నాడు. ఆయన విశేషంగా కాలజుడు కాకపోయినా బుది

హీనుడు, హృదయకూర్మ్యుడు కాదు. కేసు ఇలా మారిపోతూఉండటంచూచి అతడు చాల విచారించాడు. రమానాథుని చింతారహితశాంత పూర్ణవదనాన్ని చూచాడు. మేజస్ట్రేటు ముఖభావాలు గమనించి సబ్ ఇన్ స్పెక్టరు చింతా క్కొంతుడైనాడు. అతనికి ముచ్చెనుటలు పోశాయి. పోయి పరండాలో నిల్చున్నాడు.

చంద్రనాథబాబు కోరువారిని ఉద్దేశించి ఇలా పలికాడు — “రమా నాథ్ నిరపరాధి; విద్వాంసుడు ; ధర్మశీలి. దుష్టులైనవారి మోసంలో చిక్కు కుని అవసరపాలైనాడు. ఈ సాక్షులంతా కామినీకాఠుని అనుచరులేనని తేలి పోయింది! ఆతని ప్రోత్సాహ వలనే ఈ అబద్ధపుకేసు బనాయించబడినది. విషమూలికగాధ పట్టి అసత్య, ఈ అసత్యాన్నే ఆధారంగా చేసుకుని సబ్ ఇన్ స్పెక్టర్ రమానాథ్ ను నేరస్థునిగా నిరూపించటానికి ప్రయత్నించాడు. ఇంకా కోరువారికి సందేహంగాఉంటే రమానాథ్ పక్షంవారి సాక్షులద్వారా వివరాలు చెప్పిస్తాను.

“అభియోగం తెచ్చినవారి సాక్ష్యాతే నిలువలేకపోయినప్పుడు ఇంకా ఎదిరి పక్షంవారి సాక్ష్యాలు కూడా దేనికి?” — అన్నాడు మేజస్ట్రేటు;

“ఇతర కేసులలో అక్కర్లేకపోవచ్చు. కాని ఈకేసులో అవసరంవుంది. ధర్మపరాయణుడు, సచ్చరిత్రుడు అయిన ఒక పెద్ద మనిషిని కోరుకు లాక్కొ చ్చారు. ముసలితనంలో రోగంవచ్చి ఒకడు చనిపోతే, విషంపెట్టి చంపినారని అబద్ధాలు బనాయించారు. విషమూలిక ఎలావుంటుందో కూడా వీరెవరికీ తెలియదు. అయినా పోలీసులు పెట్టిన ఈకేసుకు ఆవిషమూలికే ఆధారం. డాక్టర్ చేత దాన్ని పరీక్షచేయించారు. అది నిజంగా విషమూలికేనని రుజువు అయితే దోషం నిరూపణ అయినట్లే. రమానాథ్ కు ప్రాణదండన విధిస్తారు; కాని రమానాథ్ నిర్దోషి అని రుజువు అయితే, కుస్మితులై యీ కేసును బనాయించినవారిని శిక్షించటం మీవంతు. కపటపర్తులైన పోలీసు ఉద్యోగు లు ఈదేశంలో చాలమంది ఉన్నారు. వారి అన్యాయాలు, క్రూర్యాలు రుజువైనప్పుడు, వారిని వెడలనడిపించి ప్రభుత్వం ప్రజలను న్యాయంగా పరి పాలించాలి. మీరు కేవలం న్యాయవిచారకులే కాదు; ఈజిలాకు శాసనకర్తలు కూడాను. ఇంకా నాకు రెండు గంటల వ్యవధి దయచేయించండి. మీ సందే హాలన్నీ పోగొట్టగలను. ఈ కేసు యదాగ్రస్వరూపం మీకు తెలియబరుస్తాను. ఆ తరువాత మీయొద్దం వచ్చినట్టు తీర్పుచెప్పండి. నా సాక్షులను కూడా నా వెంటనే తెచ్చాను. బైటవున్నారు. తమరు సెలవిస్తే పిలిపిస్తాను.”

మేజస్ట్రేటు అందుకు అంగీకరించాడు.

27

కామినీ కాంతునివంటి జమీందారు సాధారణంగా ఒక కేసు విచారణ చూడాలన్న కుతూహలంతో కోర్టులకురారు. కాని తన చాకచక్యం, పరాక్రమం రమానాథ్ కు తెలియబరచే అవకాశం ఇది. అందుచేత మహోల్లా సంతో తానుకూడా వచ్చాడు. కాని చంద్రనాథబాబు హేమచంద్రునితో సహా కోర్టులో హాజరయ్యేసరికి అతని ఉత్సాహం చాలవరకు చలబడి పోయింది. పైగా చంద్రనాథుని క్రాస్ పేక్షలద్వారా అసలు విషయం బయటపడేట్లు ఉంది. కామినీ కాంతునికి వెర్రెత్తిపట్టుగా ఉంది. సుమతిబాబు ఎప్పుడు పస్తాడా అని ఎదురుచూస్తున్నాడు. ఈ విషయమయంలో ఆతడికి కారాకండా ఉన్నాడే! సుమతిబాబు కలకత్తాలో వేగుపడ పకలు. కామినీ కాంతుని ఈ కేసు బనాయించటంలో వక్రపల్లెటూరి వ్యవహారం చేస్తున్నాడని మొదటిసారి ఎరిగివున్నాడు. అదీగాక చంద్రనాథబాబు రమానాథ్ పక్షాన పీఠం గా వెడుతున్నాడు. అటువంటప్పుడు ఈ కేసు ప్యవసానం ఎలా వుండబోతుందో సుమతిబాబుకు ముందే తెలుసును. అందుచేత మురిగిపోయే పడవను శీఘ్రంగా ముంచివేయటమే తన కర్తవ్యంగా భావించాడు. హేమచంద్రునికీ, చంద్రనాథబాబుకూ పరమమిత్రుడై రమానాథ్ కు అనుకూలంగా సాక్ష్యం పోగుజేసి సహాయం చేశాడు. కామినీ కాంతునికి మాత్రం ఒక ట్రైట్రాం పంపించాడు - “ఒక అవసరమైన పనిలో చిక్కుకున్నాను. అందుచేత బర్మాన్ రాలేకపోయాను. మీ వ్యవహారాలు జయప్రవంగా సాగుతున్నాయని ఆశిస్తున్నాను” - అని.

రమానాథ్ పక్షాన సాక్ష్యం చెప్పేవారు కోర్టులోకి వచ్చారు. మొదటి సాక్షి తాణిబాబు గురువు. సనాతనపుర నివాసి; మంచి నిర్వాహకుడు; నిర్దోషులకు వ్యాకరణపాఠాలు చెప్పుకుంటాడు. ధర్మశాస్త్రం చదువుకున్నాడు. అందరూ ఆయన్ను మిక్కిలి గౌరవిస్తారు. జెన్నియ సువత్సరాల వయస్సు ఉంటుంది. జీవితంలో ఎన్నడూ కోర్టులో ఆడుగుపెట్టి యెరుగడు. ఈ నాటికి సుమిత్రా - యోగిమాయల కన్నీళ్ళకు హృదయం కరిగి ఇంకా వచ్చాడు. ఆయన చెప్పిన సాక్ష్యం - “రమానాథ్ కొన్నాళ్ళుగా సనాతన పురంలో వచ్చివుంటున్నాడు. సనాతనపుర జమీందారుకు ఆయనపై కోపం వచ్చి వెళ్లగొట్టాలని ప్రయత్నం చేశాడు. కాని రమానాథ్ జమీందారుకు వీధి ధియం పేట్టాడు. ఆ పై జమీందారుకు మరీ కోపంవచ్చి - రమానాథ్ కు

నాశనం చేయలేకపోయానంటే నేను సన్యాసుని పుచ్చుకుంటాను” — అని శపథం చేశాడు. తాణిబాబు చాలకోజులించి తన భార్యతో ఎక్కువగా మాటాడడం మారివేశాడు. ఒకరకంగా ఆమెపట్ల ఆయనకు అసహ్యభావంకూడా ఉండేది. మాటిమాటికీ తన చుట్టూను భార్యను తలచుకొని, సుఖాసుమిత్రులను స్మరిస్తూ కన్నీళ్ళు పెడుకుంటూ ఉండేవాడు. తన ఆస్తిని భార్యకు ఇవ్వనని సుఖాసుమిత్రులకే ఇచ్చి వెళతానని నాతో చాలసార్లు చెప్పాడు. అందుకు హేమచంద్రుడు అగ్గీకరించేవాడు కాదు. శివచంద్రుడేకూడా ఆయన ఆస్తి తనకేమీ అక్కర్లేదని, భార్యకే రాసివెయ్యమని గట్టిగా చెప్పివేశాడు. అయినా తాణిబాబు చుట్టూనూ కొంతసేపు రాసి తన యావదాస్తిని సుఖాసుమిత్రులకే ఇచ్చాడు. అందుకు రమానాథ్ సాక్ష్యం తనకే చేశాడు. తాణిబాబు చుట్టూనూ తరువాత ఆరు భార్య సనాతనపురం వెళ్ళి అక్కడే ఉంటోంది. సున్నద తన భర్త మృత్యువును గురించి అగ్గి పెడుకున్నప్పుడు సనాతనపురంగానే ఉన్నది”.

తరువాత ఒక దానీదివచ్చి సాక్ష్యం చెప్పింది. ఆమె చివరకాలంగా యోగమామవద్ద శాంతిచేస్తూ ఉండేది — “నేను నల్లబై స వత్సరాలించి సనాతనపురం జమీందారు గారింటో శాంతి చేస్తున్నాను. ముప్పయ్యే వత్సరాల పూర్వం వారి యింటో కమలాకాంత్ అను క్షత్రవాడు ఉండేవాడు. కమలా కాంతుకి, కామినీకాంతుకి ఒక దెబ్బలాట సంభవించింది. అందులో కమలా కాంతుకి దెబ్బలు తగిలాయి. అతను చుట్టూనూ, చాలకాలంనాటి సంగతి గమక అదరూ మరచిపోయి పుట్టాడు. ఈ సంగతి నే జ్ఞాపకంచేసి రమానాథ్ కామినీకాంతుని భయపెట్టటం నా చెవులారా విన్నాను. ఆ తరువాత కామినీకాంత్ జమీందారు రమానాథ్ ను చాల ఆదరంగామాస్తూ ఉండడం నాకర్థం అజ్ఞాపించి తాను కలకత్తా వెళ్ళాడు.”

ఆ తరువాత విలాస పుకపు ధరంజయబాబువచ్చి సాక్ష్యం చెప్పాడు. అతనిదూచి కామినీ కాంతుకు నొడికాడు. “తాణిబాబు నాకు మామ వరుస బాతాడు. ఆయన ఇంకా కొన్నాళ్ళకు చుట్టూనూ నేను చూడాలికి వెళ్ళాను. ఆయన ప్రథమభార్య దుఃఖితోనే మరణించింది. రెండో భార్య చాల గడుసు. భర్త ఆస్తి అంతా తన పేర రాయించుకుంది. తాణిబాబు చుట్టూనూ ఒకసారి కామినీకాంతుకు కలకత్తాలో సుమతి బాబుగా టింపికి పచ్చాడు. అప్పుడు నేను అక్కడే ఉన్నాను. తాణిబాబుచేత గమానాథ్ కొత్త నిల్లు రాయించాడని, తన్నుకూడా వెసుకటిగాధ ఒకటి తగ్గి

తీసి భయపెడుతున్నాడనీ చెప్పి - అందుచేత అతనిమీద సుభద్రద్వారా ఒక ఖానీ నేరంమోసి వాని పని పట్టించవలెనని అనుకుంటున్నాడనీ చెప్పాడు.”

ఆతరువాత ధనంజయబాబు తన దుర్వ్యక్తులను ఒప్పుకుని, పశ్చాత్తాపం ప్రకటించి, తాణీబాబు ఆస్తి సుధా నుమిత్రులకు చెందటం తన కిష్టమేననీ చెప్పుకున్నాడు. అతని మాటలకు మేజిస్ట్రేట్ హృదయంకూడా ద్రవించింది.

తరువాత మున్నీజాన్ కూడా వచ్చి ఇలా సాక్ష్యం చెప్పింది - “నేను కలకత్తాలో ఒక వేశ్యను. జమీందారుగారికి వేశ్యలనాట్యం అంటే చాల ఇష్టం. అందుచేత వారు తరచు నాయుటికే వస్తూ ఉంటారు. నేను వారిని సంతోషపెడుతూ ఉంటాను. ఒకసారి నన్ను వారు కలకత్తాలో తమ బంగళాకు పిలిపించుకున్నారు. అక్కడ సుమతిబాబుకూడా ఉన్నారు” - అని చెబుతూ ఆసమయాన సుమతిబాబుకూ, కామినీ కాంతునికీ జరిగిన సంభాషణ యావత్తు చెప్పేసింది.

మేజిస్ట్రేట్ వేలు కొరుక్కున్నాడు. కామినీకాంతుని వకీలు మున్నీజాన్ ను లక్షించి - “జమీందారు నీతోకూడా సారాయం త్రాగినారని చెప్పావు కామా?” - అని ప్రశ్నించాడు.

“చిత్తం, త్రాగినారండి”

“జమీందారుగారు హిందూధర్మోద్ధారక సంఘానికి అధ్యక్షుడని నీకు తెలియదా?”

“తెలియకేం?”

“కామినీకాంతుడు హేమచంద్రుని, శివచంద్రుని సమాజంనించి వెలి వేసిన సంగతికూడా ఎరిగివున్నావా?”

“ఎరుగునును”

“అటువంటి మనిషి నీతో కలిసి మద్యం త్రావుతాడా?”

“నేనూ అదే ప్రశ్న వారినీ అడిగాను”

“వారు ఏమన్నారు?”

“చాటుగా ఏమిచేసినా తప్పులేదన్నారు, ఆసంగతి మీకు తెలియదా?”

అమాటకు వకీలునోరు మూత పడిపోయింది.

చివరిసాక్ష్యం మైమన్ సింగ్ లో జాయంటు మేజిస్ట్రేటుగావున్న శివ చంద్రునిది. అతన్ని చూచి చంద్రనాథ్, హేమచంద్రుడు ఆశ్చర్యపోయారు. అతడు ఎప్పుడు వచ్చాడు? ఎవరు కబురు చేశారు?

తాణిబాబు సంపత్తి కాజేయ్యాలన్న దురాశతో హేమచంద్రుడు రమానాథ్ ద్వారా రెండవవిలు రాయించాడన్న వాదన అబద్ధమని రుజువు చెయ్యటానికి శివచంద్రుడు వచ్చాడు. హేమచంద్రుని నిర్భీకత, న్యాయవర్తన ఉగ్గడించాడు. తాణిబాబు యెడల, ఆయనభార్యపట్ల సుమిత్రాదేవి శ్రద్ధా భక్తులను వివరించాడు. తన యింటికి రావద్దని సుభద్ర నిషేధించినా ఉండబట్టి లేక సుమిత్ర అప్పగింపును వెళ్ళి ముసలివానికి సేవలుచేసి వసూండేది. చిన్నప్పుడు అతిదరిద్రావస్థలో వున్న సుభద్రను కన్న తల్లిలా పోషించినది సుమిత్రే. ధనవంతుని భార్యనై నానుకదా అని సుభద్ర సుమిత్రను అనేకసారు లవమానించింది, కాని సుమిత్ర ఏమీ అనుకోకుండా చిన్నపిల్లకదా అనుకొని మామూలుగా తాణిబాబుకు సేవాశుశ్రూషలు చేస్తూనే ఉండేది. హేమచంద్రుడు ఒత్తిడిచేసి తాణిబాబుచేత రెండవవిలు రాయించలేదు. తాణిబాబుతన భార్య స్వభావం బాగా తెలుసుకునే బుద్ధిమార్పుకున్నాడు—” అని చెబుతూ తాణిబాబు ఆస్తిపై తనకు ఎలాంటి ఆశ్రితం లేవని హేమచంద్రుడు ఇది వరకు తనకు రాసిన ఉత్తరాలన్నీ దాఖలుచేశాడు.

తరువాత శివచంద్రుడు రమానాథ్ ను గురించి చెప్పాడు—అతని పవిత్ర జీవితాన్ని, ధర్మపరతన వర్ణించాడు.

“అయితే అటువంటి దేవత్యుడైన మమష్యునిపై జమిందారు ఈ షడ్యంత్రం పన్నినాడా? ఈ దేశహితైషిని వంచించేందుకే సుభద్ర కోరుకు ఎక్కిందా? మా పోలీసులు కేవలం జమిందారు తొత్తులై పోయారా? రమానాథ్! నిన్ను మహాదోషినిగా పరిగణించాను నిన్ను. ఇవాళ నీవు నిర్దోషివి, ధర్మపరాయణుడవు అని తెలుసుకున్నాను. నిన్ను వదిలివేస్తున్నాను. నీపై అక్రమంగా కేసుపెట్టిన జమిందారుపై నీవు అభియోగం లేవచ్చును—” అన్నాడు మేజస్ట్రేటు.

న్యాయాలయమంతా నిశ్శబ్దమైపోయింది. ప్రేక్షకులంతా బొమ్మలవలె ఉండిపోయారు.

“మహాశయా! న్యాయము పాలించినందుకు ఈశ్వరుడు మీకు మేలు చేయుగాక! కాని నాది ఒక మనవి ఉంది”—అన్నాడు రమానాథ్ మేజస్ట్రేటును ఉద్దేశించి.

“ఏమిటది?”

“ఈ సాక్షులు చెప్పిన మాటలచుట్టి ముప్పులు సావర్నరాలపూర్వం కామినీకాంతుడు కమలాకాంతుడు ఒక బాలకుని హత్యచేసిపట్టు తేలుస్తున్నది. ఆ విషయమేమీ తేలలేదా ?

“ఎలా తేలుతుంది ? ముప్పులు సావర్నరాల నాటిమాట! కళ్ళతో చూచినవాడెవడు ?”

“అందుకు తగిన సాక్ష్యం నావద్ద ఉంది. భౌత్యకాత్యా పాపంనించి ఇంతవరకూ ఈళ్ళరుడే కామినీకాంతుని కాపాడినాడు. కమలాకాంతుడు ఆనాటి దెబ్బలాటగా దెబ్బలు తిన్నాడు; కాని మరణించలేదు. ముగ్గురు సేవకులు కమలాకాంతుని పడమటి ఊళ్ళకు తీసుకుపోయారు. తమ్ముని ఇప్పటికీ కామినీకాంతుడు గుర్తుపట్టగలడనుకుంటాను” — అంటూ కామినీకాంతుని తీవ్రదృష్టిని అవలోకిస్తూ తన తలమీది జట్టలను రీసేవేశాడు — “కమలాకాంతుడు జీవించే ఉన్నాడు గట్టిగామాస్తే తమ్ముణ్ణి గుర్తుపట్టవచ్చు—” అన్నాడు.

జటాము కత్తెన ఆ లలాటాన్ని కామినీకాంతుడు చూచాడు. ఆ యెర్రటి నేత్రాలు చూచాడు. లేజు పూర్ణ ప్రచండమూర్తిని అవలోకించాడు. ఆ నాటి క్రోధస్వభావబాలకుడు ఈ నాడు మహాశక్తిగాలి, బద్ధుడు, నిద్రాంసుడు, వీరపురుషుడు విదగ్ధునిచ్చాడు. కామినీకాంతుడు చూచి మూళ్ళ పోయాడు. నొక్క వచ్చి అత్ని ఎత్తుకుపోయారు.

కడేరి అంతా కోలాహలంగా ఉంది. “అయితే నువ్వే కమలాకాంతుడివా? కామినీకాంతుడు నిన్ను చంపేందుకు కట్టపన్నినాడా ? అయితే నువ్వు అతనిమీద కేసుపెట్టు.” — అన్నాడు మేజిస్ట్రేటు.

28

ఆనాడు కడేరిబైట జనం గుంపులుగుంపులుగా జమిందారు కమలాకాంతుని దివ్యమూర్తిని చూడమని వచ్చారు. జాయింటుమేజిస్ట్రేటు అయిన శివచంద్రుని, చంద్రనాథ్ నూ ప్రశంసించారు. ధర్మం జయించిందని సంతోషించారు. రమానాథ్ వాడిదగ్గనీ కాగలించుకుని కృతజ్ఞత ప్రకటించాడు.

హేమచంద్రుడుమాత్రం జనసమ్మర్దం వదిలించుకుని ముకార్ గారింటికి వెళ్ళాడు. కాని ఆయింటియజమాని ఇంకా కోర్టునించి రాలేదు. కనుక

వరండాలోనే ఒక కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. మరికాసేపటికి ఒక యువతి ద్వారంవెనుకవచ్చి నిలబడింది. మేలిముసుగులో ఆమె ముఖం సరిగా కనిపించటంలేదు. హేమచంద్రుడు అటువైపు చూచాడు. ఆమె 'లోపలికి రండి' అన్నట్టుగా, గాజులగలగలతో చెయిఉపింది.

హేమచంద్రునికి అనుమానం కలిగింది. ఈ బర్దాన్ లో స్త్రీలు ఇంతేనాయెమిటి? వీరి ప్రవర్తన ఇంత మర్యాదాహీనంగానే ఉంటుందా? కాని ఎందుకు పిలుస్తున్నదో తెలుసుకుందామని హేమచంద్రుడు లోనికి వెళ్ళాడు. ఆమె తలుపు గడియవేసింది.

హేమచంద్రుడు పలెటూరిమనిషి; కల్ల, కపటం లేనివాడు. ఈ అపరిచితయువతి చేతిలో చిక్కిపోవాలా? ఏకాంతంగా ఈ పర స్త్రీతో ఇక్కడ ఉండటం ఉచితమేనా? ముక్తార్ బాబుకు తెలిస్తే ఏమాతుంది?

ఆ యువతి ఇంకా లోపలికివెళ్ళి మళ్ళీ రమ్మని నెగచేసింది. హేమ బాబుకు ఏమీతోచలేదు. ఐనా లోనికి వెళ్ళాడు. ఆమె పీటవేసి, పళ్ళెం పెట్టి, హల్వా, పూరీలు, కూరలు వడ్డించింది. హేమబాబు చేతులు, కాళ్ళు కడుక్కుని భోజనానికి కూచున్నాడు. బర్దాన్ స్త్రీల శీలమర్యాదలు ఏమాంటి వై నా పంటమాత్రం రుచికరంగా చేస్తారునుమీ! — అనుకున్నాడు.

వడ్డిస్తోన్న ఆ యువతి మేలిముసుగులో మాటిమాటికీ నవ్వుకుంటోంది. హేమబాబు పలెటూరివాడనీ — అనుమానిస్తూ భుజిస్తూండటముచూచి — వ్యంగ్యంగా నవ్వుకుంటూన్నది కామాలు! మొత్తానికి చలాకిమరిషేనుమీ!

హేమబాబు భోజనం ముగించగానే ఒక యువతి తమలపాకులపళ్ళెం తేచ్చి ముందుపెట్టింది. హేమబాబు ఆమెనుచూచి చటుక్కున చెయి పటుకున్నాడు; అదేమిపని! హేమబాబు సజనుడుకదా! పరాయియింటి వంటలక్కను చెయిపటుకుంటాడా? “ఛీ, ఛీ, ఉండండి” — అంటూ ఆమె విదిలించుకోబోయింది. హేమబాబు నవ్వుతూ — “చాలే; ఇంకా ఎందుకూ దాక్కోటం? నువ్వు అసలు ఇక్కడికి ఎలావచ్చావు?” అని అడిగాడు.

సుమిత్ర ముసుగు తీసివేసి దగ్గర కూచుంది. “యోగమాయ సనాతన పురంబించి దాసీదార్ని తీసుకుని ఇక్కడికి వచ్చింది; ఆమెతోకూడా నేనూ వచ్చాను” — అని చెప్పింది.

“అయితే యోగమాయ ఈ యింటోనే వుందా?”

“ఔను. ముక్కార్ గారిభార్య మమ్మల్ని చాల ఆదరంగా చూస్తుంది; ఆమె చాల మంచిది.”

“ఏమిమంచో, ఈ యింట్లో ఆడవాళ్ళ వ్యవహారం నాకేమీ బాగా లేదు. నన్ను లోపలకితెచ్చి, భోజనంవడించినమనిషి మరీ సిగ్గులేని—”

“కాదు, కాదు. ఆమె మంచి శీలవతి. అయితే ఇంకా చిన్నతనం పోలేదు. అదిగో ఇటేవస్తోంది; చూడండి”—అంటూఉండగానే ఆ యువతి ఒక మిఠాయిపళ్ళెం తెచ్చి ఆతనిముందు పెట్టింది.

హేమబాబు రుచిచూచి “భేష్! ఈ మిఠాయి తయారుచేసింది ఎవరో నేను గుర్తించాను. ఇంకా ఆ ముసుగెందుకూ? తియ్యవే?” అన్నాడు.

ఆ యువతి సుధ. ఆమె ముసుగుతీసి పకపకా నవ్వింది.

శివచంద్రుడు వస్తే ఉపాధ్యాయునికి చాల సహాయం చేయగలుగుతాడన్న ఆశతో సుమిత్ర తంతిద్వారా అతన్ని పిలిపించింది. ఒక పదిరోజులు సెలవుపెట్టి శివచంద్రుడు సుధను తీసుకునివచ్చేశాడు. సుమిత్ర తెలివి తేటలకు హేమబాబు సంతోషించాడు. “నీవంటి బుదిశాలియైన ఒక వకీలు ధర్మపురంలో ఉన్నట్టు తెలిస్తే నేను కలకతా పరిగెత్తేవాడినేకాదే! రమా నాఫ్ బాబును నీవు ఎరుగుదువా?”—అని అడిగాడు.

“చాలరోజులనించీ ఎరుగుదును”

“ఎలా ఎరుగుదువు. కమలాకాంతుని గుర్తుపట్టటం కష్టంకాదా!”

“ఔను; పురుషులు గుర్తుపట్టలేరు. భార్యనే గుర్తించలేరాయెను. మేలిముసుగు వేసుకున్నంతమాత్రాన మీరు నన్ను గుర్తించారా? స్త్రీల విషయం అలా కాదుసుమండీ! యోగమాయ కమలాకాంతబాబునుచూడగానే గుర్తుపట్టేసింది, స్త్రీ తన భర్తను ఎన్నటికీ మరచిపోలేదు.”

సుధ కుర్రవాణి ఒడిలోబెట్టుకుని అక్కడే కూచుంది. ఆమెకూడా అందుకుని “ఔనే అక్కా! కమలాకాంతబాబును చూచినప్పటినించీ యోగమాయ ఆయన అన్నపానాదులవిషయంలో లోటురానీకండా నేవిస్తూవుంది. అంతమాత్రాన కమలాకాంతబాబు యోగమాయను సిగ్గుమాలినదాన్నిగా పరిగణించడుగదా!” అన్నది.

అక్కా చెల్లెళ్ళముందు హేమబాబు ఇక తన తర్కంపనికిరాదని ఓటమి అంగీకరించి నిరుత్తుడై తనలో తాను నవ్వుకుని మిఠాయి తిసటంలో పడ్డాడు.

29

యోగమాయకు పదేళ్ళ వయసులో వినాహమైంది. ఆవివాహం మహా వైభవంగా జరిగింది. ఆమెకు పన్నెండేళ్ళు వయసు వచ్చేసరికి భర్త్యవియోగం సంభవించింది. అప్పటినుంచీ కమలాకాంతుని సుందర ముఖబింబమే స్మరించు కుంటూ కష్టం, దుఃఖం, ఇతర అత్యాచారాలు, అవమానాలు - అన్నీ సహించింది. ఎలాగో ప్రాణాలు బిగపట్టుకుని బ్రతికివుంది. సుమిత్రకన్నా యోగ మాయ పన్నెండేళ్ళు పెద్ద.

జటాధారి రమానాథ్ సనాతనపురం వచ్చి జమీందారుఇంటో ఆశ్రయం పొందిననాడు యోగమాయ ఆయన దర్శనార్థం వెళ్ళింది. ధర్మశాస్త్రం అధ్యయనం చేస్తున్నప్పటి ఆయన కంఠస్వర మాధుర్యం ఆమెకు ఆకరించింది. ధ్యానపూర్వకంగా విన్నది; ఆ సుందరాకారం, శాంతస్వభావం చూచింది; ఆమెకు తన చిన్ననాటిరోజులు జ్ఞాపకంవచ్చాయి. ఆమెలో ఏమో మార్పులు కలగసాగినవి. తన అవసరం తనకే ఆరంభం కాలేదు. ఇంటికి వెళ్ళి పడుకుంటే ఆ రాత్రి ఆమెకు నిద్రపట్టలేదు. ఏదో ఒక రకమైన వ్యాకులత! తన భర్త ముఖం జ్ఞాపకం వస్తుంది. గుండె పిసికేస్తున్నట్టు ఉంది. ఏడ్చి ఏడ్చి నిద్రపోయింది; నిద్ర కాదని స్వప్నం. తన కమలాకాంతుడు మోహనంగా ఏదో కీర్తన పాడు తున్నాడు. ఉరికిపడి మళ్ళీ లేచిందామె. చూస్తే తెలవారిపోయింది. బాల సూర్యుని యెడలో నిల్చుని ఉపాధ్యాయుడు వేదగానం చేస్తున్నాడు.

నాటినుంచీ ఆమె ఉపాధ్యాయుని యింట్లో అన్నిపనులూ చేస్తూ, ఆయన్ను సేవిస్తూ ఉంది. ఆమె శాంతహృదయంలో చింతితరంగాలు లేస్తూ ఉండేవి. రాత్రిళ్ళు చాల ప్రాద్దుపోయేవరకూ రమానాథ్ వేదపాఠమో, పురాణమో, మహాభారతమో చదువుతూ ఉంటే యోగమాయ వివశయై కను లూ, చెవులూ నొప్పజెప్పి అలాగే కూచునేది. ఆయన చదువు పూర్తయ్యాక ఒక్కనిట్టూర్పు వుచ్చి యింటికి వెళ్ళిపోయేది. ఆమె హృదయమింక వెయ్యి తేళ్ళు ప్రాకుతూన్నట్టుగా ఉండేది. ఎందుకీ ఉద్వేగం? యావనంమూలాన్నా? కాదు. అది నూతన ప్రేమావేశమా? కాదు. ప్రేమపాతం ఆమె ఎన్నార్లు అయింది మరచిపోయి! వైధవ్యం వచ్చిననాడే ఆ ప్రేమాంకురం మాడిపోయింది. ఇప్పుడీ ఉపాధ్యాయుని చూస్తోంటే ఆమెకు ఏదో పూర్వవిషయం ఒకటి స్మరణకు వస్తున్నదేమో! మాచిమాటికీ ఆమె హృదయం చింతావివశమై, భావ శబలితమై, ఆమె కుదులు తెరచుకుని కూడా కలలు కంటున్నది.

హేమచంద్ర శివచంద్రులతో ఉపాధ్యాయుడు తన వృత్తాంతము చెప్పినప్పుడు యోగమాయ విన్నది. ఆమె విచారం అధికమైంది. ఆయన ధన వంతులబిడ్డ. పదేమిదేళ్ళ వయసున ఒక సంకటంలో చిక్కుకుని, పడమటి ఊళ్ళకు వెళ్లిపోయాడు. తిరిగి ఈనాటికి సనాతనపురం వచ్చాడు. అయితే ఎవరీ ఉపాధ్యాయుడు? తానెప్పుడైనా ఈయన్ను ఇదివరకు చూచిందా? ఉహు! లేదు. లేదు. అది కేవలం తన భావన మాత్రమే.

తాను పాపమోహంలో చిక్కుపడకుండా, తనహృదయం నిశ్చలం కాకండా, తన ధర్మనిరతి చెడకుండా కాపాడమని ఆమె భగవంతుని ప్రార్థించుకునేది.

కాని ఆమె హృదయం నానాటికీ చింతావిచారమాత్రా వచ్చింది. చివరకు ఒకనాడు ఉపాధ్యాయుడు కామినీకాంతునిభార్యతో కమలాకాంతుని వృత్తాంతము జూపకంచేశాడు. ఇప్పటికీ యోగమాయ హృదయం సందేహ రహితమై పోయింది. ఆయన చరణాలమీద నాలిపోయి ఆత్మసంతృప్తితో సంతోషపడేలాడింది. కాని ఆయన తన్ను స్వీకరిస్తాడా? తనంత తాను ముందుగా బయటపడటం ఉచితమేనా? అరాత్రి ఆమెకు నిద్రపట్టలేదు. ఉపాధ్యాయుని మూర్తి దృఢోచరమాత్రా ఉండి. ఆయనకు ఒకపెట్ట ఉంది. ఆపెట్ట తెరచి చూస్తే తప్పేముంది? తాళపుచెవి దిండు క్రింద పెట్టుకుని పడుకుంటా డాయన.

అరరాత్రివేళ ఆమె లేచి వెళ్ళింది. మెల్లగా తాళంచెవి తీసింది. పెట్ట తెరిచి చూడగానే ఆమెకు కన్నీళ్ళు వెల్లువగా వచ్చాయి. పెళ్ళినాడు యోగమాయకు ఒక చంద్రహారం ఇచ్చింది అత్తగారు. దాన్ని ఆమె భర్తకు ఇచ్చింది భద్రంగా దాచుటకు. అదేవస్తువు ఇప్పుడు మళ్ళీ ఈపెట్టలో కనిపిస్తోంది. కమలాకాంతుడు పరదేశాలలో పడిపంచల బ్రతికాడు; మరో వివాహం చేసుకున్నాడు. అయినా ఈచంద్రహారాన్ని మాత్రం భద్రంగా కాపాడుకున్నాడు. యోగమాయ ఆ హారాన్ని వేయి కడుముకుని కన్నీళ్ళు విడుస్తూ అలాగే కూచుంది.

యోగమాయ తన భర్తను మరచిపోలేదని రమానాథ్ తెలుసుకున్నాడు. జడలు ధరించినా, గడ్డం పెంచుకున్నా ఆమె తన్ను గుర్తించింది. ఇంక దాగి యుండిపలసిన అవశ్యకతలేదు, ప్రయోజనంలేదు. ఒకనాడు తన యావత్ వృత్తాంతం ఆమెతో చెప్పేశాడు. ఇన్నాళ్ళ తరువాత తన బాల్య కాల ప్రణయినిని కావిలించుకుని, ముదుపెట్టుకుని, బాష్పాలుడైనాడు. “యోగమాయా! ఈసమాచారం ఎవరికీ తెలియరాదు సుమా! తెలిసినా నా ప్రాణంమీదికి

వస్తుంది. ఇంకా కొంత కాలం దాక మనం పూర్వంవలెనే కాలం వెళ్ళి బుచ్చాలో— అన్నాడు.

యోగమాయ చంద్రబింబాన్ని చేతులతో పట్టుకుంది. కాని మరుక్షణమే అది తిరిగి మేఘాచ్ఛన్నమై పోయింది.

రమానాథ్ పై దావా ఆరంభమైననాటినుంచీ యోగమాయ సగం చచ్చినమరిషిలా ఉంది. చివరకు ఇక ఉండబట్టలేక సుమిత్రవద్దకువచ్చి స్వం చెప్పకుం ఏడ్చింది. సుమిత్ర ఆమెను ఓదార్చి బర్దాన్ కు తీసుకువచ్చింది.

చివరకు అంతా సక్రమంగానే పర్యవసించింది. కమలాకాంతునిపేరే నలుదిక్కులా ప్రతిధ్వనిస్తోంది. అంతా అతని గుణగణాలే ప్రశంసిస్తున్నారు. యోగమాయ హృదయం ఆనందంతో పొంగుబడుతోంది. కోగురించి కమలా కాంతుడు ముక్కోర్ గాటింటికి వచ్చాడు. పరగె తిపోయి యోగమాయ అతని పాదాలు కావించుకుని ఏడ్చియేడ్చి శాంతపడ్డది.

చూచినవారి కన్నులుకూడా చెమ్మగిల్లినాయి. చిరకాల పునస్సమా గత దుపతులు! సుఖ గుణబా లోకిపోయి క్రవాణ్ణి ముదులతో కుమ్మరిస్తూ ఏడ్చింది. సుమిత్ర తన భర్త ఉత్తరీయంతో కన్నీళ్ళు తుడుచుకుంది.

కమలాకాంతుడు యోగమాయను బుజ్జించి, లేవనెత్తి, కన్నీళ్ళు తుడిచాడు. తన కన్నీళ్ళు తుడుచుకున్నాడు. ఇన్నాళ్ళనుంచి దాచిన ఆ చంద్రహారాన్ని ఆమె మెడలో వేశాడు.

30

కమలాకాంతుడు చాలరోజులు బర్దాన్ లోనే ఉన్నాడు. పెద్ద పెద్ద వాళ్ళతో బాగా పరిచయం అయింది.

“మీరు కమలాకాంతుని జమీ - అతనిభాగం అతనికి ఇచ్చివేసి తుమాసణ వేకుకోవాలి; లేకపోతే ఇక మీకూ, మాకూ ఏమీ సంబంధం ఉండదు. మీ పక్షం వహించి బర్దాన్ లోని వకీళ్ళు అప్రతిష్ఠపాలైనారు” — అంటూ మిత్రులైనవారు కామినీకాంతునికి హితవు ఉపదేశించారు.

కామినీకాంతుడు నిజానికి చండ్రపచండుడే. అయినా ఇప్పుడు గ్రహస్థి బాగాలేదు. సుమతిబాయి సహాయంచేసేట్టు కనిపించలేదు.

బర్బాన్ వకీళ్లు తన్నే అసహ్యించుకుంటున్నారు. తనమీద కమలాకాంతుడు ఎదురుదావా వేశాడంటే ఏమిటి చేయటం? కనుక ఇదివరకు కాజేసిన ఆస్తిని కమలాకాంతునికి ధారాదత్తం చేశాడు. కాని హృదయం ప్రతిహింసాభావంతో వేగిపోతున్నది. కలకత్తావెళ్ళి 'జాతిసంరక్షకసమాజం' అంటూ ఒక సంఘాన్ని స్థాపించాడు. మనశ్శాంతికోసం మున్నీజాన్ నే మళ్ళీ పిలిపించుకుని నాట్యం ఆడిమని చూచి ఆనందిస్తూఉండేవాడు.

తాణిబాబు రాసిపోయిన రెండవవిలునుగురించి కమలాకాంతుడు కొంత పరిష్కారం నెరవవలసివచ్చింది. శివచంద్రుడుగాని, హేమచంద్రుడుగాని తాణిబాబు ఆస్తిని స్వీకరించేందుకు ఇష్టపడలేదు.

సుభద్రకు చిన్నతనం. వితంతువు. పెన పెద్దవాళ్ళెవరూ లేరు. కాబట్టి అంతపెద్ద ఆస్తిని ఆమెచేత్యూ పెట్టేయటం మంచిదికాదు — అని కమలాకాంతుని అభిప్రాయం. చివరకు శివచంద్రుడు మేనేజిమెంటు చేసేట్టూ, వచ్చే ఆదాయం లెక్కజెప్పి ఆమెకు యిచ్చేట్టూ నిర్ణయమైంది. కాని సుభద్ర అందుకు అంగీకరించలేదు; అన్నను తీసుకుని పీడర సలహాకోసం కలకత్తా వెళ్ళింది. చాలరోజులతరువాత అన్నగారుమాత్రం తిరిగివచ్చాడు. సుభద్ర సంగతి యేమీ తెలియలేదు. రోజూసలహాకోసం సుమతిబాబుయ్యిటికి వెళుతూచేస్తూవుందనిమాత్రం వారూ వీరూ చెబుతూవుండేవారు.

ఇక కమలాకాంతుని మూడవకార్యం — కొడుక్కు వివాహం చెయ్యాలి. హేమచంద్రుడు తన కూతుర్ని ఇవ్వటానికి అంగీకరించాడు. సుశీలను మునుపెట్టుకుని పినతల్లి సుధ అన్నది — “గొప్పవారింటికోడలవై మమ్మల్ని మరచిపోకుసుమీ!”

బ్రాహ్మణుని కుమారుడు కాయస్థుల పిల్లను చేసుకోబోతున్నాడని నలుగురూ నాలుగురీతుల అనుకోసాగారు. కమలాకాంతుడుగాని, హేమచంద్రుడుగాని చలించలేదు.

శివచంద్రుడు ఉద్యోగానికి వెళ్ళిపోయాడు. సుధమాత్రం పెళ్ళికోసమని అగింది; సుమిత్రతోకూడా ధర్మపురం వచ్చింది. కమలాకాంతుడు యోగమాయతో సనాతనపురంలో నెలకొన్నాడు. ఎక్కడచూచినా కమలాకాంతుని కథే చెప్పుకుంటున్నారు. నీళ్ళరేవుదగ్గర ఆడవాళ్ళంతా యోగమాయనుగురించే మాట్లాడుకుంటున్నారు.

కమలాకాంతుడు ఊళ్ళో ఇంటింటికీ మిఠాయిలు పంపించాడు. వస్త్రాలు, సాములు పంచిపెట్టింది యోగమాయ ఊళ్ళో స్త్రీలందరికీ.

ఒకనాడు ఊళ్ళో పండితప్రకాండులంతావచ్చి కాయసులతో సంబంధం శాస్త్రసిద్ధమంటూ ధర్మోపదేశం చేశారు. కమలాకాంతుడు నవ్వుతూ ఇలా అన్నాడు— “ఈనాడు భిన్నజాతులవారు ఒకేబడిలో సరసన కూచుని విద్యాభ్యాసం చేస్తున్నారు. భోజనాలుచేస్తున్నారు. బహుభార్యాత్వము, బాల్యవివాహాలు నిషేధితములౌతున్నాయి. విధవావివాహాలు జరుగుతున్నాయి. జాతీయైక్యతకోసం ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి. మనవాళ్ళు దేశాంతరాలుపోయి విజానారణ చేస్తున్నారు. మీరంతా నిజానికి ప్రాచీన ధర్మాన్నే నమ్మి, దేశవృష్టితోరి వ్యవహరిస్తూంటే నిజంగా అది లాభదాయకమే ఔతుంది. కాని అలాగాక మీరు స్వార్థంలోనే ముగిసిపోండి అకర్మణ్యులై కాలక్షేపం చేస్తున్నారు. ఒక్కొక్క ప్రకృత ధర్మాన్ని అవలొకించండి. ప్రాచీన సిద్ధాంతాలను అలావుంచండి. అరసహితంగా వేదాధ్యయనం చెయ్యండి. వేదార్థం తెలియకండా, న్యాయశాస్త్రం చదవకండా సాంఘిక వ్యవస్థను శాసించటం మహాపాపం. దాని ఫలితం అమంగళమే.”

తరువాత కామినీకాంతుడు కలకతానించి కొందరు మిత్రులను పంపించాడు, కమలాకాంతునికి బ్రాహ్మణధర్మం ఉపదేశించేందుకు. కమలాకాంతుడు వాటిలో ఇలా చెప్పి పంపించాడు— “నా అల్పబుద్ధికి తెలిసినంతవరకు నేను ఏదిచేసినా ధర్మానుసారంగానే చేస్తున్నాననుకుంటున్నాను. పవిత్రాచరణకలవాడే బ్రాహ్మణుడు. మీరు మా అన్నగారిచేత ప్రేషితులై వచ్చారు. ఆయన వారాంగనలను విడిచి ఇంటికివస్తే మా వంశధర్మాన్ని నిలువబెట్టినవాడౌతాడు. పవిత్రమైన భార్యను విడిచిబెట్టినవాడు గాడిదచర్మంధరించి ఆరుమాసాలు పోయిశ్చిత్తం చేసుకోవాలి — అని ఆపస్తంబసూత్రం.”

ఈవిధంగా కమలాకాంతుడు చాలమంది నోళ్ళు కట్టేశాడు. ఒకసారి హేమచంద్రుడేవచ్చి ఇలా అన్నాడు— “సంఘం నన్ను ఏనాడో బహిష్కరించింది. అట్టి నాతో సంబంధం చేసుకుని మీరెందుకు కళంకితులు కావాలి?”

“అదా నీ అనుమానం! నీవంటి బంధువుచుపొంది నన్ను సమ్మానితునిగా భావించుకుంటాను. నాకు తెలిసినంతవరకు ఈపని హిందూధర్మ విరుద్ధము కాదు” — అని నచ్చపలికినాడు కమలాకాంత్.

పెళ్ళికి సర్వసన్నాహాలు జరిగాయి. సుమిత్ర జమిందారుగారి వియ్యపురాలు కాబోతున్నదని ఊరిలోని పేరంటాళ్ళు అంతా ఆమెయింటికి వచ్చారు. అందరికన్నా ముఖ్యంగా సుధ ఆనందంతో పొంగిపోతోంది. తన

పెళ్ళినాడు తన్ను వ్యభిచారిణి అని నిందించినవారంతా ఇప్పుడు — ఒక గొప్ప ఉద్యోగస్థుని భార్య కావటంచేత — అనునయవాక్యాలు పలుకుతూ తన్ను సంతోషపరచేందుకు ప్రయత్నిస్తున్నారు. ఆమె హృదయంలో రోషంలేదు. ఇదివరకు శత్రువులుగా వుండిపోయినవారు ఇప్పుడు తమంతటతామే మిత్రులుగా దగరకురావటం ఆమెకు ఆనందం కలిగించింది. ఆమె సుశీలను చక్కగా అలంకరించి పెళ్ళికూతుర్ని చేసింది. వైధవ్య దశలో ఉన్నప్పుడు ఆమె వంటచేస్తూ, ఇంట్లో చాకిరీఅంతా తనే నిర్వహిస్తూ కాలం గడిపేది. శివచంద్రుని వివాహం చేసుకున్నతరువాత ప్రాణయమర్గం తెలుసుకుంది, వివాహమంటే ఏమిటోకూడా అవగాహన అయింది. ప్రపంచమేమిటోకూడా తెలుసుకుంది.

సుశీలను అలంకరిస్తూఉంటే ఆమెకొక స్వవిషయం జ్ఞాపకంవచ్చింది. తాను ప్రేమధనాన్ని పొందింది; పతివాలభ్యాన్ని సంపాదించి సుఖంగా ఉంది. అలాగే సుశీలకూడా ప్రేమనిధిని పొంది సుఖంగా ఉండవలెనని మనసా ఆమె మాటిమాటికీ ఆశీర్వాదించింది. సుశీలకు చక్కగా జడ అలింది. కొత్త బంగారుగాజులు పెట్టింది. మెడలో హారం వేసింది. ఉచితమని తోచిన సింగారంతా చేసింది. సుమిత్ర మాటిమాటికీవచ్చి త్వరగా కాయ్ముని తొందరచేస్తూఉన్నా — సుధ ఆ సింగారించటం ఎంతసేపటికీ పూర్తిచెయ్యదాయెను.

సనాతనపురంబించి బ్రాహ్మణులేవచ్చి వంటలు చేస్తున్నారు. బర్వాన్ నించి మిఠాయిలు వచ్చాయి. స్త్రీలంతా ఇట్లో గుమికూడి, సుమిత్రకు పెళ్ళి పనులలో ఆప్యాయంగా సాయంచేస్తున్నారు. ఇవాళ సుమిత్ర కన్నా ప్రపంచంలో అదృష్టవంతురాలు ఎవరున్నారూ?

అంత ఉత్సవసమయంలోకూడా సుమిత్ర హృదయం రవంత విషాదాల్ని చూస్తూ ఉంది. పద్దెనిమిదేళ్ళపూర్వం తన తల్లి ఇద్దరు కూతుళ్ళు తీసుకుని ఈవూరు వచ్చింది. దాశీద్యం అనుభవిస్తూ పిల్లల్ని పోషించుకుంది. ఎలాగైనా సరే ఆమె మళ్ళీ ఇప్పుడు స్వర్గంబించి తిరిగివస్తే బాగుండునని సుమిత్ర కోరిక. ఆమె వస్తే హేమచంద్ర శివచంద్రులనుచూచి — ఇటువంటి అల్లుళ్ళు దొరికారుకదా అని ఆనందిస్తుంది. తన్నూ, సుధకూ ప్రేమతో కావలించుకుంటుంది. వివాహవేళ మరుమరాల్ని ఆశీర్వాదిస్తుంది.

మంగళవాద్యాలు మోగుతున్నాయి. పేరంటాళ్ళు మంగళహారతులు పాడుతున్నారు. ఒకవంక గానపథలు జరుగుతున్నాయి. పెళ్ళిపీటమీద దయానాథ్ అందాలకుప్పలా ఉన్నాడు. సభికులంతా అతన్ని ఆశీర్వాదించారు.

చివరకు స్త్రీలంతావచ్చి పెళ్ళికొడుకును లోనికి తీసుకుపోయారు. అంతా అతనిచుట్టూజేరి ఉచారప్రకారం పరిహాసాలు అడటం సాగించారు. ఇటువంటి లాంఛనాలు కొన్ని ముగిసినతరువాత వనూవరులనుతెచ్చి కీలకమీద కూర్చోబెట్టారు. యోగ్యుడైనవరుడు! యోగ్యమైనధువు! అని అందరూ సంతోషించారు. ఆస్వనించారు.

వివాహం అయింది. అతః పురంజో పెళ్ళికూతురు వెలికతెలు నా విజృంభించారు. దయానాథ చుట్టూజేరి పరిచయాచకాలు ఆంధ్రించారు. తండ్రితోకూడా దయానాథ చాలిదేశాలుతీరిగాడు, అనేక కష్టాలెదుర్కొన్నాడు. కాని ఎన్నడూ ఇటువంటి విషమపరిస్థితి దాపురించలేదు. కుమార్తెవాడికి ఎమి తెలుస్తుంది అడవాళ్ళ భావవిన్యాసం!

బంధువులు, మిత్రులు చాలమందివచ్చారు పెళ్ళికి. ఈపెళ్ళిఅంటే ఇష్టం లేని సనాతనపగులుకూడా కమలాకాంతుని ధర్మనిరతిని ఎరిగి, విశ్వసించి పెళ్ళికి వచ్చారు. అందరూకలసి భోజనం చేశారు.

భోజనంతరువాత హేమచంద్రుడువచ్చి— “మీకృష్ణపల్ల నాకు చాల మేలుఅయినది. మీ పట్టుదలవల్ల బంధువులు, మిత్రులు అంతావిచ్చేసి నా యింట్లో భోజనంచేశారు. మీ మూలాన కాకపోతే ఈదరిద్రునియింటికి ఎవరు వస్తారు?” — అన్నాడు కమలాకాంతునితో.

ఇద్దరూకలసి బైటకువెళ్ళారు. వెన్నెల కన్నుల పండువుగా కాస్త్రోది. అది పసంతరుతువు. చలనిగాలి మెలగావీసోంది. ఇద్దరూ ఒకమైలు సదచి పోయి ఒకమామిడితోటలో ప్రవేశించారు. అక్కడ కొన్నివేలమంది విందాగిస్తున్నారు. ఇది కమలాకాంతుడు స్వయంగాచేసినయేర్పాటు. వచ్చినవారందరికీ— వరుషులకు ధోవతులు, స్త్రీలకు చీరలు ఇచ్చారు. పిల్లలకు రూపాయ కొప్పున పంచిపెట్టారు. కమలాకాంతుడు రాగానే వారంతా లేచినిల్చుచి నిమగ్నం పరికారు. ఆదీతనుల ఉల్లాసం, శక్తి, స్నేహముమాది అతని నేత్రాల్ని అశ్రుస్థిక్తిము పైనాయి.

కమలాకాంతుడు హేమచంద్రుని అక్కడినించి మరొకచోటికి తీసుకు పోయి యిలాచెప్పాడు— “మాశావుకదా! పీకందరివుల్లాసం, శక్తిబోధలు! వీరంతా నాఆర్థియులే. నీవూ, నేనూవలె వీరంతాకూడా హిందూవంశ. హిందూధర్మానుయాయులే. ప్రాచీనయుగంలో హిందువులంతా కలసిమెలసి భోజనపానాలు చేస్తూనే ఉండేవారు; అంటుకోషం ఉండేదేకాదు. కులాభి

మానమంటూ లేశమాత్రమూలేదు. నేడు ఏవేవో నియమనిషేధాలంటూ విడి
విడిగా చెదరిపోయాం; జాతి దుర్బలమై పోయింది. మనమంతాకలసి జాతి
వికృత సాధించగలిగితే మనగౌరవం ఖిందాంతరాలకు పోకదా? ఇలా మన
వారంతా ఏకంకాకపోతే మనధర్మోపదేశాలూ, రాజనైతిక ఆందోళన_అంతా
వ్యర్థమేసుమా! మనహిందూజాతి వికృతసాధించుకోగలిగిననాడు మనసాంఘిక
రాజకీయ ఔన్నత్యాన్ని ఎవరూ అడుపరచలేరు. మనభవిష్యదున్నతి మన
చేతుల్లోనేఉంది. చూచావుకదా! ఈపదివేలమందీ మనఆత్మీయులే. వీరంతా
హిందువులే అయినప్పుడు వీరిని మనజాతీయులేఅని ఎందుకు అంగీకరించరాదు?
మనం బ్రతికినంత కాలమూ హిందూజాతి వికృతకోసం కృషిచేసితీరాలి. మన
హిందువులంతా పోరాడేసయ్యగంలావలె ఏకంగాఉండి, ఏకంగా స్వోన్నతి
కోసం కృషిచెయ్యాలి.

హిందూ జాతి
సంఘాలయం.



మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం పంఖ్య	TPLA111B154
పుస్తకం పేరు	ధర్మ విస్తరణ
తారీఖు	26/10/24
ముందు అడ్డు	no
వెనుక అడ్డు	no
మొత్తం పేజీలు	123
విద్య సైట్ పేజీలు	ND
భాగ పేజీలు	no
లేని పేజీలు	ND
తయారు చేసినది	prathyusha
పేజీలు విడదీసినది	prathyusha
ప్రీంట్ చేసినది	prathyusha
పరిశీలించినది	prathyusha
పేజీలు పరిశీలించినది	
ప్రెంట్ చేసినది	
ప్రీంట్ చేసినది	
పరిశీలించినది	prathyusha